

Eiropas Parlamenta deputātu dienas kārtībā īpašu vietu ieņem debates par Eiropas Savienības Kopējo ārējo un drošības politiku, kuras nozīmīga sastāvdaļa ir Eiropas Kaimiņu politika un Eiropas Savienības un Krievijas dialogs. Ņemot vērā aizvadītā gada energoresursu pieejamības problēmas saasināšanos un gūtās atziņas, EP deputāti nopietni gatavojas iesaistīties ES un Krievijas jaunā Partnerības un sadarbības līguma izvērtēšanā, pie kura sagatavošanas pašreiz strādā ES Komisija, dalībvalstis un Krievija.

Ģirts Valdis Kristovskis
Eiropas Parlamenta deputāts

ES KOPĒJĀ ĀRĒJĀ UN DROŠĪBAS POLITIKA UN KRIEVIJA: PARTNERĪBAS UN SADARBĪBAS LĪGUMS KĀ PĀRBAUDĪJUMS

**ES KOPĒJĀ ĀRĒJĀ
UN DROŠĪBAS POLITIKA
UN KRIEVIJA:
PARTNERĪBAS UN SADARBĪBAS
LĪGUMS KĀ PĀRBAUDĪJUMS**

UDK 327(4)+327(470)
Ei 720

Redaktors: ATIS LEJIŅŠ

**“ES KOPĒJĀ ĀRĒJĀ UN DROŠĪBAS POLITIKA UN KRIEVIJA: PARTNERĪBAS UN SADARBĪBAS
LĪGUMS KĀ PĀRBAUDĪJUMS”** – Rīga: Latvijas Ārpolitikas institūts, 2006, 92 lpp.

ISBN 9984-583-43-0

© Ģ. V. Kristovskis, priekšvārds, 2006

© Latvijas Ārpolitikas institūts, 2006

SATURS

Priekšvārds	5
Ģirts Valdis Kristovskis	
KĀDP un PSL: starp reālpolitiku un vērtībām	7
Atis Lejiņš	
Ceļā uz jaunu ES–Krievijas Partnerības un sadarbības līgumu?	25
Dzintra Bungas	
Sarunas par jauno ES un Krievijas līgumu	51
Andrejs Zagorskis	
ES un Krievijas enerģētikas dialogs gaidāmā Partnerības un sadarbības līguma kontekstā	77
Andris Sprūds	

Grāmata izdota ar Eiropas Parlamenta Nāciju
Eiropas grupas atbalstu

Priekšvārds

Ģirts Valdis Kristovskis, Eiropas Parlamenta deputāts

Eiropas Parlamenta deputātu dienas kārtībā īpašu vietu ieņem debates par Eiropas Savienības Kopējo ārējo un drošības politiku, kuras nozīmīga sastāvdaļa ir Eiropas Kaimiņu politika un Eiropas Savienības un Krievijas dialogs. Ņemot vērā aizvadītā gada energoresursu pieejamības problēmas saasināšanos un gūtās atziņas, EP deputāti nopietni gatavojas iesaistīties ES un Krievijas jaunā Partnerības un sadarbības līguma izvērtēšanā, pie kura sagatavošanas pašreiz strādā ES Komisija, dalībvalstis un Krievija. Ņemot vērā šo nozīmīgo procesu un vēlmi prognozēt un EP deputāta iespēju robežās ietekmēt sagaidāmo rezultātu, esmu savlaicīgi lūdzis Latvijas Ārpolitikas institūta direktoru Dr. Ati Lejiņu, pētniekus Dr. Andri Sprūdu un Dr. Dzintru Bungs, piesaistot Maskavas Valsts starptautisko attiecību institūta asociēto profesoru Andreju Zagorski, sagatavot izvērtējumu un savu redzējumu ES un Krievijas jaunā attiecību ietvara sagaidāmajiem mērķiem un rezultātiem.

Šis pētījums ir sagatavots, un man ir pamats savu politisko darbību vērtējumus samērot vai balsīt uz akadēmiski pamatotu vērtējumu bāzes. Esmu gandarīts, ka mana ierosme un tās rezultāts būs pieejams arī daudziem citiem interesentiem.

Iepazīstoties ar pētnieku paveikto, redzu, ka izteiktie viedokļi nepārprotami konstatē ES un Krievijas attiecībās un Eiropas politikajā kartē notikušās izmaiņas laikā, kopš tika veidots un realizēts pirmais ES un Krievijas Partnerības un sadarbības līgums. Neapšaubāmi, šajā laikā ir notikusi gan Eiropas Savienības ģeopolitiska izaugsme, gan Krievijas pašapziņas atgūšana pasaules globalizācijas procesu un enerģētiskās atkarības sviru nozīmīguma pieauguma apstākļos. Šādā situācijā ES un Krievijas attiecībām ir stratēģiska nozīme, taču jāatzīst, ka ir īpaši sarežģīti tās veidot pragmatiskas, vienlaikus ņemot vērā gan ekonomiskās un tirdzniecības savstarpējās intereses, gan arī demokrātiskām sabiedrībām raksturīgo "kopējo vērtību" kritērijus. Līdz šim to panākt ir bijis ārkārtīgi grūti vai pat neiespējami. Iestājies zināms *status quo*. Pētnieki pamatoti norāda uz Krievijas valsts varas realizētā kursa demokrātisko vērtību vājināšanos. Šodien vēl nevaram pateikt, vai pētījumā minētās Eiropas enerģētiskās atkarības apstākļos Krieviju ietekmēs ES Kopējās ārējās un drošības politikas mērķtiecīgāka un vienotāka realizācija. Taču norādes uz to, ka šādas prasības KĀDP ir jāizvirza, Ārpolitikas institūta pētnieku veiktajā pētījumā neapšaubāmi varam atrast. Lai pārliecinātos par to, cik sabalansēta būs ES un Krievijas jaunā Partnerības un sadarbības līguma struktūra, vairs nav ilgi jāgaida, taču to, ko no līguma realizācijas gūs abas puses, tajā skaitā Latvijas valsts un sabiedrība, rādīs tikai ilgāks laiks.

Vēlos pateikties LĀI direktoram Dr. Atim Lejiņam, pētniekiem Dr. Dzintrai Bungs un Dr. Andrim Sprūdnam. Īpaša pateicība Maskavas Valsts starptautisko attiecību institūta asociētajam profesoram Andrejam Zagorskim.

Pateicos Eiropas Parlamenta Nāciju Eiropas grupai par sniegto atbalstu izdevuma tapšanā.

Briselē, 2006. gada oktobrī.

KĀDP un PSL: starp reālpolitiku un vērtībām

Dr. Atis Leiņš, Latvijas Ārpolitikas institūta direktors

Kopsavilkums

Šajā rakstā esmu centies pierādīt, ka Eiropas Savienībai (ES), lai tā justos pārliecinošāk attiecībā ar Krieviju, arī pārskatot Partnerības un sadarbības līgumu, jāizstrādā spēcīgāka Kopējā ārējā un drošības politika (KĀDP) ar mērķi kļūt par pasaules mēroga spēlētāju. ES tam ir ielikusi pamatus, neraugoties uz apgalvojumiem par pretējo, taču jaunā gadsimta prasības un starptautiskā darba kārtība ir tik neatliekamas, ka Eiropas Savienībai nav citas izvēles, kā vien runāt vienā balsī vai arī rēķināties ar sekām – ietekmes samazināšanos pasaulē, kur Rietumi strauji sarūk. Krievija nostiprina savu pēc padomju impērijas sabrukuma zaudēto ietekmi, un tās rīcībā ir spēcīgs ģeopolitiskais ierocis – enerģijas resursi, kas savienojumā ar provinciālo domāšanas veidu daudzās ES valstīs, kuras vēlas stādīt savas šaurās intereses augstāk par kopējo labumu, var iedragāt ES struktūru un līdz ar to arī tās spēju aizstāvēt savas intereses. Smagākais pārbaudījums, kas liks Eiropas Savienībai racionalizēt savu lēmumu pieņemšanu, ir Tuvie Austrumi, kas ieradušies Eiropā neatkarīgi no tā, vai Turcija pievienosies vai nepievienosies Eiropas Savienībai.

ES, jūtoties pašpārliecinātāka, neslēgs ar Krieviju līgumus, kas ilgākā perspektīvā kaitē tās vērtībām un interesēm. Ir vitāli svarīgi pārvarēt šķelšanos dalībvalstu vidū jautājumā par to, kā veidot neatkarīgu politiku pret jaunajām "starpvalstīm", kas atrodas starp paplašināto ES un atdzimstošo Krieviju. Pirmais solis šajā virzienā būtu ārlietu ministra posteņa iedibināšana, negaidot Konstitucionālā līguma iznākumu, jo viņš tad varētu nodrošināt konfidencialitāti dokumentiem, kuri citādi nekavējoties kļūst zināmi trešajām pusēm, lai virzītu uz priekšu atsevišķo dalībvalstu plānus ES ietvaros. Uz Vāciju kā patlaban vadošo ES dalībvalsti gulstas īpaša atbildība nākamgad spert izšķirošus soļus ceļā uz Kopējo ārējo un drošības politiku.

Saturs

levads

KĀDP vēsture un būtība

Starptautiskā darba kārtība un KĀDP

Krievija un KĀDP

Secinājumi

Ievads

Šī pētījuma mērķis nav pierādīt acīmredzamo – to, ka Eiropas Savienībai jāpadara reāls otrs pilārs, uz kura tā balstās. Drīzāk esmu mēģinājis pierādīt, ka jaunā gadsimta neatlaidīgā realitāte piespiedīs ES panākt vienprātību un īstenot Kopējo ārējo un drošības politiku (KĀDP), kā tas zināmā mērā veiksmīgi notika pagājušā gadsimta beigās. Neraugoties uz apgalvojumiem par pretējo, pamats jau ir ielikts. Izvēloties alternatīvu spēcīgai KĀDP, abas pārējās kājas, uz kurām balstās ES, sāks dropt un galarezultātā kļūs līdzīgas pašreizējām otram pilāram – visai grūtai konstrukcijai, kas lēni top, var neizturēt un izjukt. Tas izraisītu ķēdes reakciju un pārvērstu ES par brūkošu ēku. Par to domājot, nāk prātā antikās grieķu kolonnas, kas joprojām stāv, kaut arī to slavas dienas ir pagājušas.

Pirmās valstis, kas par to samaksās, neapšaubāmi būs tās, kuras atrodas vistālāk no "Eiropas kodola", jeb, citiem vārdiem sakot, tās, kuras tikai tagad atgūstas pēc Eiropas sašķeltības, kas beidzās līdz ar Berlīnes mūra krišanu. Turklāt šīs valstis atrodas vistuvāk Krievijai, kas tagad atdzimst kā reģionāla lielvalsts un arī "atgriezās" Tuvajos Austrumos. Novājināta Eiropa jaunajā "Āzijas gadsimtā" nevar būt īpaši pievilcīga arī "Eiropas kodolam". Līdz 2020. gadam iedzīvotāju skaits pasaulē būs sasniedzis gandrīz astoņus miljardus. Aptuveni 56 no katriem 100 cilvēkiem būs no Āzijas, un tikai pieci nāks no Rietumeiropas un četri no ASV. Rietumi, ja mēs tos vēl tā varēsim dēvēt, pēkšņi šķitīs ļoti mazi.¹

Nepieciešamība slēgt līgumu ar Krieviju, lai nākamgad aizstātu pašreizējo Partnerības un sadarbības līgumu, kļūs par pārbaudes uzdevumu centieniem veidot kopēju ārējo un drošības politiku. Pašreiz Krievija ļoti atšķiras no Krievijas deviņdesmitajos gados, kad tika izstrādāta lielākā daļa dokumentu, kuros uzsvērtas pašreizējās attiecības ar Krieviju. Līdz ar Ķīnas un Indijas straujo augšupeju, kas norit ātrāk, nekā mācītie vīri paredzēja, enerģijas drošības (vai, pareizāk sakot, nedrošības) izaicinājums, saasinājies krīze Tuvajos Austrumos, kas izcēla ASV varenības ierobežotību, liek mums raudzīties uz mūsu attiecībām ar Krieviju plašākā starptautiskā kontekstā.

Paraugš jaunajam līgumam ar Krieviju ir PSL pievienotais protokols, kas kļuva nepieciešams īsi pirms 2004. gada maija, kad Eiropas Savienība paplašinājās un tajā tika uzņemtas desmit jaunas valstis. Krievija jau nodemonstrēja savas varas ambīcijas un nevēlējās vienādi izturēties pret jaunajām un vecajām ES dalībvalstīm, taču ES noraidīja šādu dalījumu. ES spēja pārvarēt nacionālās atšķirības dalībvalstu vidū, un izstrādāt kopīgu pieeju Krievijai visu ieinteresēto pušu labā bija KĀDP panākums.² Patlaban jautājums ir par to, vai ES, atzīstot, ka Krievija atkal kļuvusi par spēcīgu, centralizētu valsti, kas cenšas atgūt savu zaudēto ietekmi pēc Padomju Savienības sabrukuma, joprojām spēj nosargāt gan savas, gan starp ES un Krieviju esošo tā dēvēto "starpvalstu" un to tautu vērtības un intereses laikā, kad tās vēlas veidot tuvākas attiecības ar ES. Mēģinājumi no ES vai arī ASV puses demokrātizēt Krieviju ir izzuduši no politiskās darba kārtības. Krievija paziņojusi, ka tai ir pašai savs demokrātijas modelis, un Eiropas līderi nebūt nevēlas "lasīt lekcijas" Krievijai šajā jautājumā. Tomēr darba kārtībā ir jautājums par to, vai Krievija izies pilnu apli un atkal ieslidēs "Austrumeiropas sindromā", jo tas Eiropas Savienībai kļūs par vienu no lielākajiem politiskajiem izaicinājumiem.³ Izaicinājums

1 Eiropas Savienības Drošības pētījumu institūta gadskārtējā konference. Eiropas Savienības Kopējās ārējās un drošības politikas koordinators Havjera Solanas runa, Parīze, 2005. gada 26. septembris.

2 Dzintra Bungs, *EU-Russia Relations: Challenges and Perspectives after the Orange Revolution in Ukraine*, in Atis Leijs (ed.), *The European Union's Eastern Neighbours after the Orange Revolution*, Rīga: Latvian Institute of International Affairs, 2006, p. 14.

3 Terminu "Austrumeiropas sindroms" (AES) piedēvē zviedru Austrumeiropas novērotājam Rihardam Švarcam, kurš to lietoja 1989. gadā, lai brīdinātu par šķietami nebeidzamajiem apspiešanas, atbrīvošanas un brīvības cīkļiem un atkal apspiešanu Austrumeiropā, kas vērojami neatkarīgi no ideoloģijas un režīma tipa. Ja tas tā, ES paplašināšana austrumu virzienā, uzņemot astoņas Baltijas un Centrāleiropas valstis, ir patiesi vēsturisks KĀDP sasniegums, jo šis solis izrāva šīs valstis no AES dzelzainās loģikas.

slēpjas tajā apstākļi, ka KĀDP nevar pagriezt muguru demokrātijas un cilvēktiesību veicināšanai, jo tas var kaitēt ES materiālajai labklājībai un pat drošībai, kā tas patlaban redzams Uzbekistānā, kur britu un amerikāņu zelta raktuvēs ienāk Krievijas kompānijas, bet Krievijas valdība neuztraucas par to, kā tiek apspiestas demonstrācijas.

KĀDP vēsture un būtība

KĀDP tika definēta 1993. gadā Eiropas Savienības līgumā, kas pazīstams kā Māstrihtas līgums – tajā pašā laikā, kad sāka darboties vienotais tirgus. Toreiz tā tika pirmo reizi minēta, bet ES sistēmai bija vajadzīgi seši gadi, lai izskaidrotu, kas tā ir un kas tai būtu jā dara. Vadlīnijas atrodamas 1999. gadā pieņemtajā Amsterdamas līgumā, ar kuru tika veikti labojumi Māstrihtas līgumā. KĀDP izvirzīti pieci mērķi, kuri, pats par sevi saprotams, joprojām ir spēkā:

- nodrošināt Savienības kopīgās vērtības, fundamentālās intereses, neatkarību un viengabalainību saskaņā ar **ANO Hartas** principu;
- visādi nostiprināt Savienības drošību;
- saglabāt mieru un nostiprināt starptautisko drošību saskaņā ar **ANO Hartas** un **Helsinku Nobeiguma akta** principiem, kā arī ar **Parīzes Hartas** mērķiem, arī ar tiem, kas attiecas uz ārējām robežām;
- veicināt starptautisko sadarbību;
- attīstīt un nostiprināt demokrātiju un likuma varu, un cieņu pret cilvēktiesībām un pamatbrīvībām.

Laikā no 1993. līdz 1999. gadam Balkānos risinājās briesmīgi notikumi, tostarp arī karš, ko NATO pirmo reizi savā vēsturē izvērsa Serbijā un Kosovā. Jāatceras, ka NATO "Kosovas karš", kuram bija jāilgst tikai dažas dienas, bet kurš turpinājās vairākus mēnešus, radīja ļoti lielu spriedzi NATO. Grieķijas nostāja bija ļoti tuva Krievijas nostājai, kura iebilda pret šo karu, savukārt Itālija pārdzīvoja smagu iekšējo politisko spriedzi. Ja ES būtu sākusi karu KĀDP aizsegā, situācija būtu bijusi līdzīga. Patiesībā šis karš varēja nebūt, jo ASV nav ES dalībvalsts, un Miloševićam būtu izdevies palikt nesodītam par savu etniskās tīrīšanas operāciju Kosovā. Var vienīgi minēt, ko tas būtu nozīmējis attiecībām ar islama pasauli. Taču mēs zinām, ka veids, kādā Krievija izvēlējās cīnīties pret čehu nacionālistiem, izvērtās karā ar islama radikāļiem un izraisīja to, ko Krievija pēc vairāk nekā 300 000 cilvēku dzīvību zaudēšanas uzskata par lielāko izaicinājumu savai ārpolitikai un drošībai – attiecības ar islama pasauli, nemaz nerunājot par morālo purvu pašā Čečenijā. Mērenie nacionālisti tika likvidēti.⁴

Attiecībā uz pašreizējo situāciju Tuvajos Austrumos un neseniajiem pesimistiskajiem paziņojumiem par Irākas nākotni jāteic, ka arī starp britiem un amerikāņiem valdīja nopietnas domstarpības par kara norisi Kosovā. Tonijs Blērs runāja par armijas nosūtīšanu, bet amerikāņu stratēģija bija bombardēt no ļoti liela augstuma. Notika arī attiecību skaidrošana par to, kā reaģēt uz Krievijas pēkšņo rīcību, kad tā ieņēma Kosovas lidlauku pirms NATO spēku ierašanās, bet ASV bija jānodrošina trīs lidmašīnas, lai aizsargātu katru vācu iznīcinātāju, kas atradās gaisā, jo Vācijas gaisa kara spēkos tika izmantotas novecojušas elektroniskās aizsardzības sistēmas. Šī nopietnā Eiropas spēju un politiskās vienotības

4 Atis Lejiņš, *Russia's self-imposed calamities: the case of Chechnya today and Latvia in 1917*, grām. Žaneta Ozoliņa (red.), *Paplašināt robežas: kopienas un identitātes*, Konferenču materiāli, Rīga: Latvijas Universitāte, 2006. gads.

pārbaude NATO ietvaros demonstrēja ES vājumu abos gadījumos. Taču nervozēja ne tikai Eiropa vien, arī Vašingtonu sāka pārņemt panika. Aprīlī NATO Vašingtonā svinēja savu 50 gadu pastāvēšanas jubileju, bet kara beigas vēl nebūt nebija redzamas.

Kā uz šī fona ES pārvērsa KĀDP ideālus īstenībā? Sperot nopietnus soļus, kuru kulminācija bija Nicas līguma pieņemšana 2003. gadā, ES vienkārši pārņēma krīzes pārvaldības funkcijas un militārās operācijas, ko bija izstrādājusi Rietumeiropas savienība, kura līdz ar gaidāmo NATO un ES paplašināšanu pakāpeniski pazuda no Eiropas aizsardzības un drošības lauka. Šīs funkcijas bija Petersbergas uzdevumi, kuri kopš Konstitucionālā līguma neveiksmes nav oficiāli paplašināti un joprojām ir humānās palīdzības un glābšanas operācijas, miera uzturēšana un kaujas vienību uzdevumi krīžu pārvaldībā, kā arī miera nodibināšana. Tomēr vēlāk mums būs jāatgriežas pie "paplašinātajiem uzdevumiem", kā tas ierosināts Konstitucionālajā līgumā.

Uz šī fona veidojās Eiropas Drošības un aizsardzības politika (EDAP). Tā sāka darboties kā atsevišķa KĀDP daļa pēc ES galotņu apspriedes Ķelnē 1999. gada jūnijā – nedēļu, pirms beidzās karš Kosovā. Tās mērķis, kā tika norādīts, bija pabeigt un tādējādi nostiprināt ES ārējo spēju darboties, attīstot civilo un militāro potenciālu starptautisko konfliktu novēršanai un krīžu noregulēšanai. EDAP skan daudz labāk nekā Petersbergas uzdevumi, taču tās būtība ir tāda pati. Tā ir operatīvais līdzeklis, kuram jāpalīdz īstenot dažādi iepriekš minētajiem KĀDP mērķiem, iesaistot gan Komisiju, gan Padomi. Sešus mēnešus vēlāk ES galotņu apspriedē Helsinkos decembrī ES to turpināja izvērst, pieņemot konkrētu plašu plānu EDAP īstenošanai, kura galvenais mērķis bija sagatavot 50 000-60 000 karavīru, kuri būtu gatavi karot pēc 60 dienu iepriekšēja brīdinājuma. Viņiem bija jābūt gataviem līdz 2003. gadam, taču vēlāk ES bija spiesta noteikt jaunu gatavības termiņu – 2010. gadu.

Tomēr tas nekavēja ES 2001. gadā Lēkenas galotņu apspriedē paziņot, ka EDAP spēj operatīvi veikt – ievērojiet – dažas krīžu pārvaldības operācijas, un divus gadus vēlāk – 2003. gada jūnijā – galotņu apspriedē Salonikos apstiprināt, ka EDAP ir gatava veikt Petersbergas uzdevumus pilnā apjomā, kaut gan – atkal ievērojiet – to ierobežo zināmi trūkumi.

Pirms mēs pievēršamies KĀDP strukturālajiem jautājumiem, mums jāatgriežas 1998. gadā un pāris vārdos jāpiemin britu un franču prātu vēsturiskā tikšanās, kas pazīstama kā Sanmalo deklarācija. Mums ir zināmas britu un franču vēsturiskās domstarpības – savulaik viņi izcīnīja karu, kas ilga 100 gadus. Irākas kara sākumā dažbrīd šķita, ka viņi atkal sāks visu no jauna. Tomēr 1998. gadā briti deva frančiem to, ko viņi lielā mērā vēlējās, un tas pavēra ceļu Helsinku galvenajam mērķim (Helsinki Headline Goal) un deva zaļo gaismu EDAP.

Jau kopš tā laika, kad ģenerālis de Gols lika NATO aizvākties no Parīzes, Francija ir vēlējusies radīt Eiropas superlielvalsti ar Parīzi kā tās galvaspilsētu. Briti tam pretojās un Francija uz ilgu laiku aizkavēja Lielbritānijas pievienošanos ES. Tādēļ, kad briti un franči nāca klajā ar Sanmalo deklarāciju, tā ne vien pārsteidza Eiropu un Ameriku nesagatavotas, bet arī kļuva par EDAP diplomātisko pagrieziena punktu.

Francija un Lielbritānija ir vienīgās Eiropas lielvalstis, kuras spēj nosūtīt ekspedīcijas spēkus ārpus Eiropas, un, ja šīs abas valstis nespēj sadarboties militārajā jomā, Eiropā nekas nevar notikt. Kad Vācija nosūtīja savus karavīrus uz Kabulu, lai pārņemtu savā vadībā "brīvprātīgo koalīcijas" spēkus pēc Turcijas, tūkstošiem karavīru iestrēga Stambulā. Vilcienu satiksmes ar Kabulu nebija, un bija vajadzīgs mēnesis, kamēr Vācija spēja sagādāt nepieciešamās transportlīdzekļus no Ukrainas, lai nogādātu karavīrus Afganistānā. Pēc tam, pat kopā ar Nīderlandi, Vācija nespēja pārvarēt sasprindzinājumu, ko radīja nepieciešamība vadīt tik lielus koalīcijas spēkus, un tika pieaicināta

NATO, lai tā palīdzētu ar ISAF kontingentu. Rezultātā NATO bija spiesta nomainīt brīvprātīgo koalīcijas spēkus, kas pildīja miera uzturēšanas uzdevumus Afganistānā, jo tikai dažām valstīm bija pietiekami lielas armijas, lai nodrošinātu liela militārā kontingenta apgādi un vadību.

Tam, ko briti izdarīja Francijas pilsētā Sanmalō, bija jāpaver iespēja piešķirt ES "autonomas rīcības potenciālu". Tomēr tas nedrīkstēja kaitēt NATO, un tāpēc var sacīt, ka tas bija Francijas un Lielbritānijas kompromiss. Francija atzina atlantisko leģitimitāti, bet Eiropas autonomija tika apstiprināta, un tas uzlabotu Eiropas militāro potenciālu, par kuru amerikāņi pastāvīgi sūdzas. Taču tas vēl nebija viss. Kā Latvijas auditorijai Rīgā paskaidroja kāds augsta ranga britu diplomāts, ar EDAP palīdzību briti ieguva ietekmi Eiropas drošības un aizsardzības identitātes (EDAI) veidošanā, jo viņu rīcībā bija vislabākie militārie spēki Eiropā un līdz ar to arī vislabākās sviras, ko iedarbināt. Būtu muļķīgi no Lielbritānijas puses neizmantot šo priekšrocību, vēl jo vairāk tāpēc, ka tā nav eiro zonas dalībvalsts.

Kad 2003. gada aprīlī ASV, Vācijas un Francijas konflikts par karu Irākā sasniedza kulmināciju, Vācija un Francija līdz ar Beļģiju un Luksemburgu izvirzīja priekšlikumu radīt ES plānošanas potenciālu, proti, izveidot militāro štābu, kas bāzētos Beļģijas pilsētā Tervurenā. ASV vēstnieks NATO nodēvēja šo iniciatīvu par lielākajiem draudiem NATO. Kad tika ieņemta Bagdāde, briti piekrita tādas ES struktūras izveidošanai, kurai būtu plānošanas potenciāls, un patlaban mums ir ES militārais personāls un civilā un militārā plānošanas struktūra, un mēs plānojam panākt operatīvā centra gatavību līdz 2006. gada beigām. Tas izskatās pēc štāba embrija, kurš, protams, nebūs izvietots Tervurenā, bet gan sabiedroto valstu galvenajā štābā Eiropā (SHAPE). Kad prezidentam Bušam jautāja par šo Lielbritānijas priekšlikumu, viņš atbildēja, ka uzticoties Tonijam Blēram.

Kā mēs redzējam, pēc Sanmalō deklarācijas notikumi attīstījās ātri viens pēc otra: Helsinku galvenais mērķis 1999. gadā un Eiropas Padomes Lēnas un Saloniku deklarācijas un apstiprinājums attiecīgi 2001. un 2003. gadā, ka EDAP ir gatava darboties. 2003. gadā stājās spēkā arī Nicas līgums, kas iedibināja juridisko bāzi pašreizējām KĀDP un EDAP. Nicas līgums lika pamatu pastāvīgu politisko un militāro struktūru izveidošanai Eiropas Savienībā, kurās ietilpa arī Politiskā un drošības komiteja (PDK), Militārā komiteja (ESMK) un Militārais štābs (ESMŠ). Tas oficiāli nodeva visu Rietumeiropas Savienības (RES) krīžu pārvaldības potenciālu Eiropas Savienībai un anulēja noteikumu, kas definēja attiecības starp ES un RES.

Eiropas Savienībai RES tagad ir lieka, kaut gan tā joprojām pastāv un atrodas tajā pašā ēkā Parīzē, kurā izvietots ES Stratēģisko studiju institūts. Nav gan īstas skaidrības, ko RES dara, ja neskaita pensiju izmaksāšanu saviem bijušajiem darbiniekiem, taču jāatceras, ka Krievija ļoti vēlējas, lai Baltijas valstis pievienotos RES nevis NATO.

Šis īsais pārskats par EDAP jābeidz ar saprātīgu secinājumu, ka KĀDP iespējas lietot spēku kā vienu no saviem instrumentiem ir ierobežotas. ES nav militāra organizācija – tai jāapmierinās ar uzskaites procesu, kurā analizētas Eiropas iespējas un saistības. Taču skaitļu ievadīšana uzskaitē negarantē to, kādi līdzekļi, karaspēka kontingents un resursi ir faktiski pieejami vai reāli funkcionē. Pieejamie spēki pastāv tikai teorētiski, un NATO joprojām ir vajadzīga, pat lai atbalstītu lielākas ES misijas.

2003. gadam raksturīgs vēl viens notikums, kas ir svarīgs pagrieziena punkts KĀDP un EDAP attīstībā. Pirmo reizi ES pieņēma drošības stratēģiju *Droša Eiropa labākā pasaulē*. Tas ir īss, izteismīgs dokuments, kurā izklāstīti galvenie ārpolitikas mērķi. To sagatavoja Solanas birojs – tā galvenais autors ir kāds bijušais Lielbritānijas diplomāts – un ES to pieņēma 2003. gada decembrī. Tajā ir tikai 21 lap-puse, un tas ļoti līdzinās ASV Nacionālās drošības koncepcijai, kas Vašingtonā tika pieņemta gadu iepriekš. Vienīgā nozīmīgā atšķirība ir tā, ka Eiropas stratēģijā nav lietoti vārdi "**apsteidzošs karš**" (*pre-emptive war*), bet gan cits termins – "**preventīva iesaistīšanās**" (*preventive engagement*).

Eiropieši, kuri bija sašķēlušies jautājumā par Irāku, pēkšņi atrada kopīgu valodu un ātri vienojās par šo stratēģiju. To parakstīja arī to desmit valstu ārlietu ministri, kuras pievienojās ES gadu vēlāk.

Šis stratēģijas galvenā ideja uzsvēr KĀDP loģisko pamatojumu ... "kā 25 valstu savienība ar 450 miljoniem iedzīvotāju, kas ražo vienu ceturtdaļu pasaules nacionālā kopprodukta un kuras rīcībā ir plašs instrumentu klāsts, ES nenovēršami ir pasaules mēroga spēlētāja. Eiropas interešu aizvienotā cietā saplūšana un ES savstarpējās solidaritātes nostiprināšanās padara to par ticamāku un efektīvāku globālo procesu dalībnieci. Eiropai ir jābūt gatavai dalīties atbildībā par globālo drošību un labākas pasaules celtniecību".

EDAP operāciju skaits kopš 2003. gada ir iespaidīgi palielinājies (jau vairāk nekā ducis), bet vai visas šīs misijas ir vitāli svarīgas un vai tām ir būtiska nozīme KĀDP īstenošanā? Saimona Serfati izvirzītais pamatjautājums diemžēl paliek spēkā: "No vienas ES struktūras līdz otrai, no ES līdz atsevišķām tās dalībvalstīm valda pārāk liels sajukums. Ir saprotams, ka šādas balss nevar būt, kad dalībvalstīm ir domstarpības. **Taču stāvoklis, ka šāda balss nav dzirdama pat tad, kad valstis ir vienojušās, ir jālabo gan pašā ES, gan ES un ASV attiecībās.** Vienīgi tad, ja un kad Eiropas Savienībai izdosies vērsties pie ASV ar kolektīvu gribu un kopīgu balsi, ES spēs pildīt to lomu pasaulē, kas atbilst tās varai, interesēm un nozīmīgumam."⁵

Šī raksta mērķis nav analizēt, cik veiksmīgi ES vērsās pie Amerikas, bet gan pie Krievijas jautājumā par jauno PSL. Taču strukturālās problēmas, kas kavē ES kolektīvo gribu, ir universālas un vērojamas arī ES attiecībās ar ār pasauli, lai tās būtu ASV, Krievija, Ķīna, Indija vai Japāna, ja minam mūsdienu vissvarīgākos starptautiskās politikas dalībniekus.

Maz tiks skarts arī Konstitucionālais līgums, kas patlaban būtu neauglīgs akadēmisks vingrinājums, jo mēs nezinām, kā tas viss beigsies. Turklāt būtu godīgi sacīt, ka līgums tā pašreizējā formā ir miris. Tomēr daži elementi, piemēram, paplašināti Petersbergas uzdevumi, kas tieši attiecas uz KĀDP, tiks pieminēti un būtu īstenojami uz starpvaldību vienošanās pamata. Tāda ir arī Komisijas nostāja, un Komisija iesniegs Ārējo attiecību koncepciju pašreizējo līgumu ietvaros, it īpaši par to, kā uzlabot Komisijas rīcības saskaņotību un koordināciju ar citām ES institūcijām un dalībvalstīm.⁶

Pirms pašreizējo desmit dalībvalstu uzņemšanas 2004. gadā tām bija jāpieņem liels daudzums ES noteikumu un regulu ar nosaukumu franču valodā *acquis communautaire*. Šis kopums bija sadalīts 31 sadaļā, kas saturēja aptuveni 80 000 lappušu teksta, sākot no "Brīva preču kustība" (pirmā sadaļa) līdz "Citi" (31. sadaļa). 27. sadaļas nosaukums bija "Kopējā ārējā un drošības politika", un to atšķirībā no, piemēram, sadaļām par nodokļu politiku un konkurenci, bija visvieglāk pieņemt. Ikviena valsts nekavējoties to atbalstīja – jaunās dalībvalstis apņēmās sekot vecajām dalībvalstīm Eiropas Kopējās ārējās un drošības politikas īstenošanā.

Tās arī ātri piekrita pieņemt Ārējo attiecību sadaļu, daudz nedomājot, kā tieši šī 26. sadaļa atšķiras no 27. sadaļas un kāpēc divas sadaļas ir veltītas vienam un tam pašam ārpolitikas tematam, kas citādi pazīstams kā ārējās attiecības.

5 Simon Serfaty, *Moment of Reflection, Commitment to Action*, Washington, D.C.: Center for Strategic and International Studies, August 1, 2006. Sk. 10. zemteksta piezīmi par SSPC projektu sakarā ar jauno transatlantisko līgumu.

6 Sk. *Communication from the Commission to the European Council: A Citizens' Agenda. Delivering Results for Europe*, Brussels, 10.5.2006. http://ec.europa.eu/commission_barroso/president/pdf/com_2006_211_en.pdf

Galū galā tika atklāts, ka KĀDP ir kooperatīvās drošības hibridmodelis, kas savieno, kur tas iespējams, dažādus ES lēmumu pieņemšanas līmeņus. Šos līmeņus pārstāv trīs cilvēki:

ārējo attiecību komisāre Benita Ferrero-Waldner, kura ir atbildīga arī par Eiropas Kaimiņu politiku; paplašināšanas komisārs Olli Rēns; un Kopējās ārējās un drošības politikas Augstais pārstāvis Havjers Solana.

Solana, protams, ir pakļauts spēcīgai nacionālai ietekmei, proti, 25 dalībvalstu ārlietu vai premjerministriem ES Padomē, kuri arī konkurē savā starpā, it īpaši "lielais trijnieks" – Vācija, Francija un Lielbritānija, nemaz nerunājot par valsti, kas pilda prezidentūras funkcijas katrus sešus mēnešus. Pašai padomei ir ģenerālsekretariāts Briselē ar departamentiem un direktoriem, kas atbild par ārlietām, tāpēc nav jābrīnās, ka starp katra "varas centra" birokrātijām izceļas dažādi "kari par ietekmi".

To spilgti ilustrēja "foto izdevība", ko sniedza EDAP robežas palīdzības misijas atvēršana Gazas sektora Rafahas pilsētā pēc Izraēlas armijas aiziešanas no turienes pagājušajā gadā. Visu uzmanību saņēma Kondolīza Raisa, jo mediji nesaprata, kurš pārstāv ES – Solana vai Ferrero-Waldner. Beidzot Solanam izdevās "iespraukties attēlā", taču ironija palika, jo robežšķērsošanas punktu iekārtoja ES nevis ASV.

Vēl viens piemērs bija iestāšanās sarunu sākšana vai nesākšana ar Turciju. Šajā jautājumā visu triju "ārlietu ministru" intereses pēkšņi sakrita. Visi piekrita – Komisija, ES Padome, ES Parlaments, kura ietekme aizvien palielinās, un visas dalībvalstis, izņemot vienu – Austriju. Un tāpēc nebija iespējams panākt nekādu vienošanos, jo lēmuma pieņemšanai vitāli svarīgos ārpolitikas un drošības politikas jautājumos ir vajadzīga vienprātība. Austrija padēvēs vienīgi pēc Kondolīzas Raisas telefonsarunas ar Austrijas ārlietu ministri Urzulu Plasniku un tāpēc, ka ES piedāvāja Austrijai pēdējā brīža darījumu – iestāšanās sarunas sāksies vienlaikus ar Turciju un Austrijas protežē Horvātiju. Lai kādi būtu Austrijas pēkšņās attieksmes maiņas iemesli, KĀDP tobrīd bija glābta. Tika novērsta episku apmēru starptautiska krīze. Lieki sacīt, ka aiz Austrijas muguras slēpās citas valstis, pat tādas, kuras bija daudz lielākas par Austriju, taču politiskā korektuma dēļ izlikās nostājamiem vairākuma pusē un atstāja Austriju kaujas laukā vienu.

Šajā vietā jāiestarpina svarīgs novērojums, kas tiks aplūkots vēlāk. Austrijas un Turcijas konfrontācijā dažas valstis tiesām baidījās nonākt izolācijā no "galvenās masas" un saņemt pārmetumus, kuriem nebija nekāda sakara ar šīs lietas būtību. Slēpšanās aiz citām valstīm laika gaitā var radīt jucekli Eiropas vērtībās un pašā ES iekšējā struktūrā. Tā aizskar pašus izteiksmes brīvības pamatus. No otras puses, Austrijas un Turcijas lieta var arī izcelt pozitīvo pusi ES sarežģītajā lēmumu pieņemšanas procesā, kas, izejot cauri visiem kanāliem un līmeņiem, var radīt tādu KĀDP lēmumu, kas ir stingri pamatojums un paūz ES kā globālo procesu dalībnieces intereses. Tas var pasargāt ES no vieglākā ceļa, kuru izraudzījās ASV, lai pieņemtu lēmumu uzbrukt Irākai, vienkārši neņemot vērā visu kritiku un opozīciju. Lieki sacīt, ka arī Krievija būtu varējusi izvairīties no otrā Čečenijas kara, ja vitāli svarīgu lēmumu pieņemšana būtu bijusi sarežģītāka un pilnvaras vairāk nodalītas.

Tas nenozīmē, ka ES nevar ātri reaģēt uz provokāciju, kas skar tās vitālās intereses. NATO padomes lēmums palīdzēt ASV pēc 11. septembra uzbrukuma tika pieņemts ātri un vienbalsīgi; neviena Eiropas dalībvalsts neiebilda. Tā varbūt bija visspožākā Eiropas Kopējās ārējās un drošības politikas slavas stunda, kaut arī lēmums tika pieņemts NATO nevis ES formātā. Lieki sacīt, ka tad, kad ASV divus gadus vēlāk nolēma uzbrukt Irākai, KĀDP sabruka kā Pasaules Tirdzniecības centra dvīņu torņi.

Sajukumu jautājumā par "ārlietu ministru" skaitu var atrisināt pašreizējā institucionālajā izkārtojumā. Ja Konstitucionālo līgumu būtu ratificējušas visas dalībvalstis, divi no pašreizējiem "ārlietu ministriem", proti,

divi amatī, kurus patlaban ieņem ārējo attiecību komisāre un KĀDP Augstais pārstāvis, tiktu apvienoti vienā postenī, un tas būtu ES ārlietu ministra postenis. Jautājums ir par to, vai ES dalībvalstis vispār spēj vienoties par viena posteņa izveidošanu, lai kāds būtu Konstitucionālā līguma turpmākais liktenis?

Tiktu izveidota arī Ārlietu padome, kas atbildētu par visu ES "ārējo darbību" un kurā tiktu iekļauts personāls no Komisijas, Padomes ģenerālsēkretariāta un nacionālajiem diplomātiskajiem dienestiem. Līgums arī definēja EDAP jaunā formulējumā kā Kopējo drošības un aizsardzības politiku (KDAP) un noteica, ka tai jābūt KĀDP neatņemamai sastāvdaļai.

Neiedzilnoties jautājumā par to, kā jaunais akronīms KDAP būtu atšķiries no godājamā un stabilā akronīma EDAP, jaunais līgums paredzēja Petersbergas uzdevumu paplašināšanu, iekļaujot tajos atbrūnošanās operācijas, militāros konsultatīvos un palīdzības uzdevumus, konfliktu novēršanu un stabilizāciju pēc konfliktiem. Vēl vairāk – tas sagatavoja augsni, lai tiktu izveidotas valstu "brīvprātīgo koalīcijas" – lietojot amerikāņu terminu – jeb valstu grupas, kurām ir potenciāls un kuras ir gatavas veikt operācijas visā paplašināto Petersbergas uzdevumu diapazonā. Teorētiski tas galu galā varētu novest pie apsteidzošā kara iespējamības. EUFOR Bosnijā un Hercegovinā jau patiesībā ir pēckonflikta stabilizācijas misija, un ES jaunās kaujas grupas pamatā ir brīvprātīgo koalīcijas. KĀDP nostiprināšana ir notikusi ar EDAP starpniecību bez Konstitucionālā līguma.

Zināmas paralēles var vilkt ar NATO. Pēc tam, kad ASV noraidīja NATO piedāvājumu iedarbināt 5. pantu tūlīt pēc 11. septembra uzbrukuma, NATO pārņēma pēckonflikta stabilizāciju Afganistānā. Tagad NATO ir pašai sava EDAP programma. To varētu dēvēt par Transatlantisko drošības un aizsardzības politiku – TDAP. Atšķirība ir mērogos un secībā. ES pārņem vadību no NATO, kad smagais darbs ir padarīts, bet NATO pārņem vadību no ASV un Lielbritānijas, kad tās ir izcīnījušas sākotnējās kaujas. Problēma, protams, slēpjas tajā apstākļī, ka ES abos gadījumos nav izlēmusi vitāli visvarīgāko jautājumu – par karu vai mieru.

Starptautiskā darba kārtība un KĀDP

Nākamgad 50 gadu jubileju atzīmēs Romas līgums, ar kuru tika nodibināta Eiropas Kopiena, kas lika pamatus Eiropas Savienībai. Tas dos spēcīgu impulsu ne vien atcerēties pagātnes sasniegumus, bet arī novērtēt krustceles, kādās patlaban nonākusi ES gan sakarā ar neveiksmi cietušo Konstitucionālo līgumu, gan ar jautājumu par turpmāko paplašināšanu. Nevar neatcerēties, ka 1957. gadā Francija iebilda pret Lielbritānijas uzņemšanu tās "amerikāņu sakaru" dēļ, un šis faktors varētu būt atstājis neizdzēšamu rētu ES sejā. Nākamgad apvienotā Vācija uzņemsies ES prezidentūru, taču tā kā acīmredzama Eiropas līdere nav īpaši laimīga par šo pēkšņo vadības nastu, kas tiks uzvelta tās pleciem, un liek saprast, ka uz to liktās cerības ir pārāk lielas.⁷ Lieki sacīt, ka Francija un Lielbritānija darītu visu iespējamo, ja tās varētu nokļūt līdzīgā stāvoklī.

Nākamgad varētu tikt noslēgts arī jaunais Eiroatlantiskās partnerības līgums. ASV un Eiropas vadošās analītiķu grupas Stratēģisko un starptautisko pētījumu centra vadībā rīko virkni semināru par izmaiņām NATO un ES attiecībās un Alianses pārveidošanos. Viens šāds seminārs notika septembrī Rīgā pirms novembrī paredzētās NATO galotņu apspriedes.⁸ Pati galotņu apspriede būs ievads tam, ko mēs varam sagaidīt no jaunās transatlantiskās partnerības.

7 „Sabiedrotās valstis varbūt sagaida no Merkeles vairāk, nekā viņa spēj dot”, *Der Spiegel*, Nr. 22, 2006. g. jūnijs.

8 *A Global Euro-Atlantic Dialogue about the U.S., the EU, and NATO in the 21st Century*, Washington, D.C.: Center for Strategic and International Studies. Šo divu gadu projektu vada CSIS Eiropas programmas vecākais konsultants profesors Saimons Serfati. Analītiķu grupas pirmā apspriede notika 2005. gada aprīlī ASV, un tās rezultātus sk. <http://www.csis.org/>. Analītiķu grupas otrā apspriede paredzēta Eiropā 2007. gada jūnijā.

Nākamā G8 apspriede notiks nākamā gada jūnijā – gadu pirms prezidenta vēlēšanām Krievijā un gadu pēc G8 apspriedes Sanktpēterburgā. Šo apspriedi rīkos Vācija, un tā gribēs, lai apspriede būtu veiksmīga, tāpat kā tā vēlējas veiksmīgu G8 apspriedi Krievijā. Jautājums par to, vai tā bija veiksmīga un vai tāda būs arī nākamā G8 apspriede, ir ārpus šī pētījuma ietvariem, taču Eiropas triju vadošo valstu – Vācijas, Francijas un Lielbritānijas, kuras ir arī G8 dalībvalstis, – attieksme lielā mērā nosaka politiku pret Krieviju un ir tieši saistīta ar Komisijas un dalībvalstu sarunām par jaunā ES un Krievijas Partnerības un sadarbības līguma saturu.

Visbeidzot, notikumiem Tuvajos Austrumos, vai, pareizāk sakot, plašākajā Tuvo Austrumu reģionā, ja mēs iekļaujam tajā Afganistānu kā galveno valsti cīņā pret terorismu un organizēto noziedzību (narkotikām), jātuvina ES dalībvalstis KĀDP saliedēšanai un jāpaātrina ES un ASV tuvināšanās pēc attiecību pasliktināšanās 2003. gadā. Gan "vecās", gan "jaunās" Eiropas valstis, gan arī ASV nevēlas šādas situācijas atkārtoties. Nevar pilnīgi izslēgt iespēju, ka NATO šajā nelaimīgajā, kara plosītajā valstī varētu ciest tādu pašu neveiksmi, kādu piedzīvoja briti 19. gadsimtā un krievi 20. gadsimtā. Tas nozīmētu atgriešanos situācijā, kāda pastāvēja pirms 11. septembra.

Augsta ranga diplomātu un virsnieku vaļsirdīgais situācijas novērtējums Irākā, paša ASV prezidenta "ķermeņa valoda",⁹ nepārliecinošie Izraēlas un Libānas otrā kara rezultāti, kas noveda pie apgalvojumiem, ka *Hezbollah* pirmo reizi arābu un Izraēlas karu vēsturē esot uzvarējis stratēģiskajā kaujā ar Izraēlu, un plašā katastrofa, kas tika plānota vairākās lidmašīnās gaisā pusceļā starp ASV un Eiropu un kuru tik tikko izdevās novērst, šķiet nesaistīti cits ar citu, taču tomēr ir daļas no vienotā kopuma, kas izaicina Eiropu un kurā ietilpst: globālais terorisms, attiecības ar islamu, arī reģionālās lielvalsts Irānas nostiprināšanās, nabadzība un nelegālā imigrācija, Eiropas nespēja integrēt aizvien pieaugošo imigrantu skaitu no Āfrikas un plašā Tuvo Austrumu reģiona – tā dēvētos neapmierinātos Eiropas musulmaņus. Nav jāgaida Turcija – ja un kad tā pievienosies ES – Tuvie Austrumi jau ir ieradusies Eiropā.

Netika minēts viens vitāli svarīgs faktors – enerģija. Šeit ES, ASV, Krievijas un Ķīnas intereses krustojas, jo Irānas rīcībā ir pasaules lielākie gāzes resursi pēc Krievijas, kuri ļoti vajadzīgi Eiropas Savienībai tās centienos dažādot piegādes avotus, taču pēc kuriem kāro arī Ķīna un Indija, un tas apmierina Krieviju. "Maskavas ideja ir tāda, ka Irāna koncentrēties uz Austrumu tirgiem, bet Krievija saglabās savu kontroli pār Rietumu tirgiem."¹⁰ Tādējādi ES nonāks situācijā, kurā tā gan konkurē ar Krieviju, gan sadarbojas ar to. Tā konkurē par Irānas enerģiju, bet iesaista Krieviju Irānas kodolardarbības ierobežošanā.

Karš un pastāvīgie jaunu karu draudi Eiropas Kaimiņu politikas (EKP) dienviņu dimensijā kārdina pat visracionālākos prātus apsvērt, vai Semjuela Hantingtona teorija par civilizāciju sadursmi gribot negribot nav kļuvusi par realitāti. Ētērā un drukātajā presē dzirdami viedokļi, ka Izraēlas un *Hezbollah* karš Libānā jau esot civilizāciju sadursme, un šie viedokļi atskan gan no Izraēlas, gan musulmaņu nometnes. Piemēram, šādu viedokli ir paudis bijušais Izraēlas slepenā dienesta *Mossad* vadītājs

⁹ Jamie Coomarasang, "Leaders' uneasy over Iraq's future," *BBC News*, July 26, 2006. Prezidents Džordžs Bušs un premjerministrs Nuri Maliki preses konferencē pauda atšķirīgus viedokļus par Libānu, taču neveiksmē Irākā bija viņu sarunu zemteksts. Atklātībā nonākušajā memorandā Tonijam Blēram, ko rakstījis aizejošais Lielbritānijas vēstnieks Irākā Viljams Peitijš, teikts, ka zemas intensitātes pilsoņu karš un valsts sadalīšanās ir vairāk iespējama nekā demokrātija Irākā. Viņš situāciju neuzskata par bezcerīgu, taču tā joprojām būs haotiska un smaga vēl 5-10 gadus. *BBC News*, 2006. gada 3. augusts. Līdzīgu viedokli ASV Senātam pauda Tuvajos Austrumos dislocēto ASV spēku komandieris ģenerālis Džons Abizajds: Tom Shanker, "Civil war risk in Iraq rises, U.S. commander says," *IHT*, August 3, 2006.

¹⁰ Stephen Boykewich, "Caspian complicates Iran-Russia relations", *The Moscow Times*, May 25, 2006.

Šabtai Šavits, un Islama konferences organizācija (OIC), kurā ietilpst galvenās uz Rietumiem orientētās valstis Pakistāna un Turcija, savā ārkārtas galotņu apspriedē Malaizijā gan kļāji to nepaziņojot, taču brīdinot, ka karš var izraisīt civilizāciju sadursmi.¹¹

Karš Libānā tiešām varētu būt "jauno Tuvo Austrumu dzemdību sāpes", ja citējam ASV ārlietu ministri Kondolīzu Raisu, taču nav skaidrs, kāds tas izskatīsies. Tomēr šķiet, ka ir izveidojies pamatpriekšstats par to, kas ir "jauns", un ar to tiek domāts, ka militārais spēks, lai cik tas būtu pārākš, ir izsmēlis sevi kā politisks instruments svarīgu ārpolitisko mērķu sasniegšanā. Vēl viens notikums ir ASV pārsteidzošā atkāpšanās no savas tradicionālās arbitra lomas arābu un Izraēlas attiecībās.¹² Tomēr šī atkāpšanās nevar būt pastāvīga. ASV un ES vienādi raugās uz nepieciešamību pievērsties terorisma saknēm, un tā ir nepieciešamība vispirms ielikt miera pamatakmēni Tuvajos Austrumos, nodibināt dzīvotspējīgu Palestīnas valsti un noslēgt miera līgumu starp Izraēlu un Sīriju. Atšķirtības slēpjas līdzekļos, ar kādiem sasniegt šo mērķi. Šeit jāatgādina labi zināma patiesība, ka neokonservatīvie, kas ietekmē pašreizējo ASV administrāciju, guva virsroku pār Tonija Blēra viedokli, ka ceļš uz Bagdādi vispirms ved caur Jeruzalemi, nevis otrādi. Tagad var pamatotī jautāt, kāda būtu izskatījusies pasaule, ja būtu nodibināta Palestīnas valsts un atlikts karš Irākā. NATO nebūtu vajadzīga Afganistānā, ja kaut vai daļa no Irākā iztērētās bagātības būtu ieguldīta, lai atjaunotu Afganistānas valsti un palīdzētu zemniekiem opija magoņu audzēšanas vietā pievērsties tradicionālajai afgāņu lauksaimniecības ekonomikai ar modernizācijas elementiem.

Kā ES reaģēja uz neseno karu Libānā? Vai mēs redzam jaunus elementus, kas atbilst KĀDP veidošanas vajadzībām, vai arī mēs redzam "to pašu procedūru, ko parasti"?

ES Somijas prezidentūras laikā reaģēja uz Izraēlas un *Hezbollah* karu, aicinot uz tiešām sarunām ar *Hezbollah*, iekļaujot Izraēlas un palestīniešu jautājumu atpakaļ darba kārtībā, solot palīdzību libānas atjaunošanas darbos un piedaloties pastiprinātās starptautiskās miera uzturēšanas misijās. Protams, tas nebija tieši EDAP, bet gan ANO uzdevums, jo tajā acimredzamu iemeslu dēļ bija būtiski svarīgi iesaistīt musulmaņu valstis. Tādēļ krasi pieauga to ES dalībvalstu ārlietu ministru un ES augstu amatpersonu skaits, kuri sāka apbraukāt attiecīgās pilsētas – Beirūtu, Jeruzalemi, Ramallahu, Kairu un Damasku.¹³

ES pozīciju kodolīgi rezumēja *Financial Times*: "*Hezbollah* ir organizācija, ko radīja neatrisināts konflikts, tāpat kā *Hamas* un tās kaujinieciskos sabiedrotos Izraēlas otrajā frontē. Šī konflikta galvenais iemesls ir zeme: arābu un ebreju principiālā cīņa par to, kā (un vai) sadalīt pārapsdzīvoto un eksplozīvo Svēto zemi (...) varu un prestižu šīm organizācijām (*Hamas* un *Hezbollah*) ārpus to dabiskajām robežām, protams, ir devušas neskaitāmās neveiksmes Tuvajos Austrumos, kuras savā būtībā ir neveiksme godīgi meklēt visaptverošu risinājumu, kas balstītos uz zemi apmaiņā pret mieru."¹⁴

11 „It's a clash of civilizations", *Herald Sun*, July 25, 2006; Musulmaņu apspriedē Indonēzijas prezidents Susilo Bambang Yudhono teica: "Šim karam ir jābeidzas, jo tas radikalizēs musulmaņu pasauli, pat tos, kuri šobrīd ieņem mērenu nostāju. No turienes būs tikai viens solis līdz galējam murgam – civilizāciju sadursmei". „Muslim nations press UN for Lebanon ceasefire", *Irish Examiner.com*, August 11, 2006.

12 Išu un kodolīgu kraso pārmaiņu analīzi ASV politikā pret arābu pasauli un Izraēlu pašreizējās administrācijas laikā sk. Sheryl Gay Stolberg, „Bush and Israel: unlike his father," *IHT*, August 2, 2006. Par "atspokes diplomātiju" Tuvajos Austrumos, t.i., sarunām ar visām pusēm Džordža Buša vecākā prezidentūras laikā sk. James A. Baker, III, *The Politics of Diplomacy: Revolution, War and Peace, 1989-1992*, New York: G.P. Putnam's Sons, 1995. Beikers tolaik bija ASV ārlietu ministrs.

13 Judy Dempsey, „EU urges talks with Hezbollah to resolve crisis," *IHT*, August 10, 2006.

14 Ievadraksts, *Financial Times*, August 3, 2006. Ievadrakstā citēti tādi bijušie politikas noteicēji kā Brents Skoukrofts un Džeimss Beikers kā pretstatī Buša administrācijas pašreizējai politikai. Laikraksts uzsver, ka nevienš arābs vai musulmanis nepiekritīs atstāt palestīniešiem trijos nesaistītos bantustānos apjuveni desmito daļu no tā, kas kādreiz bija Palestīna.

Somija cenšas panākt, lai palesīniešu jautājums atkal tiktu iekļauts darba kārtībā, un Stokholmā jau notikušas divas konferences, kurās solīta palīdzība gan Libānai, gan Palesīnas pašpārvaldei. Nav iebildumu, ka dažādās ES valstīs katrā strādā lietas labā atbilstoši savai pieredzei un spējām, taču vai kopējais rezultāts dos vēlamu efektu, vai arī nacionālās valstīs sāks strādāt nesaskaņoti un to augstākie diplomāti savos braucienos radīs tikai apjukumu Tuvo Austrumu valstu galvaspilsētās?

Neoficiālā ES ārlietu ministra Havjera Solanas rīcība ir pilnīgi pretēja nekā 2003. gadā. Toreiz, Irākas kara laikā, viņš aizgāja "pagriņdē", proti, padarīja sevi nepieejamu, kamēr nebeidzās karš, turpretim tagad viņš izvirza sevi kā godīgu starpnieku un ir redzams visur Tuvajos Austrumos. Vai iedomātā ASV novājinātā pozīcija dod ES "manevrēšanas telpu"? Solanas personāls kopš 2003. gada palielinājies līdz 300 darbiniekiem. Vai tā būtu ES Ārlietu ministrija embrija stadijā? Taču Solanam "ar elkoņiem" bija jāizcīnā ceļš uz ES-3 sarunām ar Irānu, jo "lielais trijnieks" nemaz nebija mainījis savu attieksmi pēc sākotnējās viņa ignorēšanas. Tomēr rodas jautājums, vai "maigā vara", ko pārstāv ES, kļūs par dzīvotspējīgu alternatīvu ASV militārajai varenībai?¹⁵

Vai tā nav panākumu formula, ka Solana tagad ir "labais policists" un Kondolīza Raisa – "sliktais policists", jo vēlamā rezultāta sasniegšanai ir vajadzīgi abi? "Maigā vara" ir iekļauta Eiropas Drošības stratēģijā. Eiropas Drošības stratēģija un ASV Nacionālās drošības stratēģija pamatos ir vienādas, izņemot divus terminus – **apsteidzošais karš** un **preventīva iesaistīšanās**. Tomēr, kā tika norādīts komentārā par paplašinātajiem Petersbergas uzdevumiem, eiropeīši, iespējams, vairāk tuvojas paš aizsardzības amerikāņu interpretācijai, bet amerikāņi vairāk no tās attālinās pēc savas pieredzes Tuvajos Austrumos. Henrijs Kisindžers norāda, ka apsteigšana jālieto tikai ļoti retos gadījumos un tā nedrīkst kļūt par normu, kas var izjaukt starptautisko sistēmu.¹⁶

Jāatzīmē, ka, neraugoties uz atbalstu ASV un Lielbritānijai karā pret Irāku, astoņas Eiropas un Baltijas valstis bez kavēšanās pieņēma Eiropas Drošības stratēģiju. Šīs stratēģijas gars un būtība atspoguļoja jauno ES dalībvalstu pasaules uzskatu, jo tās bija guvušas rūgtu vēstures mācību un tādēļ ne brīdi ne novirzījās no pamatprincipa – cīnīties pret padomju impēriju tikai ar mierīgiem līdzekļiem.

Tomēr papildus ES-3 (jāatzīmē, ka Vācija atšķirībā no Francijas un Lielbritānijas nav ANO Drošības padomes pastāvīgā locekle, bet tai ir tāda pati, ja ne lielāka, ietekme, jo tai nav koloniālās pagātnes Tuvajos Austrumos) Itālija, kas piedāvāja 3000 vīru miera uzturēšanai Libānā, pēkšņi metusi izaicinājumu Vācijai kā godīgs starpnieks. Itālija apgalvo, ka tā esot unikāla tajā ziņā, ka tai nav koloniālās vēstures, nav vēsturisku ienaidnieku, ir ciešas saites ar musulmaņu valstīm un tai nav Vācijas mantojuma attiecībās ar ebreju valsti. Turklāt ASV saprot, ka tā kā godīga vidutāja var būt lietderīga.¹⁷ Savukārt Vācija uzskata, ka tā ir vislabāk piemērota šai lomai tieši tāpēc, ka Vācijas un Izraēlas attiecībām ir vēsture un tā asi izjūt Izraēlas drošību, tai ir ciešas saites ar musulmaņu valstīm un Bušs to ir iesvētījis kā "ārzonas vidutāju Irānā". Turklāt ASV prezidents atbalsta Merkeli kā savu īpašo pilnvaroto pārstāvi Eiropā.¹⁸ Kad kanclere apmeklēja Vašingtonu, Bušs "līda vai no ādas ārā, tēlojot laipno saimnieku". Viņa vairāk par visiem citiem ārvalstu vadītājiem ir mudinājis Bušu risināt tiešas sarunas ar Irānu.¹⁹

15 Dan Bilefsky, „Solana, EU’s „good cop”, takes stage,” *IHT*, August 17, 2006.

16 Henry A. Kissinger, „American strategy and preemptive war,” *IHT*, April 13, 2006. Kisindžers uzsvēr, ka apsteidzošai rīcībai jābūt relām izņēmumam, nevis ASV stratēģijas pamatnoteikumam, tādējādi tuvojoties Eiropas stratēģijas garam.

17 Ian Fisher, „Italy shifts back to the camp of Europe”, *New York Times*, August 29, 2006.

18 John Vinocur, „Bush, Merkel and Iran: Germans get the idea”, *New York Times*, May 16, 2006.

19 Sk. 7. piezīmi.

Interesanti, cik godīgu vidutāju Eiropas Savienībai var būt Tuvajos Austrumos? Jācer, ka vienīgais jaunais elements ES Kopējā ārējā un drošības politikā nebūs virpuļdurvis Tuvo Austrumu galvaspilsētu augsto amatpersonu kabinetos, pa kurām nāks un ies augstas amatpersonas no Eiropas. Ja par indikatoru var kalpot ES ārlietu ministru neformālā tikšanās septembra divās pirmajās dienās Lapēnranī, Somijā, kas bija veltīta Tuvajiem Austrumiem un Krievijai, var izdarīt piesardzīgus secinājumus, ka, iespējams, veidojas lielāka vienprātība KĀDP saliedēšanā. Ministri apliecināja pilnu atbalstu Solanam, lai viņš noskaidrotu Irānas atbildi jautājumā par tās kodoldarbtību, un Latvijas ārlietu ministrs Artis Pabriks pēc šīs tikšanās optimistiski secināja, ka ES ar savu rīcību Tuvajos Austrumos ir uzņēmusies aktīvu globālo lomu.²⁰

Tomēr, ja piepildīsies prognozes par "Irākas sindromu", Eiropas Savienībai varētu būt jāgotavojas jaunam izaicinājumam. "Launums, kuru varēja apturēt pirms Irākas, tagad vērsās plašumā." līdzīgi kā pēc Vjetnamas kara zaudēšanas, ASV var kļūt par nedrošu lielvalsti, kas ir materiāli spēcīga, bet politiski vāja un nelabprāt aizstāv savas intereses. Pēc Vjetnamas katastrofas Padomju Savienība atbildēja ar pastiprinātu avantūrismu jaunattīstības pasaulē un paplašināja savu ietekmi no Āfrikas raga līdz Centrālamerikai.²¹

Krievija un KĀDP

Par Krievijas un ES stratēģiskajām attiecībām daudz cildenu vārdu dzirdēts no visaugstākajiem ES "federālajiem" līmeņiem līdz augstākajiem "nacionālajiem" līmeņiem. Pavisam nesen Komisijas prezidents Žozē Manuels Barrozu nāca klajā ar pēkšņu paziņojumu par milzīgas brīvās tirdzniecības telpas veidošanu, kura aptvertu Eiropu un Krieviju. Vēlāk tika precizēts, ka šāda vienošanās vēl ir tālu un to varētu īstenot tikai pēc Krievijas pievienošanās PTO. Tomēr Somijas premjerministrs Mati Vanhanens teica, ka viņš vēlētos, lai sarunas sāktos šoruden, proti, Somijas prezidentūras laikā. Sarunas varētu pabeigt 2007. gadā.²²

Šādi pārsteidzīgi paziņojumi liecina par Krievijas panākumiem, izmantojot enerģijas resursus kā sviru, lai panāktu lielāku ekonomisko un politisko piekāršanos no Eiropas. "Tie ir sarunu daļa. Eiropa vēlas darījumu ar Krieviju enerģētikas jomā. Medusmaize turpina kārdināt. Tas pozitīvi paātrina sarunas. Brīvās tirdzniecības līgums ar Eiropu netiks noslēgts tik ātri, taču tā ir iespēja, ja Krievijas ekonomika turpinās uzlaboties."²³

Šādā domāšanas veidā ir vairākas fundamentālas problēmas, kas jālabo, ja ES nevēlas pēkšņi atklāt, ka tā ir vairāk atkarīga no Krievijas nekā Krievija no ES. Ja Krievija līdz 2025. gadam tiešām kļūs par piekto lielāko pasaules tautsaimniecību, kā to prognozē *Goldman Sachs*, Eiropā būs tikai divas lielvalstis – ES un Krievija, kas ir valsts, kuras vērtību sistēma atšķiras no ES. Vai ir kāds ES pilsonis, kurš jūties ērti šādā situācijā? Attiecības noteiks reālpolitikas loģika, un tas būs tikai laika jautājums, pirms ES struktūra, kas balstās uz demokrātiju un cilvēktiesībām, sāks rūsēt. Tad nav jābrīnās, uzzinot no ES ārlietu ministru tikšanās Lapēnranī, ka nekādu vienprātību par Krieviju nav iespējams panākt un ir nepieciešama turpmāka informācijas apmaiņa starp ES dalībvalstīm.

20 Latvijas ziņu aģentūra LETA, 2006. g. 2. septembris.

21 Stephen Biddle and Ray Takeyh, "Limits of force: the Iraq Syndrome will haunt America," *IHT*, August 15, 2006.

22 Andrew E. Kramer, "For energy, EU offers Russia a „carrot”, *IHT*, July 4, 2006.

23 Chris Weafer, *Alfa Bank* galvenais analītiķis. Sk. 16. piezīmi.

Tas nav tikai jautājums par ES un Krievijas dominējošo lomu Eiropas kontinentā, jo ir virkne valstu, kuras atrodas starp šiem abiem varas centriem, jeb tā dēvētās "valstis, kas atrodas pa vidu" (*zwischen-raum laender*, ja aizņemamies terminu no Eiropas pirms Otrā pasaules kara). Ir sešas šādas valstis – Baltkrievija, Ukraina, Moldova, Gruzija, Armēnija un Azerbaidžāna, un konceptuālu apsvērumu dēļ tās var dēvēt par EKP 6 (Eiropas Kaimiņu politika). Vai tās sagaida tāds pats liktenis kā vecās *zwischen-raum laender*, kuras nokļuva pelēkāajā zonā starp nacistisko Vāciju un komunistisko Krieviju? Šīs valstis tagad ir pievienojušās ES un, kā es jau iepriekš minēju, ir izvaiŗījušās no Austrumeiropas sindroma fatālās loģikas.

ES atšķirībā no sava Krievijas projekta ir ļoti maz izdarījusi šo valstu labā – vienīgi steidzīgi iekļāvusi tās vienā kategorijā ar valstīm, kuras pieder pie Barselonas projekta un atrodas Vidusjūras dienvidu krastā un Tuvajos Austrumos. Šīm valstīm tiek piedāvāti asociācijas līgumi ar ES, bet valstīm, kas atrodas austrumos no ES – rīcības plāni, lai palīdzētu tām tuvuoties ES valstu standartiem un normām.

Šādas pieejas īsredzība kļuva acīmredzama Oranžās revolūcijas laikā Ukrainā, kad krīzi novērsa Polijas un Lietuvas iejaukšanās ar ASV fonā. Dažu "vecās Eiropas" valstu provinciālisms bez kopīgas pieejas šīm valstīm un Krievijai vēlāk izpaudās Kēnigsbergas un Kaļiņingradas attiecīgi 750. un 80. gadadienas svinībās, kas sekoja drīz pēc tam. Putins aizvainojoši izturējās pret Polijas un Lietuvas prezidentiem, neielūdžot viņus ierasties Kēnigsbergā/Kaļiņingradā, un Francijas prezidents un Vācijas kanclers, kuri tika ielūgti, šķiet, nebūt neiebilda pret šo aizvainojumu saviem ES un NATO kolēģiem.²⁴

Tomēr aizvien biežāk tiek atzīti trūkumi ES Kaimiņu politikas austrumu dimensijā, un Vācija, kas pēc tradīcijas vada ES austrumu politikas izstrādi, nākamgad savas prezidentūras laikā plāno nākt klajā ar būtiskiem priekšlikumiem. Krustojas divi izaicinājumi: problēma, kā pārvērst EKP 6 struktūrā, ko varētu dēvēt par EET 4 (Eiropas Ekonomiskajā telpā ietilpst Norvēģija, Šveice, Islande un Lihtenšteina), proti, panākt tādu pašu demokrātijas un labklājības līmeni EKP 6 valstīs kā EET 4 valstīs, nesolot piešķirt dalībvalsts statusu, un, ja ilgākā perspektīvā tiks piedāvāts dalībvalsts statuss, lai sasniegtu šo mērķi, kā izvairīties no "395 faktora"?

Eiropas Savienībai varētu būt pienācis "395 faktors", kā tas pienāca Romas impērijai, kad Teodosijs lielais bija spiests sadalīt savu impēriju divās daļās to iemeslu dēļ, kurus mūsu dienās dēvē par "impērijas pārplešanos". Šajā izaicinājumā kā galvenais elements acīmredzami iesaistās Turcija, kuras labvēlību intensīvi cenšas iegūt Maskava, un Turcija ir pārāk svarīga sabiedrotā, lai ignorētu iespēju, ka tā varētu nebūt spējīga pievienoties vienkārši "395 faktora" dēļ. Tas nebūtu neviena, un vēl jo mazāk Turcijas, interesēs, ja ES sabruktu zem "impērijas pārmērīgas paplašināšanas" smaguma, un tāpēc nevajadzētu atmet alternatīvas stratēģijas savstarpējas uzticēšanās un atkarības garā.

EKP 6 galvenā problēma ir ES un Krievijas integrācijas telpu pārklāšanās un nepieciešamība pārvarēt iepriekšējo Šrēdera administrācijas mantojumu, kurā viņš izvīrēja Krieviju pirmajā vietā Vācijas austrumu politikā. Tas nozīmētu ciešāku sadarbību ar tādām jaunajām ES dalībvalstīm kā Poliju, Lietuvu un Slovākiju, kuras līdz šim ir bijušas dzinējspēks ceļā uz EKP 6.²⁵ Kā gan Berlīne iesaistīs Krieviju

24 Atis Lejiņš, „A short essay into the EU's and Russia's policies toward the 'in-between' countries: are they diverging or converging?“, *Cyprus Yearbook of International Relations 2006*, Nicosia: Cyprus Institute of Mediterranean, European and International Studies, 2006. Havjeram Salanam bija tikai margināla loma politiskā kompromisa panākšanā starp "oranžo" un "zilo" nometnēm. Sk. arī 19. piezīmi. Pēc kara aptuveni puse bijušās Vācijas Austrumprūsijas provinču tika atdotas Polijai. Polu anekdotē teikts, ka vislielākā stratēģiskā kļūda, ko Polija jebkad pieļāvuši, bija Teitoņu ordeņa bruņinieku pieaicināšana, lai apspiestu senprūsus (radniecīgi latviešiem un lietuviešiem), kuri sīroja Polijā. Pēc teitoņu uzvaras senprūsī asimilējās ar vāciešiem, taču atstāja pastāvīgas pēdas ne vien ar saviem vārdiem, bet arī ar savu militāro kultūru.

25 Irlis Kempe, *From a European neighborhood policy toward a new Ostpolitik*, Center for Applied Policy Analysis, Nr. 3, 2006.

šajā pasākumā, kā tā cer to izdarīt, ja Krievija, tieši pretēji, plāno ievilkt šīs valstis atpakaļ savā ietekmes sfērā? Kā jūs teiksiet Krievijai neradīt jaunu Kalņingradu no valstiņas vārdā Piednestra, kura atšķelta no Moldovas ar paņēmieniem, kas ir pilnīgi pretēji Kopenhāgenas kritērijiem? Iedarbojoties uz Ukrainu ar gāzi kā savu galveno ģeopolitisko sviru, Krievija saka jaunajai Ukrainas valdībai, ka tai jāpievienojas tās Vienotajai ekonomiskajai telpai (kurā ietilpst Krievija, Baltkrievija un Kazahstāna) un jāpaaugstina tās statuss no novērotājas līdz pilntiesīgai dalībvalstij Eirāzijas Ekonomiskajā kopienā (EurAsEc), kas sastāv no Krievijas, Baltkrievijas, Kazahstānas, Kirgizstānas, Uzbekistānas un Tadžikistānas.

Vācijas spēks un vājums ir tās "vidutāja loma" Austrumu un Rietumu attiecībās. Tā vairs nerīkojas kā nacionāla valsts, bet gan kā Eiropas vadošā lielvalsts, un apgalvo, ka to vienlīdz augstu novērtēot Vašingtonā, Briselē un Maskavā.²⁶ Par vājumu liecina tas, ka ja reiz Vācija vairs nestāda Krieviju pirmajā vietā, kā tā var aizstāvēt Eiropas intereses, ja ir tikai vidutājs starp diviem poliemi? Pie kura pola pieder Vācija?

Eiropas Savienībai nav lielas ietekmes uz Krieviju stratēģisko sviru trūkuma dēļ. ES un Krievija iet pilnīgi pretējos virzienos, ja ne pilnīgi (pagaidām) demokrātijas un cilvēktiesību interpretācijā, tad noteikti enerģētikas sfērā, kas šajā gadījumā ir visnozīmīgākais jautājums. Kā to savā pētījumā *ES un Krievijas enerģētikas dialogs gaidāmā Partnerības un sadarbības līguma kontekstā* detalizēti aplūko Andris Sprūds, ES liberalizē savu tirgu, Krievija centralizē savu tirgu un turklāt iespēžas Rietumos ar savu gāzes monopolkompāniju *Gazprom*.

ES palaida garāmi milzīgu iespēju nepieļaut Krievijas iestāšanos PTO, kamēr tā nebija demopolizējusi *Gazprom*. Galu galā PSL taču tika pateikts, ka Krievijai jāievieš tirgus ekonomika. Vai šo strukturālo kļūmi var izlabot jaunais PSL? Kā valsts monopols *Gazprom* varētu kļūt par galveno izaicinājumu ES iecerētajai gāzes tranzīta un piegādes avotu dažādošanai.

ES un tās dalībvalstis nevēlas konfliktējošas attiecības ar Krieviju un dod priekšroku sadarbībai. Kā teikts Briseles analītiķu grupas *Eiropas politisko pētījumu centra* (EPPC) ziņojumā, ES vēlas panākt maksimāli praktiskus sakarus ar Krieviju, lai nodrošinātu savas stratēģiskās, ekonomiskās, politiskās un drošības intereses, un saista cerības ar "socializācijas efektu" uz Krieviju, padarot aizvien ciešākus ES un Krievijas sadarbības ietvarus, proti, ES cer, ka Krievija pieņems ES standartus un vērtības.²⁷ EKP ó (pagaidām bez Baltkrievijas) ļoti vēlas to darīt, bet vai Krievija arī? Kaut arī Briselē strādā aptuveni 40 ES un Krievijas divpusējās grupas, un Krievijas vislielākā vēstniecība arī atrodas Briselē, kāda socializācija var notikt, ja liela daļa Krievijas personāla ir labi apmaksāti Federālā drošības dienesta (VDK) operatīvie darbinieki? "Ilggadējās divas konsultācijas cilvēktiesību jautājumos līdz šim nav devušas nekādu nozīmīgu uzlabošanos, un ES pilsoņiem vajadzētu bažīties, ka vairākos aspektos Krievija tagad ir mazāk demokrātiska valsts nekā pirms pieciem gadiem".²⁸

Kādas sviras ir ES rīcībā sarunās ar Krieviju, lai aizsargātu savas intereses un vērtības, kā arī EKP ó intereses, jo šīs valstis cer kaut kad nākotnē pievienoties ES? Atbilde būtu jāmeklē kopējā ārpolitiskā un drošības politikā, taču te mēs tūlīt uzduramies ES Ahileja papēdim. Kā uzskata vairāk nekā 100 sabiedriskās domas veidotāji par ES un Krievijas attiecībām, vairākums domā, ka ES dalībvalstis darījumos ar Krieviju izvirza savas intereses pirmajā vietā, nevis atbalsta konsekventu ES nostāju.²⁹

26 Sk. 7. piezīmi.

27 Michael Emerson, Fabrizio Tassinari, Marius Vahl, „A new agreement between the EU and Russia: why, what and when?”, Center for European Policy Studies (CEPS) Policy Brief, Nr. 103/May, 2006.

28 *Eurussianews*, Nr. 1/July, 2006. www.eu-russiacentre.org

29 Turpat.

Neraugoties uz aicinājumu izstrādāt jaunu ES stratēģiju enerģētikas jomā, ar kuru nākusi klajā Austrijas prezidentūra, nav daudz analitiķu, kuri būtu pārliecināti, ka ES spēj radīt kopēju enerģētikas stratēģiju, nemaz nerunājot par tās iekļaušanu KĀDP kā centrālo daļu. Baltijas valstis, šķiet, ir vienīgās, kas aicina integrēt ES enerģētikas politiku KĀDP.³⁰

Enerģijas ražošanas un patēriņa ziņā ES ir sadalīta valstīs, "kurām ir" un "kurām nav", un maz ticams, ka šīs valstis ar saviem "nacionālajiem čempioniem", kuri iegūst milzīgus daudzumus naftas un gāzes pašu valstīs vai ārpus tām, atdos savas privilēģētās lēmumu pieņemšanas tiesības tām valstīm, kurām nav šādu "čempionu". Valstīm, kurām pilnīgi vai daļēji pieder, vai kuras kontrolē tādas ārvalstu izpētes un ieguves kompānijas kā *Total, BP, Shell, Repsol, Gaz Natural, MWV, Statoil, ENI*, ir atšķirīgas intereses, kas nesakrīt ar to valstu interesēm, kurām nav šādu kompāniju. Pat Vācija ar savu vislielāko enerģētikas kompāniju *E.ON* ir punduris salīdzinājumā ar iepriekš minētajām, un ārpolitikas izteiksmē tā ir vienkārša importētāja nevis ieguvēja. Tas teorētiski noliek Vāciju vienā nometnē ar visām Baltijas un Centrāleiropas valstīm.³¹

Tomēr, kā Komisija to ļoti labi zina, šajā gadsimtā vissvarīgākais ir enerģijas drošums (vai kamēr naftas rezerves nebūs izsmeltas, vai jaunās tehnoloģijas aizvien vairāk neaizstās minerāļdegvielas), "jo runa vienmēr bijusi par piegādes un avotu dažādošanu", kā arī par investēšanu jaunās tehnoloģijās.³² Šī iemesla dēļ ES enerģētikas komisārs Andris Piebalgs ir devis savu svētību gāzesvada projektam *Nabucco*, kas savienotu ES ar Turciju, Bulgāriju, Rumāniju, Ungāriju, Austriju un galarezultātā ar Irāku un Irānu, ja būs iespējams atrisināt ar to saistītās politiskās problēmas.³³

Galvenā politiskā problēma, protams, ir cīņa par Irānu ilgākā perspektīvā.³⁴ Šī iemesla dēļ Vācija, kas ir pilnīgi atkarīga no importētās gāzes, kā tika minēts iepriekš, spēlē pasaules lielvalsts lomu ANO Drošības padomē 5+1 formātā. Irāna ir tuvāk Eiropai nekā Sibīrija ar tās neizstrādātajām un ārkārtīgi dārgajām gāzes atradnēm. Un Merkeles kundzei varētu būt lielāka ietekme uz prezidentu Bušu nekā Tonijam Blēram, gan padarot mērenāku ASV politiku attiecībā pret Irānu (izslēdzot bombardēšanas iespēju), gan palīdzot virzīt uz priekšu "nedrošo demokratizācijas procesu" Austrumeiropā.³⁵ Ir diezgan skaidrs, ka bez ASV iesaistīšanās tādas valstis kā Gruzija ļoti ātri pakļautos Krievijas spiedienam un izveidotos jauna konflikta zona, jo maz ticams, ka gruzīni piekristu tam, ka viņu valsts atkal kļūst par Krievijas vasaļvalsti. Ja Vācija tagad cenšas kļūt par "godīgu vidutāju" starp Maskavu, Briseli un Vašingtonu, tai būs jāiemēcās arī aizstāvēt EKP 6.

Tas nebūs viegli, jo jau tagad Eiropas Savienībā ir valstis, kuras uzskata, ka veidot labas sadarbības attiecības ar Krieviju ir izdevīgāk, nekā īstenot atbalsta politiku EKP 6, lai palīdzētu tām pārvarēt padomju pagātnes mantojumu un pāriet uz eiropiešu dzīvesveidu. Politikas veidotājiem Gruzijā, piemēram, ir grūti atšķirt Francijas politiku pret Gruziju no Krievijas politikas pret to, un Baltijas nevalstiskās organizācijas, kuras palīdz veidot Gruzijā pilsonisku sabiedrību, nerod labvēlīgu attieksmi Parīzē.³⁶

30 Deklarācija un komunikē, ko Baltijas valstu premjerministri 2006. gada 27. februārī parakstīja Traļos, Lietuvā.

31 Vācijas Ārlietu un došības politikas institūta (SWP) enerģētikas speciālista Enno Harksa izteikums privātā sarunā Berlinē, 2006. gada 12. augustā.

32 Intervija ar ASV naftas ekspertu Danielu Jerginu, "Energy security will be one of the main challenges of foreign policy", *Der Spiegel*, 2006. g. 18. jūlijs.

33 Stefan Wagstyl, "EU gives blessing to gas pipeline", *FT*, June 27, 2006.

34 Flynt Leverett, "The race for Iran", *The New York Times*, June 20, 2006.

35 Sk. 7. piezīmi. ASV frontē galvenā balss pret Irānas bombardēšanu ir bijusi ģeopolitisks stratēģis Zbignevs Bžežinskis.

36 Igaunijas analitiķu grupai kādā pieņemšanā 2005. gadā augusta mēneša Francijas delegācijas vizītes laikā tika ieteikts "nekaitināt Krieviju Gruzijā".

Vācijai, ja tā vēlas gūt panākumus, būs jāizmanto sava lielā ietekme, lai veidotu spēcīgu KĀDP. Tas nozīmē, ka, īstenojot iesaistīšanas politiku, nevar izvairīties no konfliktsituācijām ar Krieviju, Eiropas pilsoņiem par to jāzina un viņus nevar pastāvīgi barot ar rožainiem paziņojumiem par gaišu jaunu nākotni Eiropas un Krievijas attiecībās. Tas var atspēlēties un ES var nonākt līdzīgā situācijā kā Padomju Savienība, kad tā pastāvīgi atkārtoja patētiskās frāzes par komunisma tuvošanos, neraugoties uz aizvien pārliciecināšiem pierādījumiem par pretējo.

Raugoties konkrēti uz PSL, ir jāpauž – kāds ir galīgais mērķis pēc jaunā līguma noslēgšanas? Ko ES patiesībā vēlas no Krievijas? Krievija zina, ko tā vēlas no ES, un veido savas attiecības ar ES, paturot prātā šo mērķi. Vai tā ir stratēģiska savienība vai partnerattiecības, kas iekļautas līgumā, kā to ierosināja Briseles Eiropas politisko pētījumu centrs? Priekšlikums iesaka ES un Krievijai sekot Francijas un Vācijas pēckara modelim. Tikmēr ir jāpanāk vienošanās, kurās par modeli izmantotas tās, ko panākušas ES un Šveice, kas ir viena no EET 6 valstīm, un kura bauda pilna apjoma attiecības ar ES, izņemot vienu – balsstiesības.³⁷ Šveicei ir "viss, izņemot institūcijas", ja pārfrāzējam bijušo Komisijas prezidentu Romāno Prodi, kad viņš izklāstīja savu viedokli par EKP 6 nākotni. Ja iepriekšminētās valstis uzskata par modeļiem ES politikā pret Krieviju, ir jānoskaidro trīs jautājumi:

1. Vai tādu mazu *status quo* valsti kā Šveici var salīdzināt ar kontinentālu lielvalsti, kas atgūst savu zaudēto varu?
2. Vai pēckara Vāciju var salīdzināt ar Krieviju pēc Padomju Savienības sabrukuma?
3. Vai ES vēlas veidot stratēģisku savienību ar ASV un Kanādu (arī brīvās tirdzniecības telpu) un arī ar Ķīnu un Japānu?

Eiropas Politisko pētījumu centrs dod negatīvu atbildi, norādot, ka Krievijai būs jāatgriežas pie tās demokrātijas celtniecības un jāpārdefinē sava drošības doktrīna. Tikmēr ir jāspēr virkne praktisku soļu ar mazāk cildeniem mērķiem, kas pieļauj divu varas polu "sadzīvošanu" Eiropā. Tā ir mīkla, kas jāatmin Komisijai un dalībvalstīm, taču to nevar izdarīt, ja dalībvalstis pieglaimojas Maskavai, lai gūtu labumu tikai sev, un liek šķēršļus KĀDP izstrādāšanai.

Tiesi to aizstāv Briseles analītiķu grupa – Eiropas Savienībai jāveido savs potenciāls kā stratēģiska starptautisko procesu dalībniecei, lai Krievija to uzvertu nopietni. Kā tā to darīs? Atbilde uz to būs atrodama secinājumos.

Secinājumi

Eiropas Savienībai jābūt uzdevumu augstumos un jāveido KĀDP Tuvajos Austrumos. Tas atbilst ES viiālajām interesēm, jo spridzinātāji pašnāvnieki tagad nāk no pašas ES un tur tik Jaunu prātu, ka ir gatavi graut Rietumus, lai mazinātu aizvainojumu. Aizvainojuma saknes meklējamas Tuvajos Austrumos, un tam visi Eiropā piekritīs – nepieciešama palestīniešu valsts izveide. Vēl vairāk – karavīru nosūtīšana uz Libānu novērs simptomu, bet neārstē cēloni. Sīrija piegādās ieročus (krievu, kā apgalvo Izraēla) grupējumam *Hezbollah* tik ilgi, kamēr Izraēla okupēs Golānas augstienes. Kad Izraēla un Sīrija noslēgs miera līgumu paralēli dzīvotspējīgas palestīniešu valsts nodibināšanai, EDAP misija Golānas augstienēs ar NATO loģistikas atbalstu un ievērojumu skaitu karavīru no musulmaņu valstīm garantēs Izraēlas drošību apmaiņā pret teritorijas atdošanu Sīrijai. *Hezbollah* kļūs par to, kas tagad ir IRA Ziemeļrijā vai kas *Likud* bija vakar un ir šodien – par atbildīgu politisku spēku. Reģionālajai lielvalstij Irānai, kas atbalstīja ASV cīņā pret tās diviem galvenajiem ienaidniekiem – *Taliban* un Sadamu – un kuras iedzīvotājos ir spēcīga proamerikāniska bāze, ASV var piešķirt drošības garantijas.

37 Sk. 20. piezīmi.

Vai ES to var izdarīt? Ne bez ASV, taču tā var uzņemties vadību, jo tai nav cita slēpta mērķa, kā vien taisnīgums un miers, it īpaši, ja tā spēs pārvarēt vecmodīgās ambīcijas vecajās Eiropas valstīs, kuras pagātnē tik lielā mērā veicinājušas nemierus Tuvajos Austrumos. Bet vai tiešām var apgalvot, ka Eiropas Savienībai nav slēptu mērķu? Kā tas gadās, ka Briseles slepenie dokumenti gandrīz tūlīt pēc to izdošanas parādās Izraēlas, Kubas, Turcijas, ASV galvaspilsētās – un arī Maskavā? Kā izteicās Somijas ārlietu ministrs, dažādie dalībvalstu diplomāti ierodas uz apspriedēm Briselē tā, it kā viņi gatavotos risināt sarunas ar potenciāliem ienaidniekiem, it kā informācijas nopludināšana trešajām pusēm varētu nostiprināt viņu pozīcijas.³⁸ Neviens nejūt atbildību par ES politiku, jo nav ne ārlietu ministra, ne pat vadlīniju kopējam diplomātiskajam dienestam. Solana vēltīgi cīnās pret informācijas noplūdi. Varbūt ar to vajadzētu sākt?

ES kā globālais aktieris rīkosies daudz pārliecinošāk attiecībās ar Krieviju, bet, lai tā notiktu, senajam romiešu izteicienam "Ja mēs neturēsimies kopā, mēs katrs karāsimies atsevišķi" jāklūst par stūrakmeni strīdos un ķildās starp dažādiem varas centriem Eiropas Savienībā un starp dalībvalstīm. It īpaši tagad, kad, kā paziņojis Kārnegi Maskavas centra direktora vietnieks Dmitrijs Treņins, "mēs esam sākuši jaunu periodu attiecībās starp Krieviju un Rietumiem – it īpaši ASV. Tagad būs runa par sacensību (konkurenci)".³⁹ Mums jājaucotā sev, kāpēc ASV tiek īpaši izcelta? Vai tāpēc, ka tā nav atkarīga no Krievijas gāzes un naftas? Bet, ja būs konfrontācija ar ASV, vai tad varēs palikt tikai konkurence ar ES?

38 Anna Slojevska, „Leaks in Brussels”, *Rzeczpospolita*, August 10, 2006. Polijas avīze citēja Somijas ārlietu ministra izteikumu zviedru valodā iznākošajā Somijas laikrakstā *Hufvudstadsbladet*.

39 Stephen Boykewich, „Iranian crisis a 'winwin situation'”, *The Moscow Times*, May 18, 2006.

Ceļā uz jaunu ES–Krievijas Partnerības un sadarbības līgumu?

Dr. Dzintra Bungas, Latvijas Ārpolitikas institūta vadošā pētniece

Kopsavilkums

Vispirms sniedzot īsu pārskatu par Eiropas Savienības un Krievijas Federācijas attiecībām pēc PSRS sabrukuma un sīkāk pakavējoties pie notikumu attīstības kā Eiropas Savienībā, tā Krievijā un to savstarpējām darbībām pēc 1997. gada, kad stājās spēkā Partnerības un sadarbības līgums (PSL) starp Eiropas Kopienu un Krievijas Federāciju, mēs nonākam pie secinājuma, ka sadarbība un abu pušu darbības ir ļoti paplašinājušās un ka abas puses tagad pazīst viena otru daudz labāk; reizēm apjaušama notikusi uz zaudētu ilūziju rēķina. Lai gan daži novērotāji apgalvo, ka pašreiz ES un Krievijas attiecības ir saspringtas, šajā pētījumā tiek pausts uzskats, ka iestājusies realitātes izjūta. Abas puses aptver, ka tās ir pilnīgi atšķirīgas struktūras, taču tām jāsadarbojas.

Pēc tam, kad sniegts PSL novērtējums – tam bijuši daļēji panākumi – tiek novērtēti neatkarīgu pētnieku un Eiropas Komisijas izteiktie priekšlikumi par dažādām notikumu attīstības iespējām pēc 2007. gada 30. novembra. Kā ES, tā Krievijas lēmums par jauna līguma sagatavošanu šķiet ļabi pamatots. Jaunā līguma saturs vēl ir apspriežams. Tomēr varētu tikt panākta arī vienošanās atteikties no tā, kas nedarbojās PSL, un ietvert PSL un citu sadarbības līgumu veiksmīgos elementus, tādus kā Ziemeļu dimensija un koncepcija par četrām kopējām darbības telpām, kā arī ieviest citas nepieciešamās izmaiņas. Domājot par nākotni, protams, lielāka uzmanība jāvelta enerģētikas un tirdzniecības jautājumiem, kuri tagad tiek atzīti par galvenajiem ES–Krievijas attiecībās. Taču, tā kā PSL lielākais trūkums bija pārmeģīga uzmanības pievēršana ekonomikas jautājumiem, jaunajam līgumam līdzsvarotāk jāatspoguļo ES un Krievijas attiecību daudzpusīgie aspekti, atkārtoti jāuzsver, ka attiecību pamatā ir kopīgas vērtības un jākoncentrējas uz konkrētiem sadarbības aspektiem un to, kā tos attīstīt.

Latvijai jaunā ES un Krievijas pamata līguma sagatavošana rada gan izaicinājumus, gan iespējas. Lai aktīvi varētu iesaistīties šajā procesā, Latvijai jāmaina savs tēls no tāda, par kuru uzskata, ka tai ir nelokāma bezkompromisa attieksme pret Krieviju, uz tādas valsts tēlu, kas patiešām atbalsta sadarbību un pragmatiskas attiecības ar šo valsti. Tad Latvijas priekšlikumus, kam jābūt konstruktīviem un motivētiem kopējā labuma interesēs, novērtēs un neatraidīs tikai tāpēc, ka kādam šķiet, ka to autors ir neobjektīvs. Tādējādi Latvija var pārvērst izaicinājumu par iespēju sava stāvokļa nostiprināšanai ES un attiecību uzlabošanai ar Krieviju.

Saturs

Ievads

ES–Krievijas attiecības: īss pārskats

Attiecības ietekmējošie galvenie faktori

ES un Krievija: pilnīgi atšķirīgas, sadarbību meklējošas struktūras

Vēsturisks pārskats

Svarīgākie notikumi Eiropas Savienībā

Svarīgākie notikumi Krievijā

ES–Krievijas attiecības

Politiskie notikumi kopš 2000. gada

Nesimetriskas ekonomiskās attiecības

ES–Krievijas attiecības 2006. gadā: vai tās kļūst reālistiskākas?

Pašreizējais ES–Krievijas Partnerības un sadarbības līgums

PSL ar Krieviju novērtējums: daļēji veiksmīgs

Citi dokumenti

ES Kopīgā stratēģija attiecībām ar Krieviju

Krievijas Federācijas vairākgadu stratēģija attiecībām ar Eiropas Savienību (2000–2010)

Koncepcija par četrām kopējām darbības telpām

PSL nākotne: iespējas, nosacījumi un iebildumi

Trīs pamata izvēles un daži iespējamie varianti:

1. *Status quo* saglabāšana
2. *PSL termiņa izbeigšanās pieļaušana*
3. *Jauna līguma sagatavošana*

Apsveramās izvēles:

1. *iespēja*
2. *iespēja*

Pašreizējo un turpmāko ES–Krievijas attiecību pamatelementi: tirdzniecība un enerģētika

Noslēguma vārdi: secinājumi, izaicinājumi un iespējas Latvijai

Pielikums

Ievads

Pēc Padomju Savienības sabrukuma 1991. gada decembrī attiecības starp Eiropas Savienību un Krievijas Federāciju¹ strauji attīstījās un izvērsušās gan dziļumā, gan plašumā. Šo gadu gaitā kā Eiropas Savienībā, tā Krievijā notikušas vērienīgas pārmaiņas, turklāt norisinājusies vēlā ņemama attiecību atjaunošana. Tomēr gan Eiropas Savienība, gan Krievija joprojām ir būtiski atšķirīgas struktūras. Lai gan tiek uzsvērts, ka tās ir stratēģiskas partneres, daudzos gadījumos tās patiesībā ir konkurentes.

Attiecības veidojošais dokuments ir no 1992. līdz 1994. gadam sastādītais Partnerības un sadarbības līgums (PSL), ko 1994. gada 24. jūnijā Korfū parakstīja Eiropas valstu vadītāji un Krievijas prezidents Boriss Jelcins. PSL bija pirmā šāda veida vienošanās starp Eiropas Savienību, kurā tobrīd ietilpa 12 dalībvalstis, un valsti, kas necentās kļūt par ES dalībvalsti.² Līguma mērķis ir formulēts sākumā: ņemot vērā "vēsturisko saišu nozīmi, kādas pastāv starp Savienību, tās dalībvalstīm un Krieviju un to kopīgām vērtībām" un "vēlmi stiprināt šīs saites", abas puses vienojas par sadarbību un partnerību, kas savukārt kalpos "attiecību padziļināšanai un paplašināšanai", pamatojoties uz savstarpēju kopīgu ideālu un mērķu atzīšanu.³ It īpaši sākuma rindkopas norāda uz līguma parakstītāju cerību pilno noskaņu.

Lai visas līgumu parakstījušās Eiropas valstis un Krievija to ratificētu, bija nepieciešami vairāk nekā trīs gadi. Uz desmit gadu termiņu noslēgtais līgums stājās spēkā tikai 1997. gadā. Tā kā oficiāli līgums beidzas 2007. gada 30. novembrī, sākusies tā pārskatīšana. Lai gan Partnerības un sadarbības līguma izbeigšana pilnībā iespējama 2007. gada novembrī, tas nav ne tik noteikti, ne neizbēgami saskaņā ar līguma 106. pantu:

Šis Līgums sākotnēji noslēgts uz 10 gadiem. Līgums ir automātiski atjaunojams katru gadu, ja kāda no Pusēm neiesniedz otrai Pusei rakstisku paziņojumu par līguma denonsēšanu vismaz sešus mēnešus pirms līguma izbeigšanās.⁴

Tādējādi ir nevietā reizēm izskanošie draudošie brīdinājumi par haotiskām un neveiksmīgām ES un Krievijas attiecībām, kādas attīstīsies no 2007. gada 1. decembra, ja nekas netiks darīts ar Partnerības un sadarbības līgumu.

Neskatoties uz to, kas varētu notikt 2007. gadā, ES ir pēdējais laiks tikt skaidrībā, ko tā vēlas un ko vēlas tās 25 dalībvalstis. Jāizvirza daži pamatjautājumi un jādod uz tiem atbildes: cik efektīvi ir darbojies līdzšinējais Partnerības un sadarbības līgums? Ko abas partneres ir darījušas šā līguma sakarā? Kādas ir nākotnes izvēles iespējas? Kā tās ir salīdzināmas? Kāds varētu būt iespējamais iznākums? Lai aplūkotu šos fundamentālos jautājumus, vispirms īsi un ar zināmu izlasi tiks pievērsta uzmanība ES un Krievijas attiecībām un dots koncentrēts novērtējums PSL un trim tam sekojošiem dokumentiem: *ES Kopīgā stratēģija attiecībām ar Krieviju*; *Krievijas Federācijas vairākgadu stratēģija*

1 Šajā pētījumā netiek uzsvērtā atšķirība starp Eiropas Savienību un agrāko Eiropas Kopieni. Principā tiek runāts par Eiropas Savienību un lietots pilns nosaukums vai vienkārši Savienība, vai arī saīsinājums ES. Krievijas Federācijas vietā lietots arī vienkārši Krievija.

2 Lai izvairītos no pārpratuma, atcerēsimies, ka ES nodibināja 1992. gadā, noslēdzot Eiropas Savienības līgumu, ko pazīst arī kā Māstrichtas līgumu (*Maastricht Treaty*). Tomēr ES priekšteči – Eiropas Ogļu un tērauda kopiena (EOTK), Eiropas Ekonomikas kopiena (EEK) un Eiropas Atomenerģijas kopiena (EURATOM), kuras nodibināja 1950. gadā, nepārtrauca pastāvēt kā juridiskas personas. Tas izskaidro Partnerības un sadarbības līguma ar Krieviju ievadteikuma neveiklo formulējumu: "... Partnerības un sadarbības līguma noslēgšanu starp Eiropas Kopienām un to dalībvalstīm, no vienas puses, un Krievijas Federāciju, no otras puses, ņemot vērā Eiropas Kopienas dibināšanas līgumu, ņemot vērā Eiropas Ogļu un tērauda kopienas dibināšanas līgumu un ņemot vērā Eiropas Atomenerģijas kopienas dibināšanas līgumu, tā kā, noslēdzot Partnerības un sadarbības līgumu starp Eiropas Kopienām un tās dalībvalstīm, no vienas puses, un Krievijas Federāciju, no otras puses..." (sk. http://ec.europa.eu/comm/external_relations/ceeca/pca/pca_russia.pdf). Eiropas Savienības izveidošanas grafisku attēlojumu sk. http://en.wikipedia.org/wiki/European_Union.

3 Pilnu ES–Krievijas Partnerības un sadarbības līguma tekstu sk. http://ec.europa.eu/comm/external_relations/ceeca/pca/pca_russia.pdf

4 Turpat.

attiecībām ar Eiropas Savienību (2000–2010) un koncepcija par četrām kopējām darbības telpām, ko ES un Krievija pieņēma 2003. gadā. Tālāk darbā tiks aplūkoti iespējamie darbības virzieni 2007. gadā, to potenciālā ietekme un rezultāti. Jautājumi tiks analizēti galvenokārt no ES viedokļa, jo Krievijas perspektīva tiek aprakstīta Andreja Zagorska pētījumā. Šajā darbā uzmanība tiek pievērsta arī tiem aspektiem, kas īpaši attiecas uz Latviju, jo tai kā valstij, kurai ir robeža ar Krievijas Federāciju, ir pastiprināta interese, lai ES izveidotu labas attiecības ar Krieviju, un tā varētu dot savu ieguldījumu šī mērķa sasniegšanai. Nobeiguma daļā parādīsim, ka jauna ES un Krievijas līguma⁵ sagatavošana dod Latvijai iespēju stiprināt tās tēlu Savienībā un uzlabot attiecības ar Krieviju.

ES–Krievijas attiecības: īss pārskats⁶

Kopš 1997. gada, kad ES–Krievijas Partnerības un sadarbības līgums stājās spēkā, abu pušu attiecības ir pārdzīvojušas svārstības.⁷ Tām ierosmi devuši daudz dažādi faktori. Daži no tiem jau pēc savas būtības ir neparedzami vai tikai daļēji paredzami, piemēram, iekšējā un ārējā attīstība un tās sekas. Citus var paredzēt, jo lielākajā daļā gadījumu tie gadu gaitā nav mainījušies.

Attiecības ietekmējošie galvenie faktori

Vēsture un **ģeogrāfiskais stāvoklis** ir visredzamākie piemēri, runājot par gandrīz vienmēr pastāvošiem un attiecības ietekmējošiem faktoriem un to, kāda ir šo faktoru ietekme uz atsevišķām ES dalībvalstīm, tām veidojot priekšstatu par Krieviju un otrādi. Šeit vietā atcerēties, ka tās ES dalībvalstis, kurām ir tieša robeža ar Krieviju un uz kurām reiz attiecās Varšavas pakts vai kas bija iekļautas Padomju Savienības sastāvā, raugās uz Krieviju citādi un kritiskāk nekā tās dalībvalstis, kurām šīs pieredzes nav. Pirmo grupu veido jaunākās ES dalībvalstis, otro – vecās dalībvalstis. Savukārt Krievija izrāda lielāku respektu pret vecajām dalībvalstīm nekā pret jaunajām. Vēl viens gadu gaitā nemainīgs faktors bijis pragmatiskā nepieciešamība uzturēt zināmas politiskas un ekonomiskas attiecības starp Krieviju un pārējām Eiropas valstīm. Divi citi faktori šajā nodaļā tiks aplūkoti atsevišķi, jo tiem ir īpaša saistība ar pašreizējām ES un Krievijas attiecībām:

- augošā **savstarpējā ekonomiskā atkarība**⁸;
- fakts, ka tās ir **pilnīgi atšķirīgas struktūras** – pieeja attiecību veidošanai izriet katrai no sava pilnīgi atšķirīga pamata un katrai ir savi atšķirīgi mērķi un cerības.

ES un Krievija: pilnīgi atšķirīgas, sadarbību meklējošas struktūras

Dovs Linčs (*Dov Lynch*), ES Drošības izpētes institūta (Parīzē) pētnieks, pateicis lakoniski: Krievija ir suverēna valsts ar savu spēcīgu politisko, ekonomisko un militāro sistēmu, ar vēlētāju vadību, kas virza valsts intereses, un institūcijām, kas koordinē līdzekļus vēlamu mērķu sasniegšanai.

ES ir pilnīgi atšķirīga. Tai ir nodalītas institūcijas, neskaidra suverenitāte, vāja kopīgo interešu apzināšanās un maz politisku institūciju, kas spēj neatkarīgi sasniegt ES deklarētos mērķus.

5 Šajā darbā aplūkoto dokumentu teksti pievienoti pielikumā.

6 Ņemot vērā, cik plaša ir šī tēma, šajā sadaļā netiek mēģināts to aplūkot visaptveroši, bet gan koncentrēties uz tiem politiskajiem un ekonomiskajiem aspektiem, kas saistās ar Partnerības un sadarbības līgumu. Turklāt ES un Krievijas attiecību starplautiskie aspekti un ar enerģētiku saistītie jautājumi arī tiks tikai īsi pieminēti, jo šis pētījums ir daļa no lielāka projekta, kura ietvaros iepriekš minētās tēmas padziļināti analizē Atis Lejiņš un Andris Sprūds.

7 Plašāku pārskatu par ES–Krievijas attiecībām sk. Dzintra Bungs, *EU-Russia Relations: Challenges and Perspectives after the Orange Revolution in Ukraine*, in Atis Lejiņš (ed.), *The European Union's Eastern Neighbours after the Orange Revolution*, Rīga: Latvian Institute of International Affairs, 2006, pp. 9-29. Sk. arī Latvijas Ārpolitikas institūta mājas lapu <http://www.lai.lv/>. Turpmāk, atsaucoties uz šo materiālu, tiks norādīts tikai autore uzvārds.

8 Šī tēma īsumā tiks aplūkota vēlāk.

Lai gan arī tas ir noderīgi, ES–Krievijas dialogs tikai saved kopā valsti, kas izteikti aizstāv savu suverenitāti un teritoriju, ar Savienību, kurā suverenitāte ir kopīga un teritorija – izplūduši. Eiropa ir tikpat liela mērā interešu savienība kā kopīgu vērtību kopiena. Maskava uzskata vērtību un interešu saplūšanu ES politikā un retorikā par ieviešanu Krievijas lietās. ES paziņojumi par Krievijas politiku Čečenijas jautājumā izraisījuši vienīgi aizkaltinājumu – līdzīgu tam, kādu izraisīja Eiropas deklarācijas par taisnīgas tiesas nepieciešamību Jukos lietā. Šādos apstākļos pastāv lielas iespējas nesaprasies un lieki tērēt laiku. Daudzos jautājumos Brisele un Maskava vienkārši nesadzird viena otru.⁹

Vēsturisks pārskats

Lai gan par ES–Krievijas attiecību sākumu var uzskatīt 1980. gadu beigas, tās patiešām sāka veidoties tikai pēc PSRS sabrukuma 1991. gada decembrī, kad Krievija kļuva par Padomju Savienības valstisko mantinieci. Sarunas par Partnerības un sadarbības līgumu sākās nākamajā gadā un noslēdzās 1994. gadā. Tā kā PSL stājās spēkā tikai pēc trim gadiem, pievērsīsimies notikumiem pēc 1997. gada; sāksim ar to, ka aplūkosim dažus no vissvarīgākajiem notikumiem Eiropas Savienībā un Krievijas Federācijā.

Svarīgākie notikumi Eiropas Savienībā

Kopš 1997. gada kā Eiropas Savienībā, tā Krievijas Federācijā notikušas nozīmīgas pārmaiņas, kas ietekmējušas abu attiecības. Būtiskākie notikumi ES ārējo attiecību jomā bija **Kopējās ārējās un drošības politikas** (KĀDP) un **Eiropas Kaimiņu politikas** (EKP) izstrāde. Lai gan KĀDP tika iedibināts kā otrais no Eiropas Savienības trim pilāriem 1992. gada Māstrihtas līgumā, to skaidri formulēja un paplašināja 1997. gadā Amsterdamas līgumā, un šajā redakcijā tas kalpojis par Savienības ārpolitikas un aizsardzības politikas konceptuālo dokumentu.¹⁰

Runājot par vissvarīgāko notikumu ES, prātā vispirms nāk **paplašināšanās**. 2004. gada maijā desmit valstis, tostarp Latvija, pievienojās Savienībai, palielinot dalībvalstu skaitu līdz 25. Vēl nav beidzies raiti funkcionējoša un atbilstoša juridiska pamata izveidošanas process Savienībai, kurā dalībnieku skaits drīz pārsniegs 25. Piemēri – Konstitucionālā līguma pilnīgi neskaidrais liktenis pēc tam, kad to noraidīja Francija un Nīderlande; nav izstrādāta objektīva un funkcionējoša lēmumu pieņemšanas sistēma. Tajā pašā laikā KĀDP un Eiropas Drošības un aizsardzības politika gaida uzlabojumus un pilnīgu īstenošanu; tiek izstrādāta kopējā enerģētikas politika. Neskatoties uz milzīgo uzdevumu integrēt Savienībā 10 jaunus dalībvalstis, kopumā ES tiek galā ar šo izaicinājumu gluži labi. Turklāt paplašinoties palielinājusies ne tikai ES teritorija un iedzīvotāju skaits, bet arī tās politiskā un ekonomiskā ietekme un potenciāls. Tā kļuvusi par kaut ko vairāk nekā tikai reģionālu savienību. Tagad ES pamatoti var strādāt pie tā, lai sasniegtu savu izvirzīto mērķi kļūt par pasaules mēroga spēlētāju.¹¹

Eiropas Kaimiņu politiku pieņēma gandrīz tajā pašā laikā, kad notika paplašināšanās – 2004. gada maijā. Lai nodrošinātu to, ka paplašinātai Savienībai apkārt ir draudzīga valstis, pastāvēja cerības, ka EKP palīdzēs šo politiku atbalstošām kaimiņvalstīm veikt demokrātiskas reformas un veidot tirgus ekonomiku; tomēr EKP neizvirza par politikas galīgo mērķi pievienošanās ES. Daudzas valstis, kuras ES vēlas uzrunāt ar EKP starpniecību un kurām šī politika šķiet pievilcīga, ir bijušās Padomju Savienības republikas, kas arī ir tuvi Krievijas kaimiņi. Zinātnieces Irlisa Kempe (*Irlis Kempe*) un

9 Dov Lynch, "Russia's Strategic Partnership with Europe", *The Washington Quarterly*, Spring 2004, pp. 99-118.

10 KĀDP, kā arī ārpolitikas un drošības jautājumi ir aplūkoti Ala Lejina pētījumā.

11 Sk. tikko izveidoto ES mājaslapu par tēmu "Eiropas Savienība kā pasaules mēroga spēlētājs" http://ec.europa.eu/comm/external_relations/euw_global/index.htm. Paziņojums par ES pasaules mēroga lomu parādās Eiropas Komisijas delegācijas Krievijā mājaslapā; sk. http://www.delrus.ec.europa.eu/en/p_344.htm.

Hanna Smita (*Hanna Smith*) nosaukušas teritoriju starp Rietumiem un Krieviju par "dublētās integrācijas jelsu."¹²

EKP sagatavošanas posmā tās autori uzaicināja piedalīties arī Krieviju, bet Maskava pat nepieļāva domu, ka ES runātu ar vai ierindotu Krieviju kopā ar valstīm, kuras tā redz kā zemākas par sevi. Lai gan Maskava nav atklāti kritizējusi EKP, tā nav ar to apmierināta, jo vēlas, lai šīs valstis aktīvi darbotos institūcijās, kurās Krievijai ir vadošā loma, tādās kā, piemēram, Neatkarīgo valstu savienība (NVS). Tā dažas Krievijas amatpersonas norādījušas, ka tās redz EKP kā ES aizsegu, lai ielaiztos teritorijās, kas tradicionāli atradušās Krievijas ietekmes zonā. Atbildot uz to, Marks Franko (*Marc Franco*), Eiropas Komisijas delegācijas vadītājs Krievijā, Maskavā skaidrojās žurnālistiem, ka ES atzīst Krievijas likumiskās intereses NVS teritorijā un ka ES vēlas sadarboties ar dažādām valstu savienībām šajā reģionā. Franko norādījis, ka, tā kā bijušās padomju republikas ir arī ES kaimiņvalstis, Savienība ir ieinteresēta veidot ar tām labas attiecības.¹³ Tādējādi starp Maskavu un Briseli pastāv konkurence par ietekmi dažās no bijušajām padomju republikām.

Svarīgākie notikumi Krievijā

Arī no Briseles skatupunkta Krievijas Federācijā kopš 1997. gada ir notikušas lielas pārmaiņas. Vladimira Putina ievēlēšana par prezidentu 2000. gadā, nomainot Borisu Jeļcinu, deva Krievijai jaunāku un enerģiskāku vadītāju, kurš stabilitātei, varai un valsts uzplaukumam piešķir lielāku nozīmi nekā tādām Eiropas vērtībām kā demokrātija, tiesiskums un cilvēktiesības. Putina valdīšanas laikā Jeļcina eiropisko un reformu vīziju pamazām nomainījusi plašāka Eirāzijas vīzija, kuru iekrāso cieņas pilnas, pat nostalgiskas atmiņas par Padomju Savienības un impēriskās Krievijas varenību. To pavada sistemātiskas pūles iesaistīt bijušās padomju republikas dažādos ekonomiskos un drošības tīklos, tādās kā NVS, Eirāzijas ekonomiskā kopiena un Kolektīvās drošības līguma organizācija, kurā Maskavai ir vadošā loma. Tas savukārt tiek darīts ar mērķi stiprināt Krievijas lomu ne tikai reģionā, bet it īpaši kā pasaules mēroga spēlētājam.

Jeļcina prezidentūras pēdējos gados Krievija joprojām cīnījās ar decentralizāciju un dažādu padomju iestāžu palieku likvidēšanu, tajā pašā laikā cenšoties veikt demokrātiskas reformas, pārņemt eiropiskas vērtības un iedibināt tīrgus ekonomiku. Visu šo "Klondaikas gadu"¹⁴ laikā brieda nopietna krīze ekonomikā, ko reāli Krievija izjuta 1998. gadā. Lai gan jau 1999. gadā sākās Krievijas atveseļošanās, vēl nebija skaidrs, kādā virzienā tā attīstīsies. Nestabilā situācija valstī mazināja cerības par demokrātijas procesu attīstību Krievijā un to, kādas nākotnē veidosies ES un Krievijas attiecības, kuras pastāvēja PSL sagatavošanas un parakstīšanas periodā. Vērotājam no malas Krievija atgādināja kuģi bez stūres. Jeļcins iecēla Vladimiru Putinu par premjerministru, atkāpās no prezidenta amata un pēc tam apstiprināja Putinu par prezidenta kandidātu.

Ekonomikas atveseļošana beidzās, tikai **Vladimiram Putinam** kļūstot par prezidentu. Tādējādi Putinam piešķir nopelnus gan par ekonomikas izaugsmi pašreizējā periodā, gan par tās atveseļošanu, kas notika pirms tam. Putins par prioritātēm uzskata kā ekonomikas izaugsmi, tā politisku stabilitāti. Apzinoties Krievijas izmērus un vēsturi, viņš centās savai valstij nodrošināt tādu starptautisku statusu, kādu, viņaprāt, tā pelnījusi: **Krievija ir jāatzīst par pasaules lielvaru.** Tāpēc viņš aizsāvēja pārmaiņas, lai panāktu atgriešanos pie tradicionālās hierarhiskās federālās sistēmas (t.i., "varas vertikāles"), kas pastāvēja Krievijā padomju periodā. Tas nozīmēja novēršanos no demokrātijas

12 Iris Kempe and Hanna Smith, *A Decade of Partnership and Cooperation in Russia-EU relations: Perceptions, Perspectives and Progress – Possibilities for the Next Decade*. Darbs sagatavots konferencei par partnerību un sadarbību ES – Krievijas attiecībās, kas notika Helsinkos 2006. gada 28.-29. aprīlī. Sk. http://www.cap.lmu.de/download/2006/2006_Kempe_Smith.pdf. Turpmāk, atsaucoties uz šo materiālu, tiks norādīti tikai autoru uzvārdi.

13 *Interfax*, 5 January 2006.

14 Fraser Cameron in his Policy Brief *Russia on the Eve of the G8 Summit*, July 2006, European Commission European Policy Centre; sk. www.theepc.be.

un tirgus ekonomiku veicinošām reformām – tendencēm, kas bija iezīmējušās Jelcina periodā. Putina laikā parādās izteikti centieni attīstīt noteiktas ekonomikas nozares, saglabājot valdības kontroli pār tām (t.i., “varas ministrijas”). Tas visspilgtāk izpaudās enerģētikas jomā. Jukos gadījums un tā prezidenta Mihaila Hodorkovska liktenis labi parāda, cik tālu valdība gatava iet, lai panāktu sev vēlamu rezultātu. Šajā procesā Krievija ieguvusi no pieaugušā naftas un gāzes eksporta, taču sabojājis savu reputāciju kā savās mājās, tā ārvalstīs. Bijušais premjerministrs un pašreizējais Putina politiskais pretinieks Mihails Kasjanovs formulējis prezidenta vīziju par Krieviju šādi: “naftas dolāra suverenitāte”.¹⁵ Šāda vīzija nesusi Krievijai daudz lielāku ekonomisku un politisku ietekmi, tajā pašā laikā nopelnot tādu apšaubāmas slavas epitetu kā “enerģētikas huligāns”.¹⁶ Saprotams, ka prezidenta Putina nemīļīgie paziņojumi par Krieviju kā demokrātisku valsti ar uzņēmējdarbībai draudzīgu vidi tiek labākajā gadījumā uztverti kā hiperbola.

ES–Krievijas attiecības

Politiskie notikumi kopš 2000. gada

Kad Krievijas priekšgalā nostājās Putins, ne tikai krievi kļuva pārliecinātāki par savas valsts attīstību, bet arī eiropieši loloja cerības par nākotnes attiecību ar Krieviju attīstību. Neskatoties uz Putina bijušo čekista karjeru, viņš baudīja savu tautiešu labvēlību par centieniem nostādīt Krieviju uz droša attīstības ceļa. Putina spēja radīt iespaidu, ka viņš aizstāv tiesiskumu un demokrātiskas reformas vadā valsti, pastiprināja viņa pozitīvo publisko tēlu gan savā zemē, gan ārvalstīs. Dovs Linčs (*Dov Lynch*), ES Drošības izpētes institūta (Parīzē) pētnieks, izteicis apgalvojumu, ka ES un Krievijas attiecības sasniedza savu visu laiku augstāko punktu Putina prezidentūras pirmajā gadā.¹⁷ Tam sekojusi pakāpeniska un nepārtraukta attiecību pasliktināšanās.

Sākotnējais entuziasms vienam par otru – gan Krievijas, gan lielākajai daļai Eiropas valstu vadītāju, izņemot Vācijas kancleru Gerhardu Šrēderu un Itālijas premjerministru Silvio Berlusconi – neturpinājās ilgi, jo bija balstījies uz iedomātiem pieņēmumiem un pārāk optimistiskām cerībām. Kad Putins ķēras pie savas politikas īstenošanas, daudzi eiropieši sāka apšaubīt savus agrākos uzskatus par jauno Krievijas prezidentu kā demokrātisku reformu ieviešēju. Tajā pašā laikā daudziem Krievijas politiķiem radās sapratne, ka ES izturas pret savām vērtībām nopietni – demokrātija, tiesiskums un brīvā tirgus ekonomika tur nav tikai vārdi, bet dzīvesveids. Eiropas centieni veicināt šo vērtību pārņemšanu Krievijā tika interpretēti kā iejaukšanās valsts iekšējās lietās. Visu šo laiku abas puses nevarēja neredzēt, ka nepieciešams uzkurbulēt tādu attiecību veidošanu, kādām vajadzēja attīstīties saskaņā ar PSL. Šā iemesla dēļ 2003. gada maijā Sanktpēterburgā galotņu apspriedē tika pieņemta **Koncepcija par četrām kopējām darbības telpām**. Galotņu apspriedē Maskavā 2005. gada maijā tika pieņemtas tā sauktās “ceļa kartes”, kas izvirza noteiktus mērķus un paredz konkrētas darbības, lai kopējā darbības telpa beidzot varētu kļūt par realitāti. Divi gadi, kas pagāja starp Koncepcijas un pirmo ceļa karšu pieņemšanu, vedina domāt, ka pēc 2003. gada maija katra puse piešķirta prioritātes citām tēmām, nevis ES un Krievijas attiecībām.

Briselei vislielākās rūpes sagādāja Savienības paplašināšanās 2004. gadā. **Maskavā uz paplašināšanos raudzījās rezervēti**. Lai gan Krievija kā PSRS valstiskā mantiniece nekad nav ar prieku uztvērusi to, ka bijušās padomju republikas, kuras daudzi krievi joprojām uzskata par savām “tuvajām ārzemēm”, pievienojas Eiropas Savienībai, tā nekad nav atklāti iebildusi pret šādu iespējamību. Tā vietā Maskava uzsvērusi, ka paplašināšanās nedrīkst nekādā veidā kaitēt Krievijai (ieskaitot anklāvu – Kaspījngradas apgabalu) un nedrīkst Eiropā radīt jaunas robežas.

15 Sk. Mihaila Kasjanova rakstu “Imperiya svobody”, *Kommersant*, 2006. gada 29. augusts.

16 Sk. redakcijas sleju *The Washington Post*, 2006. gada 23. augusts.

17 Dov Lynch, “Russia’s Strategic Partnership with Europe”, *The Washington Quarterly*, Spring 2004, pp. 99-118.

Eiropā 2003. gadā valdīja vispārējs iespaids, ka Krievija samierinājusies ar domu par ES drīzu paplašināšanos, uzņemot vēl desmit jaunas dalībvalstis. Taču šis iespaids izrādījās maldinošs. 2004. gada agrā pavasarī, kad ES un Krievijai bija jāparaksta PSL protokols saistībā ar ES nākamo paplašināšanos, Maskava iecirtās. Galvenais nesaskaņu iemesls bija Krievijas nevēlēšanās uzskatīt jaunās dalībvalstis par pilntiesīgām ES locekļēm. To neapmierināja fakts, ka Igaunija, Latvija un Lietuva, kuras bija ieguvušas neatkarību no PSRS 1991. gadā, drīz tiks uzņemtas ES.

Maskavas iebildumiem nevajadzēja būt pilnīgi negaidītiem. 1999. gadā izstrādātās Krievijas stratēģijas attiecībā ar ES 5.2 sadaļā teikts, ka pirms nākamās ES paplašināšanās Krievija paredz konsultācijas ar ES un atsevišķām ES dalībvalstīm par savu interešu nodrošināšanu, ieskaitot "krievvalodīgo iedzīvotāju tiesības Baltijas valstīs"; turklāt Krievija "nodrošinās, ka ES pilnībā ievēro savus iedibinātos augstos standartus attiecībā uz jaunu dalībnieku uzņemšanu" un apsver kā rezerves iespēju "atteikšanos paplašināt PSL attiecināšanu uz kandidātvalstīm, kas, neskatoties uz pastāvošajiem līgumiem, nenodrošina vispārēji noteikto normu izpildi"¹⁸. Brisele noraidīja Maskavas argumentus un pastāvēja uz to, ka ES–Krievijas PSL un Protokols pilnīgi un vienādi attiecas uz Krieviju un visām ES dalībvalstīm, gan vecajām, gan jaunajām. Desmit kandidātvalstīm par atvieglojumu, Brisele panāca savu. Pēc saspringtām sarunām ES un Krievijas pārstāvji 2004. gada 28. aprīlī parakstīja Protokolu. Čehijas Republikas, Igaunijas, Kīpras, Latvijas, Lietuvas, Maltas, Polijas, Slovākijas, Slovēnijas un Ungārijas uzņemšana ES notika, kā plānots, 2004. gada 1. maijā. Pēdējā pretestība izgaisa 2004. gada 21. oktobrī, kad Krievijas Dome apstiprināja Protokolu.

Nesimetriskas ekonomiskās attiecības

Pa šo laiku Krievija ievāca auglus no straujās tirdzniecības attīstības ar ES dalībvalstīm un pilnībā izmantoja savu vislabvēlīgākās valsts statusu tirdzniecībā ar Savienību. Kopš 1995. gada tirdzniecības apjoms starp Eiropas Savienību un Krieviju ir vairāk nekā dubultojies. 2005. gadā ES valstis kopumā bija Krievijas galvenais tirdzniecības partneris, un aptuveni 50% no Krievijas kopējā eksporta un importa bija uz vai no ES. 2005. gadā Krievija bija trešais nozīmīgākais ES eksporta un importa partneris; pirmajās divās vietās bija ASV un Ķīna.¹⁹

Lai gan šos skaitļus var interpretēt kā tādus, kas norāda uz ES un Krievijas ekonomiskās attiecībās pastāvošu savstarpēju atbilstību, tā noteikti nav. Kopējie rādītāji par ES un Krievijas tirdzniecību 2004. un 2005. gadā apliecina gan savstarpēju atkarību, gan nelīdzsvarotību. 2005. gadā ES imports no Krievijas sastādīja 106,7 miljardus eiro, kamēr eksports sasniedza tikai 56,4 miljardus eiro. Tādējādi ES radās tirdzniecības deficīts aptuveni 50,3 miljardu eiro apmērā. Gandrīz 65% Savienības eksporta uz Krieviju bija mašīnas un transporta iekārtas.²⁰ Turpretim Krievija piegādā aptuveni 50% no kopējā ES gāzes importa jeb 25% no kopējā ES gāzes patēriņa un vairāk nekā 30% no ES jēlnaftas un naftas produktu importa jeb vairāk par 25% no kopējā ES naftas patēriņa.²¹ ES 2005. gada oktobra ziņojums atklāja, ka Krievija tai kļuvusi par pašu svarīgāko dabas gāzes un naftas ārējo piegādātāju. Vietā piezīmēt, ka šīs tendences sāka veidoties, vēl pirms ES dalībvalstu skaits pieauga līdz 25. Turklāt, rīkojoties saskaņā ar prezidenta Putina ieteikumu, 2002. gadā ES atsauca savu iepriekšējo vadlīniju, ka katrai dalībvalstij nevajadzētu importēt tikai no vienas valsts, kas nav ES dalībvalsts, vairāk par 30% no sava patērētā enerģijas apjoma.²²

18 *The Russian Federation Middle Term Strategy towards the European Union (2000-2010)*. Sk. http://europa.eu.int/comm/external_relations/russia/russian_medium_term_strategy/index.htm. Stratēģija sīkāk tiek aplūkota sadaļā par PSL.

19 Ja nav citas norādes, šeit un turpmāk šajā sadaļā ir izmantoti Eirostata statistikas dati, pieejami mājaslapā Krievijai par ES divpusējām tirdzniecības attiecībām http://europa.eu.int/comm/trade/issues/bilateral/countries/russia/index_en.htm.

20 Turpat.

21 Sk. <http://europa.eu.int/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/05/1238&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>.

22 Lēmumu pieņēma pēc konsultācijām ar dalībvalstīm 2002. gada 27. septembrī; sk. http://www.europa.eu.int/comm/energy/russia/issues/hydrocarbons_en.htm.

Apzinoties potenciāli satraucošās tendences, nākamās ES amatpersonas ES enerģētikas komisāra Andra Piebalga vadībā sākušas risināt šo problēmu.²³ Arī citi faktori – daži no tiem tiks aplūkoti vēlāk – likuši ES pārvērtēt tirdzniecības attiecības ar Krieviju, veidot efektīvāku enerģētikas politiku, aktivizēt ES un Krievijas dialogu par enerģijas jautājumiem, kā arī uzsākt jaunas iniciatīvas gan saistībā ar brīvo tirdzniecību, gan Enerģētikas hartu.²⁴

Divi 2005. gada notikumi kalpoja par pamudinājumu ES rīkoties noteiktāk: Ziemeļeiropas gāzes vada projekts un tā sauktais Ukrainas-Krievijas gāzes karš un tā sekas. Pirmais no tiem bija 2005. gada 8. septembra vienošanās izbūvēt Ziemeļeiropas gāzes vadu pa Baltijas jūru no Viborgas Krievijā līdz Greifswaldei Vācijā. To parakstīja Krievijas gāzes monopola *Gazprom* un Vācijas uzņēmumu *E.ON Ruhrgas* un *Wintershall* pārstāvji, piedaloties smaidošajam kancleram Šrēderam un prezidentam Putinam. Lai gan projekts tieši ietekmē daudzus Eiropas valstis, it sevišķi Baltijas jūras valstis, Krievija un Vācija pieņēma lēmumu, ar tām nekonsultējoties.²⁵ Pirmie, kas izteica protestu, bija Baltijas valstu un Polijas vadītāji, kuri iebilda, ka gāzes vada būvniecība pa Baltijas jūru ir pārmērīgi dārga, apdraud vidi, ignorē pastāvošos vadus, kas iet caur Latviju, Lietuvu un Poliju, pa kuriem gāzes transportēšana uz rietumiem mazāk apdraudētu vidi būtu ekonomiskāka, pakļaujot riskam Baltijas un Polijas piekļuvi tām nepieciešamajai gāzei un pārvērš četras valstis par vieglu Krievijas mahināciju upuri.²⁶

Tūlīt pēc vienošanās parakstīšanas par Ziemeļeiropas gāzes vadu Polijas un Baltijas valstu paustās bažas uztvēra visai atturīgi, taču, laikam ejot, uz tām tiek reaģēts daudz atsaucīgāk.²⁷ Turklāt šīm valstīm izdevies piesaistīt visu ES dalībvalstu uzmanību dažiem būtiskiem un neatrisinātiem jautājumiem tādās jomās kā ārpolitika, enerģētika un atbildība, proti:

- kāda ir Savienības atbildība un kāda ir katras atsevišķas valsts atbildība;
- kur ir obligāta vienota pieeja un kur iespējamās novirzes no tās?

Attiecībā uz trim augšminētajām jomām lielākās un vecākās ES dalībvalstis cenšas paturēt sev cik vien iespējams daudz lēmumu pieņemšanas iespēju un dod priekšroku slēgt divpusējus, nevis ES līgumus, kamēr mazākām un jaunākām dalībvalstīm labāk patīk kopīga visas Savienības politika. Tādējādi lielākā daļa mazāko ES dalībvalstu atbalsta kopīgu ES politiku attiecībā ar Krieviju. Ņemot vērā šos faktorus, jādomā par to, cik nopietni tas, kā ES rīkojas ar Partnerības un sadarbības līgumu ar Krieviju saistītajos jautājumos, varētu ietekmēt ES kā struktūru un to, kā tās veidos savas attiecības ar ārvalstīm nākotnē.

Ukrainas un Krievijas strīds par gāzi, kas sākās 2005. gada decembrī un uzliesmoja 2006. gada janvārī, bieži tiek saukts par atskurbināšu brīdinājumu lielai daļai Eiropas. Pēkšņi Centrāleiropas un Dienvideiropas iedzīvotājiem nācās saskarties ar gāzes deficītu un daudzām ar to saistītiem pienācīgi neatrisinātiem jautājumiem. 2006. gada 1. janvārī *Gazprom* noslēdza gāzes padevi Ukrainai.

23 Sīkākai informācijai sk. http://ec.europa.eu/energy/index_en.html, par ārējo enerģētikas politiku

http://ec.europa.eu/comm/external_relations/energy/index.htm, komisāra Piebalga mājas lapu http://ec.europa.eu/commision_barroso/piebalgs/index_en.htm, ES Zaļo grāmatu (enerģētika) http://ec.europa.eu/energy/green-paper-energy/index_en.htm un ES-Krievijas dialogs par enerģētiku http://ec.europa.eu/energy/russia/issues/trade_en.htm.

24 Šis iniciatīvas tiks aplūkotas tālāk tekstā.

25 Plašāk jautājumu par Ziemeļeiropas gāzes vadu aplūko Dzintra Bungs, turpat.

26 Kopš Latvija un Lietuva sāka savu cīņu par neaizsargātību, tās ir ieguvušas lielu pieredzi tajā, kā Krievija slēdz naftas un gāzes padevi, lai izdarītu spiedienu un iegūtu piekāršanas politikā un ekonomikā. Šobrīd Krievija uz ilgākiem laika periodiem ir atslēgusi naftas padevi Mažeiku naftas pārstrādes rūpnīcai. Oficiālais paskaidrojums šai rīcībai ir nepieciešamība remontēt naftas vadus. Tomēr lielākā daļa lietuviešu uzskata, ka pārtraukumi padevēi tiek izdarīti ar mērķi, lai piespiestu Lietuvu pārskatīt lēmumu par Mažeiku naftas pārstrādes rūpnīcas kontrolpaketes pārdošanu Polijas uzņēmumam un pieņemt Krievijas uzņēmuma piedāvājumu. Tā rezultātā daži lietuvieši domā par atbēgšanu, uzsākot remontēt dzelzceļa slīdes Lietuvas teritorijā esošai līnijai, kas savieno Kalņigradu ar Krieviju.

27 2006. gada augustā Zviedrijas un Dānijas premjerministri izteica savas bažas par to, kādas sekas gāzes vada celtniecība un pats gāzes vads var radīt Baltijas jūras vidi. Uz to Krievijas Ārlietu ministrijas pārstāvis Konstantins Kosačevs atbildēja, sabarot Baltijas valstis par Baltijas gāzes vada projekta kritiku (*BNS*, 2006. gada 19. un 27. augusts, *Interfax*, 2006. gada 28. augusts).

Tā sekas bija daudz mazāka gāzes plūsma uz Rietumeiropas valstīm dažādos janvāra periodos.²⁸ Aizskarto ES dalībvalstu reakcija bija zibenīga un nepārprotama. Šajās problēmās tās vainoja Krieviju un prasīja Savienībai pārvērtēt savu enerģētikas politiku un tās palaušanos uz Krievijas energoresursiem; tāpat tās vēlējās, lai tiktu izstrādāta kopīga Eiropas enerģētikas politika, kas liek eiropiešiem izteikt vienotus uzskatus darījumos ar enerģiju piegādājošām valstīm. Bija skaidri redzams, ka Maskava ir pārrēķinājusies: šādā veidā gribējama sodīt Ukrainu par nepakļaušanos *Gazprom* prasībai kontrolēt Ukrainas gāzes vadus un apgalvojot, ka ir uzkrājušies nenokārtoti maksājumi, Krievija citviet Eiropā sabojāja savu reputāciju kā uzticams gāzes un naftas piegādātājs. Pat Krieviju atbalstošajiem Eiropas valstu vadītājiem nācās atzīt, ka Krievija, izmantojot gāzi un naftu, izdara spiedienu uz citām valstīm, lai panāktu savu politisko un ekonomisko mērķu sasniegšanu.

Šāda eiropiešu nostāja ir vājinājusī, taču nav paralizējusi ES–Krievijas attiecības. Visu laiku notikušas vēra nemamas darbības, mēģinot atrisināt dažādas starptautiskas problēmas. Visumā jāatzīst, ka pēc PSL stāšanās spēkā sadarbība pastiprinājās un kļuva sistemātiskāka. Sadarbība bijusi efektīvāka attiecībā uz reģioniem, kas atrodas tālāk, nevis tuvāk Krievijai vai ES. Nevar neievērot ES un Krievijas centienus saskaņot pūles, lai izbeigtu Izraēlas sāktu karu pret *Hezbollah* kaujiniekiem Libānā un Gazas sektorā un novērstu kodolieroču izgatavošanu Irānā.

ES–Krievijas attiecības 2006. gadā: vai tās kļūst reālistiskākas?

Šis nepilnīgais un uz atlasītiem faktiem balstītais pārskats par ES un Krievijas attiecībām kopš 1997. gada parāda, ka notikušas gan augšupejošas, gan lejupējošas svārstības. Kempe un Smīta uzsver to lomu, kāda bijusi enerģētikas jautājumiem un pieaugošajai plaīšai par vērtību izpratni, un secina, ka Krievijas Federācijas un Eiropas Savienības attiecības ir saspringtas.²⁹

No plašāka viedokļa raugoties, šķiet, ka tagad par attiecībām var runāt kā mistrojumu, kas varētu veicināt reālāku pieeju turpmāko attiecību veidošanā. Skaidrs, ka kopš 1997. gada kā politiskā, tā ekonomiskā sadarbība ir vēra ņemami paplašinājusies. No tā izriet tiešais un pozitīvais ieguvums, ka abas puses viena otru labāk iepazīnušas. Taču tas nenozīmē, ka tagad ES ir labākas domas vai siltākas jūtas pret Krieviju un otrādi. Patiesībā gadu gaitā izzudušas daudzas ilūzijas. 1990. gadu sākumā ES loļoja lielas cerības par attiecību atjaunošanu ar kopīgu vērtību palīdzību. To apstiprināja prezidents Jelcins, kurš atzina demokrātiskas reformas savā valstī, pat ja bija grūti tās īstenot. Prezidenta Putina laikā par šādām reformām ir lielā mērā aizmirsts, un kopīgas vērtības tiek atzītas tikai vārdos. Būtībā daudzi Krievijas politiķi tagad leņni norāda, ka viņu valsts atšķiras no Eiropas Savienības dalībvalstīm tajā ziņā, ka viņiem ir "suverēna demokrātija."³⁰ Tas novedis pie tā, ka radusies realitātes izjūta. Kā Eiropas Savienība, tā Krievija, liekas, sapratušas, ka tās būtiski atšķiras un vēl kādu laiku, iespējams, paliks atšķirīgas. Šķiet, ka tās arī saprot – pat ja nav gatavas to publiski atzīt – ka **sevis nosauksana līgumos par stratēģiskām partnerēm vēl nemaina realitāti, ka būtībā daudzējādā ziņā tās ir konkurentes.** Taču izpratne par to neizslēdz vai nemazina

28 Šādas valstis ziņoja par lūlītēju no *Gazprom* saņemtais gāzes apjoma samazinājumu (norādīti % pēc valsts nosaukuma): Austrija 33%, Francija 30%. Vācija – ziņoja par samazinājumu, neuzrādot konkrētu apjomu, Itālija 24%, Polija 38,5%, Horvātijā 33%, Ungārijā 33%, Slovākijā 30%, Rumānijā 25% (*AFP*, 2006. gada 3. janvāris). Samazināta gāzes plūsma vēlāk šajā mēnesī lika reģistrēta Austrijā, Ungārijā, Itālijā un Horvātijā. Pēc tam Krievijas varas iestādes vainoja par to Ukrainu, izsakoties, ka Ukraina ir nevirzījusi daļu no ārvalstīm domātais gāzes savām vajadzībām. Ukrainas amatpersonas noraidīja šos apvainojumus (*Interfax*, 2006. gada 3. janvāris), taču vēlāk šādu novirzīšanu atzina. 2006. gada 23. augustā Ukrainas premjerministrs Viktors Janukovičs sacīja: "Eiropai tas ir jāzina un tai ir jālūlūlas drošai – mēs ziēmā nenosūknēsim no vadiem Eiropai domāto gāzi." (*Interfax*, 2006. gada 23. augusts). Šī atzīšanās tomēr nemazina tautas gudrības nozīmi, ka nedrīkst būt pārāk atkarīgs no viena piegādātāja un attiecībā uz būtiskiem resursiem ir jābūt dažādiem piegādātājiem.

29 Kempe and Smith, turpat.

30 Nesen Maskavā notikušā konferencē daži tās dalībnieki kritizēja suverēnas demokrātijas jēdzienu. Ievērtības cēlētājs ir fakts, ka Vladislavs Surkovs, Kremļa administrācijas vadītāja vietnieks, atzina, ka šis jēdziens šķiet pievilcīgs krievu pašcieņai, taču brīdināja neizvērst debates par demokrātiju, lai nepadarītu neskaīdros "demokrātijas pamatprincipus: cilvēktiesības un brīvības". Sk. *Interfax*, 2006. gada 30. augusts.

nepieciešamību sadarboties. ES ārējo attiecību komisāre Benita Ferrero-Valdnera nesēn atzīmēja: "Krievija ir stratēģiskais partneris. Krievija ir ļoti nozīmīgs kaimiņš, un Krievija reizēm ir sabiedrotais, bet tā arī kļūst aizvien uzstājīgāks spēlētājs uz pasaules skatuves, tāpēc mums jāsakārto šīs attiecības."³¹

Pašreizējais ES–Krievijas Partnerības un sadarbības līgums

Galvenais Eiropas Savienības un Krievijas Federācijas attiecības regulējošais dokuments ir ES–Krievijas Partnerības un sadarbības līgums; tsi to var raksturot kā diezgan ideālistisku divu pušu jūmta līgumu.³² Partnerības un sadarbības līgums ar Krieviju un tam sekojošie partnerības un sadarbības līgumi ar citām valstīm tika veidoti pēc Eiropas līguma parauga. Atsaucoties bijušo komunistisko Centrālās un Austrumeiropas valstu vēlmei kļūt par ES dalībvalstīm, Eiropas līgumam vajadzēja veicināt īpašu attiecību attīstību ar šīm valstīm. Eiropas līguma pamatā ir cilvēktiesību, demokrātijas, tiesiskuma un tirgus ekonomikas respektēšana – tie ir jēdzieni, uz kuriem balstās Eiropas Savienība, un jēdzieni, kurus apstiprināja kā būtiskus elementus kritērijiem, lai kļūtu par ES dalībvalsti; šos kritērijus deklarēja ES Kopenhāgenas galotņu apspriedē 1993. gada jūnijā. Šo jēdzienu nozīmība uzsvēta arī Partnerības un sadarbības līgumos. Tā Partnerības un sadarbības līguma ar Krieviju pirmo divu pantu ievaddaļā uzsvērts, ka partnerība balstās uz kopīgām vērtībām; 2. pants skan šādi:

Demokrātiskie principi un cilvēktiesības, it īpaši Helsinku konferences noslēguma dokumenta un Jaunās Eiropas Parīzes hartas izpratnē, ir pamats, Pusēm veidojot savu iekšpolitiku un ārpolitiku, un tie ir būtisks partnerattiecību un šā līguma elements.³³

Tā kā PSL neprasa, lai partnervalstī darbotos brīvā tirgus ekonomika, līguma daļa par ekonomiku sastādīta tā, lai veicinātu tās attīstību šajā partnervalstī. PSL mērķis ir vienkārši padziļināt un paplašināt politiskās un ekonomiskās attiecības starp diviem partneriem. Atšķirībā no Eiropas līguma, PSL nav paredzēts kā sagatavošanās stadija iestājamai ES. Tādējādi radušies jautājumi par to, cik lietderīgi ir piešķirt tik lielu nozīmi tādiem jēdzieniem kā, piemēram, demokrātiskas reformas, kas ir pamatelements dalības ES kritērijiem.

Partnerības un sadarbības līguma ar Krieviju ievaddaļā abas puses apliecina, ka piekriti uzņemties saistības atbilstoši šādiem mērķiem un līgumiem: stiprināt brīvību politiskā un ekonomikas laukā; veicināt starptautisko mieru un drošību; pilnībā īstenot Eiropas Drošības un sadarbības konferences nobeiguma dokumentu un tam sekojošos dokumentus, 1991. gada 17. decembrī pieņemto Eiropas Enerģētikas hartu, kā arī 1993. gada aprīlī pieņemto Lucernas Konferences deklarāciju par vidi; ievērot tiesiskumu, cilvēktiesības, demokrātiskas vēlēšanas, tirgus ekonomiku, tirdzniecības liberalizāciju, reģionu sadarbību un ekonomisko un politisko reformu ieviešanu Krievijā. ES arī apliecina savu gatavību sniegt tehnisko palīdzību reformu īstenošanā.

Partnerattiecību mērķi ir šādi: radīt pamatu abu pušu politiskam dialogam, veicināt tirdzniecību un investīcijas, kā arī harmoniskas ekonomiskās attiecības starp abām pusēm, stiprināt brīvību politiskā un ekonomikas laukā, atbalstīt Krievijas centienus demokrātijas nostiprināšanā, ekonomikas attīstībā un pārejā uz tirgus ekonomiku, radīt pamatu sadarbībai ekonomikā, kultūrā, sociālajā un finanšu jomā, sekmēt abām pusēm kopēju interešu attīstīšanu, radīt atbilstošu pamatu pakāpeniskai Krievijas

31 *The EU Observer*, 2006. gada 4. septembris; sk. <http://euobserver.com/9/22325>

32 Kā jūmta līgums PSL cenšas būt oficiāls satvars un vadlīnijas pašai sadarbībai un darījumiem daudzās jomās, ieskaitot politisku dialogu, preču un pakalpojumu pārdošanu, uzņēmējdarbību un investīcijas, finanšu un juridisku sadarbību, zinātni un tehnoloģiju, izglītību un apmācību, sadarbību enerģētikā, kodolpētījumos un izplatījuma izpētē, transportā, kultūrā un nelegālu darbību novēršanā. Līguma lielākā daļa ir veltīta ekonomiskiem jautājumiem. Neskatoties uz apvērto plašo jautājumu loku, PSL mērķis nav būt konkrētam vai praktiski pielietojamam attiecībā uz to īstenošanu. Tādējādi, līgumu novērtējot, augšminētais tiek atzīts par tā lielāko trūkumu. Pieņemti arī citi dokumenti, kam būtu jāveido ES un Krievijas attiecības. Tie ir iedalīti četrās kategorijās un aplūkoti Rolfa Šutes (*Rolfe Schutte*) monogrāfijā *EU–Russia Relations: Interests and Values – A European Perspective*, Washington D.C.: Carnegie Endowment for International Peace, 2004, un Dzintras Bungas pētījumā, turpat.

33 Sk. http://europa.eu.int/comm/external_relations/ceeca/pca/pca_russia.pdf

plašakai sadarbībai ar Eiropu, radīt nepieciešamos nosacījumus tālācai brīvās tirdzniecības iedibināšanai starp Kopiju un Krieviju.

Gadu gaitā PSL kļuvis par izplūdušu un mulsinošu dokumentu kaudzi. Pamata līgums sastāv no 112 dažāda garuma pantiem, gandrīz tikpat daudz pielikumiem un papildinošiem tekstiem. Līguma apjoms ir pieaudzis, jo ir desmitiem papilddokumentu, par kuriem vienojās vēlāk un publicēja atsevišķi. Ilustrācijai šeit der divi protokoli, kuru nepieciešamību izraisīja ES paplašināšanās. Pirmais protokols attiecas uz Zviedrijas, Somijas un Austrijas pievienošanos ES. Šajā sakarā Maskava necēla nekādas iebildumus, un tas stājās spēkā 2000. gadā.³⁴ Otrs protokols attiecas uz desmit jaunu dalībvalstu uzņemšanu ES 2004. gadā.³⁵

PSL ar Krieviju novērtējums: daļēji veiksmīgs

PSL ar Krieviju var vērtēt tikai kā daļēji izdevušos.³⁶ Līgums radīja pamatu saikņu veidošanai, iedarbināja dažādus mehānismus regulāram dialogam un sadarbībai par daudziem abām pusēm svarīgiem jautājumiem, kā arī pavēra plašas iespējas to tālācai attīstībai. Tomēr, lai gan PSL lika pamatus ciešākai sadarbībai, tas neattaisnoja abu pušu cerības uz konkrētākiem veidiem un līdzekļiem, kā sasniegt apbūšēji apstiprinātus lielākus mērķus. Tālāk minētie notikumi kalpo kā vispilnīgākais šāda novērtējuma pamatojums:

- 1) katra līgumslēdzēja puse publicēja nostājas un stratēģijas dokumentu, kad bija pagājuši gandrīz divi gadi pēc PSL stāšanās spēkā;
- 2) tajā pašā laikā un bez īsta paskaidrojuma ES–Krievijas attiecības tika pārdēvētas par stratēģiskām partnerattiecībām;
- 3) sešus gadus pēc līguma stāšanās spēkā abas puses piekrita veidot attiecības saskaņā ar papildu vienošanos, ko pazīst kā četras kopējās darbības telpas;
- 4) visas papildu vienošanās tika sagatavotas kā sākotnējā līguma papildinājumi.

Šie faktori nostiprina patlaban valdošo attieksmi, ka gadu gaitā sākotnējā dokumenta nozīme ir mazinājusies un PSL vairs adekvāti neatspoguļo pašreizējo situāciju un prioritātes. Tāpat sākotnējo PSL sagatavoja laikā, kad īsti neapzinājās, cik lielā mērā Savienība ir atkarīga no Krievijas enerģijas, kad ES pašai bija mazāka ietekme tieslietās un iekšlietās un kad Krievijai nebija cerību kļūt par Pasaules Tirdzniecības organizācijas locekli.

Citi dokumenti

Kā jau atzīmēts, daudz kas PSL izskan drīzāk vispārīgi, nevis konkrēti. Šī tendence ir devusi gan priekšrocības, gan kaitējusi: tā veicināja vienošanos – lai gan pie viszemākā kopsaucēja –, tajā pašā laikā palielinot iespēju tikai vārdos apliecināt, ko patiesām nozīmē vienošanās cēlie mērķi un to interpretācija. Apziņa, ka tas viss varētu radīt vilšanos, brīdinošu pirksta pakratīšanu par PSL punktu neievērošanu un gala rezultātā līguma nodošanu aizmirstībai, lika katrai pusei uzsākt vienpusējas darbības. Tā *ES stratēģija attiecībām ar Krieviju*³⁷ tika pieņemta Briselē 1999. gada 4. jūnijā. Atšķirībā no PSL tā ir tieši formulēts un relatīvi koncentrēts dokuments, kura mērķis ir skaidri norādīt, kāda ir

34 Sk. http://europa.eu.int/comm/external_relations/russia/intro/index.htm

35 Šis jautājums aplūkots ES–Krievijas attiecību kontekstā iepriekšējā sadaļā.

36 Šis ir autora viedoklis. Šķiet, ka līdz šim ES nav publicējis (vai tas nav pieejams plašākai publikai) visaptverošu līguma īstenošanas novērtējumu, lai gan šāds novērtējums būtu noderīgs jauna PSL sagatavošanas procesā. Tāpat būtu noderīgi iepazīties ar Krievijai sniegtās ES finansālās palīdzības efektivitātes novērtējumu.

37 Pilnu Krievijas dokumenta tekstu sk. http://europa.eu.int/comm/external_relations/russia/russian_medium_term_strategy/index.htm. Pilnu ES dokumenta tekstu sk. http://www.europa.eu.int/comm/external_relations/ceeca/com_strat/index.htm

Savienības nostāja attiecībā uz Krieviju un kādi konkrēti pasākumi tiek plānoti, lai PSL īstenotu. Šis dokuments nav nekas unikāls, runājot par to, kā ES vēlētos veidot attiecības ar citām valstīm. Doma par kopīgu stratēģiju veidošanu attiecību koordinēšanai ar atsevišķām valstīm ir Amsterdamas līguma jauninājums. Par kopīgām stratēģijām:

lēmumu pieņem Eiropadome pēc šīs Padomes ieteikuma jomās, kur dalībvalstīm ir svarīgas intereses. Katra kopīgā stratēģija formulē mērķus, tās darbības ilgumu, kā arī Savienībai un dalībvalstīm izmantojamus līdzekļus. Padome nodrošina stratēģiju īstenošanai kopīgu rīcību un kopīgu nostāju.³⁸

Drīz pēc tam Maskava uz to atbildēja ar *Krievijas Federācijas vairākgadu stratēģiju attiecībām ar Eiropas Savienību (2000–2010)*.³⁹ Krievijas premjerministrs Vladimirs Putins deva nopietnu ieguldījumu šī dokumenta sagatavošanā un iesniedza to Briselē 1999. gada oktobrī.

ES Kopīgā stratēģija attiecībām ar Krieviju formulē Savienības vīziju par tās partnerattiecībām ar Krieviju jau ievadā:

Brīvas, demokrātiskas un plaukstošas Krievijas, kas stingri nostabilizējusies vienotā Eiropā, kurā nav jaunu nodalošu robežlīniju, pastāvēšana ir būtiska, lai kontinentā valdītu ilgstošs miers. Jautājumi, ar kuriem saskaras viss kontinents, ir atrisināmi, tikai pastāvot aizvien ciešākai Krievijas un Eiropas Savienības sadarbībai. Eiropas Savienība apsveic Krieviju ar to, ka tā atkal ieņem sev pienākošos vietu Eiropas ģimenē gaisotnē, kurā valda draudzība, sadarbība, taisnīga interešu ievērošana un pamatošanās uz Eiropas civilizācijas kopējā mantojuma kopīgām vērtībām.⁴⁰

Dokumenta I daļa ietver Savienības mērķu un galveno uzdevumu formulējumu, kā arī sniedz pārskatu par tās rīcībā esošajiem instrumentiem un līdzekļiem to sasniegšanai. II daļā norādītas tās darbības jomas, kurām ES domā pievērst uzmanību, bet III daļā izklāstītas konkrētas ES iniciatīvas šīs stratēģijas īstenošanai. IV daļā noteikts stratēģijas darbības laiks (četri gadi ar iespējām to atjaunot un modificēt) un dokumenta pieņemšanai nepieciešamās formalitātes.

Saskaņā ar Kopīgo stratēģiju Savienībai ir divi stratēģisko mērķu virzieni:

- stabila, atvērta un plurālistiska demokrātija Krievijā, kurā valda tiesiskums un nostiprinās plaukstoša tirgus ekonomika, no kā vienlīdz iegūst cilvēki gan Krievijā, gan Eiropas Savienībā;
- saglabāt stabilitāti Eiropā, veicināt globālo drošību un, pastiprināti sadarbojoties ar Krieviju, reaģēt uz visam kontinentam kopējiem grūtiem uzdevumiem.

Dokumentā tiek izteikts paskaidrojošs apgalvojums, ka:

pieāvājums par pastiprinātām, uz kopīgām demokrātiskām vērtībām balstītām attiecībām palīdzēs Krievijai apliecināt tās eiropisko identitāti un pavērs jaunas iespējas visām kontinenta tautām. Savienības paplašināšanās vēl vairāk palielinās šos ieguvumus un paplašinās iespējas.

Tādējādi jau sākotnēji ir skaidrs, cik augstu ES vērtē demokrātiskas reformas. Tāpat ir arī skaidrs, ka ES vēlas mazināt Maskavas bažas par to, ka paredzamajai Savienības paplašināšanai varētu būt potenciāli negatīva ietekme uz Krieviju. Tomēr vienkāršs apgalvojums, ka Krievija iegūs no ES

38 Skat. http://www.europa.eu.int/comm/external_relations/ceeca/com_strat/index.htm.

39 Pilnu dokumenta tekstu sk. http://europa.eu.int/comm/external_relations/russia/russian_medium_term_strategy/index.htm.

40 Sk. http://www.europa.eu.int/comm/external_relations/ceeca/com_strat/index.htm. Turpmākie citāti no šī dokumenta šajā sadaļā netiks atsevišķi uzrādīti zemsvirzās atsaucēs.

paplašināšanās, nav pietiekami pārliecinošs. Turklāt, no plašākas perspektīvas raugoties, paplašināšanās būtībā ir pievienojusi jaunus izaicinājumus tālākai ES un Krievijas attiecību attīstībai.

Stratēģisko mērķu gaismā tālāk īsi tiek aplūkoti Savienības četri galvenie uzdevumi:

1. Demokrātijas, tiesiskuma un valsts institūciju darbību caurskatāmības nostiprināšana Krievijā.
2. Krievijas integrācija kopējā Eiropas ekonomiskajā un sociālajā laukā.
3. Sadarbība stabilitātes nostiprināšanai Eiropā un ārpus tās.
4. Visam Eiropas kontinentam priekšā stāvošie kopīgie izaicinājumi.

Tā kā pirmais uzdevums ir pietiekami pašizskaidrojošs, pievērsīsimies pārējiem. Otrais turpina apgalvot, ka "pirmkārt, jāsakārto darbotiespējīga tirgus ekonomika" un ka tiesiskuma iedibināšana "ir priekšnoteikums tirgus ekonomikas attīstībai". Savienība piedāvā savu atbalstu, "lai attīstītu un pārņemtu ekonomikas politiku, kas nepieciešama uzticības stiprināšanai, lai varētu palielināties vietējās un ārvalstu investīcijas un izpildītu starptautisko kreditoru prasības" un "Krievijas centienus izpildīt prasības, lai kļūtu par PTO locekli", kā arī eksperimentāli jautājumus par to, kā risināt ekonomiskās pārejas sociālos aspektus. Turklāt Savienība "izanalizēs, kā līdztekus iestājai PTO radīt nepieciešamos priekšnoteikumus ES–Krievijas brīvās tirdzniecības zonas izveidei nākotnē". Tādā veidā, nevis dodot tukšus solījumus par tiešu palīdzību un investīcijām, Savienība apņemas palīdzēt Krievijai pašai veikt reformas.

Trešais uzdevums koriģē secinājumus, kas negribot var izrietēt no iepriekšējā uzdevuma: vēlreiz tiek apliecināts, ka Krievija ir būtisks partneris stabilitātes un drošības nostiprināšanai Eiropā un ārpus tās, kā arī Savienības apņemsianās sadarboties ar Krieviju. Tāpat tiek ieteikts ES–Krievijas "stratēģiskās partnerattiecības veidot uz pastāvīga politiskā un drošības dialoga bāzes", pastiprinot un uzlabojot PSL piedāvātās daudzās dialoga iespējas. Saskaņā ar PSL Sadarbības padomes pārveidošana par Pastāvīgās sadarbības padomi ES–Krievijas galotņu apspriedes laikā Sanktpēterburgā 2003. gadā parāda, ka priekšlikums nav ticis ignorēts.

Runājot par visam Eiropas kontinentam kopējiem izaicinājumiem, ceturtais uzdevums pievērš uzmanību dažādām tēmām, sākot ar enerģētikas politikas attīstības un kodoldrošības, vides jautājumiem, sadarbību organizētās noziedzības, naudas atmazgāšanas, cilvēktirdzniecības, narkotiku un nelegālās imigrācijas apkarošanā līdz reģionālai sadarbībai. Jāatzīmē, ka šeit ir arī vairāki pakārtoti uzdevumi, kas tagad ir prioritātes pašreizējās Briseles diskusijās ar Krieviju, proti, lai Krievija ratificētu Enerģētikas hartas līgumu un saskaņotu Transīta protokolu, "kas pastiprinās Krievijas un tās kaimiņu sadarbību jautājumā par piekļuvi Krievijas cauruļvadu sistēmai".

Atšķirībā no PSL, kurā lauvas tiesa atvēlēta ekonomikas jautājumiem, Kopīgā stratēģija daudz vienmērīgāk atspoguļo visas Savienības galvenās prioritātes un diezgan konkrēti norāda, ko Savienība ir gatava darīt, lai tās īstenotu. Lai gan Kopīgās stratēģijas darbība beidzās 2004. gadā, šis īsais apskats atklāj, ka, no Savienības viedokļa raugoties, lielākā tās daļa nav zaudējusi savu svarīgumu un to būtu vērts atjaunot uzlabotā variantā.

Krievijas Federācijas vairākgadu stratēģija attiecībām ar Eiropas Savienību (2000–2010)¹¹ tika sagatavota kā netiesā atbilde uz ES Kopīgo stratēģiju. Atšķirībā no ES Kopīgās stratēģijas, tā joprojām ir spēkā, un tādēļ ir vērts to aplūkot sīkāk. Kopumā tā bezkaislīgi un loģiski argumentē Krievijas nostāju, ņemot vērā PSL ietvertos pamata pieņēmumus ES–Krievijas attiecībām. Tajā ir formulētas Krievijas cerības un nostāja, kā arī tās pienākumi. Tāpat kā PSL, tās lielākā daļa veltīta ekonomiskiem

11 Pilnu tekstu sk. http://europa.eu.int/comm/external_relations/russia/russian_medium_term_strategy/index.htm. Turpmākie citāti no šī dokumenta šajā sadaļā netiks atsevišķi uzrādīti zemsvītras atsaucēs.

jautājumiem: visa dokumenta vadmotīvs ir Krievijas vēlme iegūt ārvalstu investīcijas savas ekonomikas attīstībai. Atšķirībā no ES Kopīgās stratēģijas, minimāla uzmanība pievērsta demokrātiskām reformām un tiesiskuma iedibināšanai, lai arī šīs tēmas pilnībā netiek ignorētas.

Atšķirībā no ES Kopīgās stratēģijas, Krievijas stratēģijā ir grūti samanāmas ideālista pēdas. Tā galvenokārt vērsta uz nacionālo interešu nodrošināšanu un Krievijas lomas un tēla pastiprināšanu Eiropā un pasaulē, iedibinot uzticamu visas Eiropas kolektīvās drošības sistēmu un mobilizējot Eiropas Savienības ekonomisko potenciālu un vadības pieredzi, veicinot tirgus ekonomikas attīstību Krievijā, kas balstītos uz godīgas konkurences principiem, kā arī tālāku demokrātiskas un tiesiskas valsts izveidi. Tomēr veicamo reformu pārejas periodā atsevišķās ekonomikas nozarēs nacionālās ražošanas aizsardzība saskaņā ar starptautiskām tiesībām un praksi ir attaisnojama.

Stratēģija arī cenšas attīstīt un nostiprināt

Krievijas un ES stratēģiskās partnerattiecības Eiropas un pasaules kontekstā, kā arī, pieliekot kopējas pūles, novērst un atrisināt vietēja rakstura Eiropas konfliktus, uzsvērot starptautisko tiesību un spēka nepielietošanas principu pārkāpumu. Tā nosaka kopīgas Eiropas bez robežšķirtņiem izveidi un savstarpēji saistītu un līdzsvarotu Krievijas un ES pozīciju nostiprināšanu 21. gadsimta starptautiskajā sabiedrībā.

Stratēģija nosaka, ka ES un Krievijas partnerattiecības pamatojas uz līguma attiecībām, kuru mērķis nav Krievijas iestāšanās vai pievienošāšanās ES. Paskaidrojumam kalpo dokumentā teiktais, ka Krievijai kā pasaules lielvalstij, kas atrodas divos kontinentos, jā saglabā tās brīvība noteikt un īstenot savu iekšpolitiku un ārpolitiku, savs statuss un priekšrocības, ko tai dod fakts, ka tā vienlaikus ir Eiropas un Āzijas valsts un lielākā NVS valsts, savs neatkarīgais stāvoklis un darbība starptautiskās organizācijās. No šī viedokļa raugoties, partnerība ar ES var izpausties kopīgās pūlēs iedibināt efektīvu kolektīvās drošības sistēmu Eiropā uz vienlīdzības pamatiem un bez robežšķirtņiem, ieskaitot Eiropas Drošības hartas izstrādi un īstenošanu virzībā uz Krievijas–Eiropas Savienības brīvās tirdzniecības zonas izveidošanu, kā arī augstu savstarpējo uzticēšanos un sadarbību politikā un ekonomikā.

Stratēģijas 1. sadaļā izskaidrots Krievijas viedoklis jautājumā par stratēģisko partnerību ar Savienību. Pārējās 11 sadaļās uzmanība pievērsta konkrētām jomām, kurās Krievija varētu sadarboties ar ES. Lai iegūtu īsu pārskatu par Krievijas prioritātēm, turpinājumā ir minēti visu 12 sadaļu virsraksti:

1. Krievijas–ES partnerības stratēģijas raksturs
2. Politiskā dialoga formas paplašināšana un efektivitātes uzlabošana
3. Savstarpējās tirdzniecības un investīciju attīstība
4. Sadarbība finanšu jomā
5. Krievijas interešu nodrošināšana paplašinātajā Eiropas Savienībā
6. Paneiropas sadarbības infrastruktūras veidošana
7. Sadarbība zinātnē un tehnoloģijās, intelektuālā īpašuma tiesību aizsargāšana
8. Pārrobežu sadarbība
9. Sadarbības juridiskā pamata izstrāde. Likumdošanas aktu un tehnisko standartu tuvināšana
10. Sadarbība likumu izpildes jomā
11. Biznesa aprindu loma sadarbības attīstībā
12. Stratēģijas īstenošanas nodrošināšana Krievijā

Pēc Krievijas svarīguma atkārtotas atgādināšanas pašā sākumā tonis pārējā dokumentā piezemējas un ir lielākoties lietīšķs. Runājot par saturu, Krievijas stratēģijā uzsvars likts uz sadarbības iespējām.

Pa retam parādās pat kāds kompliments ES, piemēram, 1. sadaļas 7. punktā paziņots, ka Krievija vēlas

izmantojot ES pozitīvo integrācijas pieredzi ar mērķi attīstīt un konsolidēt integrācijas procesus NVS, censties panākt darbību koordināciju ar Muitas savienības dalībvalstīm un citām NVS valstīm tirdzniecības, politikas, ekonomikas, finanšu, humanitārajā jomā un citās attiecībās ar Eiropas Savienību.

Iztirzājis Krievijas stratēģiju, Dovs Linčs norāda uz saturiskām līdzībām tajā un tam sekojošajā ES–Krievijas līgumā *Par četrām kopējām darbības telpām*. Viņš uzskata ES stratēģiju par sava veida priekšteci nākamajam dokumentam.⁴² Tādējādi šķiet, ka līdzību apzināšanās varētu būt noderīga ES un Krievijas pārstāvjiem sarunās par nākamā PSL saturu. Turklāt visu Krievijas stratēģiju varētu pārskatīt Briselē, domājot par iespējamajiem jautājumiem, kuru vērtējums varētu būt pietuvināts Eiropas pašreizējiem uzskatiem.

Koncepcija par četrām kopējām darbības telpām. Lai gan sākotnēji tas nebija nekas vairāk par neskaidru domu, ES un Krievijas vadītāji apstiprināja Koncepciju par četrām kopējām darbības telpām⁴³ savā galotņu apspriedē 2003. gada 31. maijā Sanktpēterburgā. Tās *raison d'être* bija veicināt un pastiprināt sadarbību pastāvošā Partnerības un sadarbības līguma ietvaros. Līdzīgi kā PSL, koncepcija par četrām kopējām darbības telpām vairāk domāta kā konceptuāls ietvars, nekā rīcības plāns. Atšķirībā no PSL, kura lielākā daļa veltīta ekonomiskai sadarbībai, koncepcija piešķir lielu nozīmi dažādiem praktiskiem veidiem, kā sekmēt Eiropas vērtību ieviešanu. Četras kopējās darbības telpas ir

- kopējā ekonomiskā telpa;
- kopējā brīvības, drošības un tiesiskuma telpa;
- kopējā telpa sadarbībai ārējās drošības jomā;
- kopējā telpa pētniecības, izglītības un kultūras jomā.

Dovs Linčs pievērš uzmanību saturiskām līdzībām Krievijas stratēģijā un četru kopējo darbības telpu koncepcijā. Turklāt viņš apgalvo, ka "saskaņā ar 1999. gada stratēģijas premisu saistīties ar ES, neiestājoties tajā, Krievija tagad cenšas panākt vienotu Eiropu, radot četras kopējās darbības telpas, kurās sadarboties ar ES, un Brisele tam oficiāli piekrita ES un Krievijas galotņu apspriedē 2003. gadā Sanktpēterburgā"⁴⁴. Viņa pirmais apgalvojums par līdzībām ir pamatots, bet otrs ir diskutējams. Objektivitātes dēļ jāatzīmē, ka četras darbības telpas atgādina par galvenajiem punktiem Eiropas Savienības trīs pīlāros. Tādējādi šķiet, ka koncepcijas autori vēlējušies tajā iestrādāt kā Savienībai, tā Krievijai svarīgus elementus.

Sanktpēterburgā tika plānots četras darbības telpas attīstīt pakāpeniski. Galotņu apspriedes kopīgā noslēguma paziņojumā tiek paskaidrots, ka to uzlabošana un īstenošana sasniedzama ar ceļa karšu palīdzību, kas konkrētizē mērķus un paredz to sasniegšanai nepieciešamās darbības. Tātad iespējams, ka ceļa kartes var kalpot kā darba kārtība konkrētai ES un Krievijas vidēja ilguma sadarbībai. 2005. gada maijā galotņu apspriedes laikā Maskavā tika apstiprināts vienots četru ceļa karšu kops, kam jākalpo par īsterniņu un vidēja ilguma instrumentu četru darbības telpu izveidei. Nākamajās galotņu apspriedēs (Londonā 2005. gada oktobrī un Sočos 2006. gada maijā) tika risināti jautājumi, kā ceļa kartes īstenot praktiski.

Visu četru ceļa karšu pamatā ir doma, ka progress panākams ar mazu, konkrētu soļu palīdzību. No visām četrām vizizstrādātākā ir *Eiropas kopējā ekonomiskā telpa*. Īsi formulējot, tā cenšas izveidot

42 Lynch, turpat.

43 Turpmāk šajā darbā Koncepcijas par četrām kopējām darbības telpām vietā tiks lietots – četras kopējās darbības telpas vai četras telpas. Sīkākai informācijai sk. http://ec.europa.eu/comm/external_relations/russia/intro/index.htm#com

44 Lynch, turpat.

45 Pilnu ceļa karšu tekstu sk. http://www.delrus.ec.europa.eu/en/p_494.htm

atvērtāku un integrētāku tirgu starp Krieviju un ES. Tas nozīmē, ka jāpieliek pūles, lai novērstu šķēršļus tirdzniecībai un investīcijām un veicinātu reformas un konkurētspēju, kas pamatojas uz nediskriminēšanas, caurskatāmības un labas pārvaldības principiem. Lielākā daļa veikto soļu, ieskaitot dialogus, bijuši relatīvi nelieli; taču tie noveduši pie vairākiem ļoti konkrētiem līgumiem par konkrētiem tēmām. Ņemot vērā ekonomiskās telpas aptverto plašo tēmu loku,⁴⁶ šī, šķiet, ir saprātīga pieeja. Taču paredzēti arī lielāki soļi, tāpēc ir vietā pieminēt ES priekšlikumu, ko tā izteica Krievijai 2006. gada jūlijā attiecībā uz brīvo tirdzniecību.⁴⁷

Kopējās brīvības, drošības un tiesiskuma telpas ceļa karte, lai gan atkārtoti dažādas kopīgās vērtības un atkārtoti uzsvēr abu pušu uzticēšanos tām, patiesībā nerunā par veidiem, kā nodrošināt to ievērošanu. Šī ceļa karte pievērs uzmanību jautājumiem par robežu šķērsošanu, robežu pārvaldību, migrāciju, ceļošanas procedūru atvieglošanu eiropiešiem, atpakaļuzņemšanas līguma sagatavošanu, organizēto noziedzību, terorismu un citām pretlikumīgām darbībām. Šajā kontekstā liela uzmanība veltīta ilgtermiņa projektam par bezvīzu režīma ieviešanu. Sākotnējā vienošanās par vīzu izsniegšanu un atpakaļuzņemšanas atvieglošanu tika panākta 2006. gada sākumā.⁴⁸ Zināms progress panākts arī citās jomās. Lai atvieglotu sadarbību cīņā pret terorismu un cita veida noziegumiem, tika nolemts organizēt konferences un seminārus attiecīgo jomu ekspertiem un praktiķiem, atbilstīgu sadarbību starp Eiropas Robežu aģentūru *FRONTEX* un Krievijas Federācijas robežapsardzes dienestu, kā arī izpēīt vienošanās iespējas starp *EUROJUST* un Krievijas ģenerālprokuratūru.

Ceļa karte par *kopējo telpu sadarbībai ārējās drošības jomā* uzsvēr "pušu dalīto atbildību par starptautisko drošību, kuras pamatā ir efektīva daudzpusēja sadarbība, atbalsts ANO vadošajai lomai un it īpaši EDSO un Eiropas Padomes darbībai"⁴⁹. Patlaban tālāka sadarbība notiek piecās izvēlētajās prioritārās jomās. Tās ir dialoga un sadarbības stiprināšana starptautiskā arēnā; cīņa pret terorismu⁵⁰; masu iznīcināšanas ieroču neizplatīšana; krīzes vadība; civilā aizsardzība. Īpaša uzmanība tiek pievērsta drošības stabilizēšanai reģionos, kas robežojas ar Krieviju un ES un tā sauktajiem iesaldētajiem konfliktiem Piedņestras apgabalā, Abhāzijā, Dienvidosetijā un Kalnu Karabahā. Šos jautājumus risina prioritāri.⁵¹ Šeit atkal var novērot ceļa karšu un dažādo telpu mijiedarbību.

Pie *kopējās telpas pētniecības, izglītības un kultūras jomā* tiek strādāts, attīstot tālāk diezgan izvērstus, jau pastāvošus līgumus un programmas sadarbībai pētniecībā (tādus kā ES–Krievijas līgums par sadarbību zinātnē un tehnoloģijās), izglītībā (tādus kā *TEMPUS* programma un Boloņas process) un kultūras jomā. Šeit atcerēsimies kā ES, tā Krievijas apgalvojumu, ka sadarbības pamats kultūras jomā ir to kopīgais kultūras un intelektuālais mantojums. Turklāt viens no trim uzdevumiem sadarbībai kultūras laukā ir

stiprināt un paaugstināt Eiropas identitāti, pamatojoties uz kopīgām vērtībām, ieskaitot vārda brīvību, mediju demokrātisku darbību, cilvēktiesību ievērošanu, ieskaitot personas tiesības piederēt kādai minoritātei, kā arī kultūras un lingvistiskās daudzveidības veicināšanu kā pamatu pilsoniskās sabiedrības dzīvotspējai Eiropā bez robežšķirtņiem.⁵²

46 Ietvertas šādas tēmas: regulējošā politika, investīcijas, konkurence, finanšu jautājumi, telekomunikācijas, transports, enerģētika, kosmosa izpēte un kosmosa kuģu palaišana. Šeit ietverti arī jautājumi par dabas aizsardzību, kodoldrošību un Kioto protokola īstenošanu. Sk. http://ec.europa.eu/comm/external_relations/russia/intro/index.htm#comm

47 George Parker and Andrew Bounds, *Europe Tries to Persuade Russia to Open Energy Market with Trade Deal*, *The Financial Times*, 2006. gada 4. jūlijs. Sk. <http://registration.ft.com/registration/barrier?referer=&location=http%3A//www.ft.com/cms/s/cel64182-0af8-11db-b595-0000779e2340.html>. Šajā darbā ES priekšlikums tiks aplūkots vēlāk.

48 Pilnus līgumu tekstus par atpakaļuzņemšanas un vīzu izsniegšanas atvieglojumiem sk. http://www.delrus.ec.europa.eu/en/p_509.htm un http://www.delrus.ec.europa.eu/en/p_494.htm

49 Sk. http://ec.europa.eu/comm/external_relations/russia/intro/index.htm#comm

50 Šis jautājums iekļauts ceļa kartē par *kopējo telpu sadarbībai ārējās drošības jomā*.

51 Tā kā šis ir pētījums par PSL, sarežģītā situācija minētajās jomās šajā darbā netiek aplūkota.

52 Sk. http://ec.europa.eu/comm/external_relations/russia/intro/index.htm#comm

PSL nākotne: iespējas, nosacījumi un iebildumi

Lai reālāk novērtētu, kāda ir Partnerības un sadarbības līguma ar Krieviju nākotne, īsi aplūkosim, kādas iespējas piedāvā pašreizējais PSL. Turpinājumā pievērsīsimies divām iespējām, kuras nesēn apsvēra vai vēl pašreiz apsver zinātnieki un Eiropas Komisija. No Latvijas viedokļa raugoties, abām iespējām ir savas stiprās puses.

Tā kā pašreizējais PSL ir spēkā līdz 2007. gada novembrim, pamatā iespējami trīs rīcības veidi: 1. saglabāt *status quo*; 2. ļaut, lai PSL termiņš beidzas un izbeigt līgumu; 3. sagatavot jaunu PSL. Šīs iespējas diezgan labi raksturo pašas sevi. Tas, kas nav tik viegli saskatāms, ir iespējamie varianti un katrā iespējā slēptās sekas. Turklāt šie trīs rīcības veidi vai izvēles pilnībā viens otru neizslēdz; piemēram, vienas iespējas elementi var pārklāties ar kādas citas iespējas elementiem. Tādējādi šajā sadaļā tiks aplūkotas visas trīs pamata iespējas un dažī no daudzajiem iespējamiem variantiem, kā arī sekas, ko izraisītu vienas vai citas iespējas izvēle.

Trīs pamata izvēles un dažī iespējamie varianti:

1. *Status quo* saglabāšana

Kā minēts, lai saglabātu *status quo*, pastāv iespēja automātiski atjaunot PSL uz vienu gadu, ja neviens no pusēm neiebilst pret to vismaz sešus mēnešus iepriekš. Automātiska atjaunošana varētu būt

- a. pagaidu risinājums, dodot iespēju pārskatīt pašreizējo PSL;
- b. pagaidu risinājums, dodot iespēju iegūt vairāk laika vai nu formalitāšu pabeigšanai, sagatavojot jauna PSL stāšanos spēkā, vai aktīvi strādājot pie savstarpēji pieņemama jauna līguma – cita PSL vai vēl kā jauna;
- c. pārejošs risinājums, jo nav pienācis īstais laiks ne pārskatīšanai, ne aktīvam darbam pie citu risinājumu meklēšanas.

2. *PSL termiņa izbeigšanās pieļaušana*

a. PSL termiņa izbeigšanās un līguma izbeigšana ir iespējama, ja viena puse nolemj neatjaunot pašreizējo PSL. Lai gan šādam **vienpusējam lēmumam** vajadzētu atstāt ietekmi tikai uz līguma likteni, nevis divpusējām attiecībām kopumā, patiesībā šāds vienpusējs lēmums ļoti lielā mērā liek saprast, ka viena puse ir neapmierināta ar pašreizējo lietu stāvokli. Šāda signāla sekas nav iespējams paredzēt, bet lielākoties tās varētu būt negatīvas.

b. Kopīgi nolemjot, ka pašreizējais PSL būtībā kļūvis neatbilstošs vai tik lielā mērā neatbilst laika garam, ka nekas netiks zaudēts, ja tas ilgāk nav spēkā, tiek pieņemts **kopīgs lēmums** par tās izbeigšanu un attiecību turpināšanu, balstoties uz citiem spēkā esošiem līgumiem. Teorētiski šāds solis novestu pie zināma veida **tabula rasa situācijas**, jo to neapgrūtinā veci līgumi, un tas atvieglotu ES–Krievijas attiecību pārvērtēšanu no jauna redzes viedokļa. Pastāv visai liela iespēja, ka PSL neesamība nebūs pamanāma ES–Krievijas attiecībās 2007. gada 1. decembrī vai kādu laiku pēc tam, jo lielākā daļa ierasto sadarbības veidu vēl turpināsies. Tas, kas jāpaveic, cik ātri vien iespējams, ir citu ES–Krievijas līgumu nozīmes un spēkā esamības pārskatīšana un novērtēšana, ja vairs nepastāv PSL. Ja trūkst kaut kas būtisks, jārod risinājums. Tikai pēc rūpīgas izvērtēšanas jāpagatavo nepieciešamie līgumi.

3. Jauna līguma sagatavošana.

Pastāv divi dažādi šīs iespējas īstenošanas veidi:

a. sagatavot **būtiski jaunu līgumu**, kurā ietvertas jaunas idejas, kas ievērojami atšķiras no pašreizējā PSL, un dot tam citu nosaukumu;

b. sagatavot **jaunu PSL**, iestrādājot tajā pagātnes "labo praksi" (t.i., pielāgot tās pašreizējā PSL un citu līgumu idejas, kas izrādījušās noderīgas – tādas kā četru kopējo darbības telpu koncepcija), lai labāk atbilstu tām vajadzībām un prasībām, kādas varētu būt paredzamā nākotnē.

Tā kā abas augšminētās iespējas prasa, lai visas iesaistītās puses ratificētu līgumu, būs jāizpilda daži papildu uzdevumi, tostarp:

a. nepieciešami **konkrēti pārejas perioda nosacījumi**, jo ratifikācijas process aptver visas 25 ES dalībvalstis un Krievijas Federāciju, un neizbēgami tam nepieciešami vairāki gadi;

b. jāformulē **reakcija uz "vissliktāko iznākumu"**, jo, kā rāda neveiksmīgās pūles ratificēt Konstitucionālo līgumu, ratificēšanas procesa rezultāti nav paredzami. Jāsagatavo papildu vienošanās par pasākumiem, kuri veicami, ja līgumu visi neratificē; turklāt jābūt to līgumu sarakstam, kas ir spēkā neatkarīgi no ratifikācijas procesa rezultāta. Vienošanās projekts jāpievieno līguma gala variantam, kad to iesniedz ES un Krievijas vadītājiem parakstīšanai un nosūta katrai valstij ratificēšanai.

Katrai izvēlei ir savi **juridiskie** blakusapstākļi. Ar tiem jārēķinās lēmumu pieņemšanas procesā. Tie, piemēram, ir atbilstošā juridiskā forma un procedūras vienas vai otras izvēles īstenošanai, ko nevar ignorēt. Tā kā šī darba galvenais mērķis nav izpētīt komplicēto juridisko personu Eiropas Savienību, bet gan nākamā Partnerības un sadarbības līguma ar Krieviju politiskos un arī ekonomiskos aspektus, turpmākais izklāsts būs veltīts tam. Tomēr, ņemot vērā līguma projekta sagatavošanas juridisko aspektu būtisko nozīmi, tie apkopoti pievienotajā **Pielikumā**.

Apsveramās izvēles

Vairāki neatkarīgi pētnieki un eksperti, kā arī Eiropas Komisija ir analizējuši trīs pamata izvēles un nonākuši pie vairākiem ļoti atšķirīgiem secinājumiem un priekšlikumiem. Turpinājumā izanalizēsim un salīdzināsim šo dažādo konkrēto priekšlikumu paketes. Jāatzīmē, ka, neskatoties uz atšķirībām, tajos visos ir atklāti pateikts vai skaidri noprotams, ka pašreizējais PSL ir novecojis un tādēļ nepieņemams kā dokuments vidējam vai garākam laika posmam nākotnē. PSL atjaunošanu var apsvērt tikai attiecībā uz ierobežotu periodu, ja tas nepieciešams, lai nosegtu laiku līdz jauna līguma spēkā stāšanās brīdim. Pašreizējā PSL vienkārša pārskatīšana un koriģēšana, lai vairāk atbilstu jaunajiem apstākļiem, tiek uzskatīta par veltī izšķiestu darbu un līdz ar to šī iespēja ir noraidāma. Šo pašu iemeslu dēļ acīmredzot tiek noraidīta izteikta *tabula rasa* situācija, kad nepastāv kopīgs juridisks dokuments, kas apliecinātu, ka turpinās daudzpusējas ES un Krievijas attiecības. Šim uzskatam pievienojas arī raksta autore. Līdz ar to būtībā paliek apsveramas divas iespējas:

- jaunas un atšķirīgas pieejas meklējumi ES–Krievijas attiecībām vai
- jauna un labāka līguma sagatavošana, cik vien ātri iespējams, jo priekšroka dodama situācijai, kad ES–Krievijas attiecības regulē līgums, nevis pakļaušanās laika un notikumu plūsmai.

Pirmā pieeja ir daudz radikālāka, nosauksim to par 1. iespēju. To iesaka Maikls Emersons (*Michael Emerson*), Eiropas Politikas studiju centra Briselē vecākais pētnieks un bijušais ES vēstnieks Krievijā, un viņa divi kolēģi šajā centrā: pētnieki Fabricio Tasinari (*Fabrizio Tassinari*) un Mariuss Vāls (*Marius Vahl*).⁵³ Jauna līguma sagatavošanu atbalsta Eiropas Komisija, kā arī Vācijas zinātniece Irīsa Kempe (*Iris Kempe*) un somu zinātniece Hanna Smita (*Hanna Smith*).⁵⁴ To aplūkosim kā 2. iespēju.

1. iespēja

Analizējot zemāk minētos scenārijus, Emersons, Tasinari un Vāls nonāca pie šāda priekšlikuma:

1. atstāt PSL vēsturei, to ne ar ko neaizstājot;
2. paplašināt *status quo*;
3. paplašināt *status quo*, pievienojot politisko deklarāciju par stratēģisko partnerību;
4. aizstāt PSL ar koncentrētu līgumu par stratēģisko partnerību;
5. aizstāt PSL ar izvērstu līgumu par stratēģisko partnerību;
6. risināt sarunas par stratēģiskās savienības līgumu.

Atzīmējot, ka pašreizējā PSL forma – izvērsts daudzus aspektus aptverošs līgums – ir vājāks to līgumu atvasinājums, kādi noslēgti ar valstīm, kas cenšas iestāties ES, viņi iebilst pret šāda veida atkārtojumu jaunā līgumā ar Krieviju, jo “tas neder Krievijas gadījumā, jo tā nepretendē kļūt par dalībvalsti” un rezultāts būs “izplūduši un pretenciozi teksti, kuros ir ļoti maz vai vispār nav juridiski saistoša saturs”. Līguma vietā viņi pārrēdzamai nākotnei iesaka nozaru vienošanās, kas atbilst jaunajai konceptuālajai nostādnei. Interesanti atzīmēt, ka viņu pieeja ietver dažu to mehānismu variācijas, kurus sekmīgi izmantoja ES, veidojot attiecības ar Indiju, kuru uzskata par topošu pasaules lielvalsti. Precizējot var teikt, ka autori

aizstāv trīs pakāpju koncepciju, sākot ar paplašinātu *status quo* īstermiņā (2. scenārijs), mēģinot panākt, ka tiek gūts kāds rezultāts no četrām kopējās darbības telpām, par ko vienojās 2005. gada maijā un dažādiem atsevišķu nozaru līgumiem. Tas novestu pie politiskas deklarācijas par stratēģisko partnerību vidēja ilguma laika posmā (3. scenārijs), lai pārskatītu un koriģētu atbilstošāk jaunajiem apstākļiem prioritātes pēc Krievijas iestāšanās PTO [kad Krievija ir ratificējusi Enerģētikas hartu] un gūta lielāka pieredze attiecībā uz četrām kopējām darbības telpām. [Tas būs arī laiks, kad PSL ir jānodod vēsturei.] Ilgtermiņā mēs gribētu redzēt stratēģiskās savienības līgumu (6. scenārijs), kad ir notikusi lielāka tuvināšanās un panākta lielāka savstarpēja uzticēšanās jautājumos par politiskām vērtībām.

Šīs pieejas galvenā priekšrocība ir tā, ka tajā ilgtermiņa ideālistiska vīzija apvienojas ar pakāpenisku, soli pa solim uz mērķi orientētu pieeju, kas pieļauj elastīgumu un izvairās no potenciāliem riskiem un trūkumiem, ar ko saistās jauns līgums. Autori ir pret jauna līguma gatavošanu pašreizējā brīdī, pamatojot savu nostāju ar to, ka gala rezultāts pavērtu iespēju “neelastīgai pieejai un saturs ātri novecotu”, kā arī pastāv “risks, ka dažas dalībvalstis varētu to neratificēt”.

Tajā pašā laikā autori ir gatavi pieļaut, ka pašreiz, kad Eiropas Savienība un Krievija, šķiet, drīzāk atālinās viena no otras, nevis tuvinās, viņu ieteiktais stratēģiskās savienības līgums nevar būt kas vairāk par “prāta vingrinājumu”. Šis līgums paredz sava veida ideālas Eiropas radīšanu; tas apstiprinātu

vienlīdzīgu partneru sadarbību, apņemšanos aizstāt senu naidu ar pavisam jaunu kopīgu mērķu modeli, pilnīgu uzticēšanos pamatjautājumos un centienus panākt savstarpēju saskaņu tik daudzās kopīgu interešu jomās, cik tas iespējams.

53 Sk. pētījumu Michael Emerson, Fabrizio Tassinari, Marius Vahl, *A New Agreement between the EU and Russia: Why, what and when?*, ko ir publicējis Eiropas politikas izpētes centrs Briselē 2006. gada maijā; sk. http://shop.ceps.be/BookDetail.php?item_id=1331 un <http://www.ceps.be>. Tā kā šajā sadaļā tiek citētas un apkopotas viņu domas, turpmākie citējumi netiks atsevišķi uzrādīti zemsvirtras atsauces. Turpmāk, atsaucoties uz šo materiālu, tiks norādīti tikai autoru uzvārdi.

54 Kempe un Smith, turpat.

Autori saprot, ka jāsagatavo pamats šāda līguma izstrādei un šim nolūkam abām pusēm ir jāveic noteikti priekšdarbi. Eiropas Savienībai ir

jānostiprina sava kapacitāte kā stratēģiskam starptautiskam spēlētājam, piemēram, vismaz jārealizē Konstitūcijas projekta priekšlikums par ārlietu ministru un paaugstinātām drošības un aizsardzības spējām, un varbūt arī par vienu vietu ANO Drošības padomē.

Krievijas Federācijai veicamie priekšdarbi ir pat vēl ambiciozāki: tai jāklūst patiesi demokrātiskai, no jauna jānoformulē tās pašreizējā drošības doktrīna, jāmaina valdošajā šķīrā un "varas ministrijās" dominējošais domāšanas veids, pēc tam jāmēģina atrisināt "iesaldētie konflikti", kuros tā iesaistījies.

2. iespēja

Doma sagatavot jaunu un labāku līgumu ar Krieviju, nevis tikai paplašināt pašreizējo PSL vai vispār to atstāt vēsturei, guvusi plašu atbalstu. To, piemēram, atbalsta augstas ES amatpersonas, Eiropas Komisija un virkne Eiropas zinātnieku, ieskaitot Irlisu Kempi un Hannu Smitu, kā arī Krievijas valdība un daudzi krievu pētnieki. Havjers Solana, ES Augstais pārstāvis kopējās ārpolitikas un drošības politikas jautājumos, ir teicis, ka

gan ES, gan Krievijā kopš Partnerības un sadarbības līguma stāšanās spēkā gandrīz pirms desmit gadiem daudz kas mainījies. Krievija tagad ir pavisam citāda valsts, un tagad, piemēram, notiek pievienošanās PTO. Eiropas Savienība ir skaitliski palielinājusies un izveidojusi savu kopējo ārpolitiku un drošības politiku. Mums atbilstošāk jaunajiem apstākļiem jākorģē savas līgumattiecības [ar Krieviju], lai tās labāk atspoguļotu šīs pārmaiņas un ļautu mums tālāk padziļināt savas attiecības.⁵⁵

Šo nostāju apstiprināja ES–Krievijas galotņu 17. apspriedē, kas notika 2006. gada 25. maijā Sočos:

Vadītāji apsprieda ES–Krievijas attiecību nākotni pēc Partnerības un sadarbības līguma (PSL) pirmā spēkā esamības termiņa beigām 2007. gadā. Viņi ar cerībām raugās uz sarunu sākšanu par jaunu līgumu, kam būtu jārada visaptverošs un stingrs ietvars ES–Krievijas stratēģiskajai partnerībai, un vienojās, ka PSL nezaudē spēku līdz jauna līguma spēkā stāšanās brīdim.⁵⁶

Skaidrs, ka šādas atsauces uz jaunu līgumu ir nenoteiktas un var tikt nepareizi interpretētas. Kempe un Smita novērojušas, ka "doma par pilnīgi jaunu un juridiski saistošu līgumu starp Krieviju un ES šķiet šausminoša lielākajai daļai amatpersonu ārlietu iestādēs". Liekas, ka ar to tiek domāts juridiski saistošs līgums, kurš, lai gan ievērojami atšķirtos no pašreizējā PSL, zināmā mērā būtu uzskatāms par tā turpinājumu. Kempe un Smita tāpēc to apzīmē kā PSL II, kamēr pārējie iesaka dažādus citus nosaukumus, lai uzsvērtu, ka tas atšķiras no PSL, nevis ir tam līdzīgs. Šajā stadijā Eiropas Komisija izvēlas labāk izvairīties no šī jautājuma, vienkārši runājot par jaunu līgumu ar Krieviju.

Bieži izskan vēlme, lai jaunais līgums būtu spēcīgāks, novatoriskāks un konkrētāks jomās, kas skar sadarbības paplašināšanu un padziļināšanu, taču nav skaidrs, kā to panākt. Runājot par saturu, šķiet, valda vienprātība, ka jaunajā līgumā jāatrod labāks līdzsvars starp visām tām plašajām jomām, kurās Eiropas Savienība un Krievija sadarbojas. Turklāt visas iniciatīvas, kuras sekmīgi aizsākās pēc PSL stāšanās spēkā (visievērojamākās no tām ir četras kopējās darbības telpas un Ziemeļu dimensija), jāapvieno zem viena jumta – jauna visaptveroša pamata līguma. Līdz šim šo iniciatīvu saistība ar PSL bija visai neskaidra, jo par iniciatīvām tika apgalvots, ka tās atbilst PSL izvirzīto mērķu garam, lai gan PSL tas nekādā oficiālā veidā neatspoguļojās.

55 Sk. *Interfax*, 2006. gada 24. maijs

56 Sk. http://www.delrus.ec.europa.eu/en/news_802.htm

Izvīrtīti pat priekšlikumi, ka satūra rādītājam jāatspoguļo tas, kas ir četrās kopējās darbības telpās, un jāpapildina tas ar citām tēmām. Tas, šķiet, attiecas uz dokumentiem, ko Briselē izplata Eiropas Komisija. It kā paredzēdamas šādu tendenci, Kempe un Smita ir pret tik lielas nozīmes piešķiršanu četrām kopējām darbības telpām, jo tie ir nozaru līgumi un neatspoguļo "nākotnes Eiropas arhitektūru un nerada iespējas tuvināt Krieviju eiroatlantiskajām struktūrām"⁵⁷, un tie ir elementi, kas, viņuprāt, ir būtiski jaunajā līgumā.

2006. gada 3. jūlijā Eiropas Komisija apstiprināja norādījumus sarunām par jaunu ES–Krievijas līgumu. Tajos ietilpst pārskats par jaunā līguma saturu, kuram būtu jābūt juridiski saistošam un jānodrošina, ka attiecību ietvars ir plašāks un koriģēts atbilstoši jaunajiem apstākļiem. Norādījumi tiek izsniegti tikai ES amatpersonām. Lai gan šo dokumentu teksti vēl nav pieejami plašākai publikai, tos tomēr neuzskata par īpaši slepeniem. Iegūstams pietiekoši daudz informācijas, lai rastos iespāids par to, ko Komisijā domā par jauno līgumu ar Krieviju. Isumā tas varētu būt šādi:

Komisijas priekšlikums ir visas ES – Krievijas sadarbības jomas aptverošs līgums, īpašu uzmanību pievēršot tālākai padziļinātai tirdzniecības attiecību attīstībai, kā arī godīgu un atklātu attiecību veidošanai starp ES un Krieviju enerģētikas jomā. Somijas prezidentūras laikā Komisija strādās pie tā, lai Padome līdz gada beigām apstiprinātu norādījumus un lai sarunas ar Krieviju pēc tam sāktos, cik ātri iespējams.⁵⁸

Patiesībā saskaņā ar Somijas ārlietu ministra Erki Tuomioja teikto, ES cer sākt sarunas par nākamajām stratēģiskajām attiecībām ar Krieviju 2006. gada novembrī pēc divpusējās valstu vadītāju tikšanās.⁵⁹ Viņš cer, ka ES mandāts sarunām var tikt pabeigts līdz tam, jo ES ministru sanāksmē septembra sākumā neizskanēja viedokļi, kas būtiski atšķirtos no mandāta projektā paredzētā.⁶⁰

Visi šie plāni un gatavošanās liek domāt, ka starp divām mūsu aplūkotojām iespējām **Brisele izteikti dod priekšroku 2. iespējai.**

Kas attiecas uz jaunu līgumu, Komisija vēlas, lai tas balstītos uz tādu kopīgu vērtību atzīšanu kā demokrātija, cilvēktiesības un tiesiskums. Tas ir vēlreiz jāapstiprina, formulējot jaunā līguma mērķus. Turklāt Komisija gribētu, lai līgums ietvertu "izvērstus mērķus par sadarbību politikā un ārējā drošībā, par efektīvu daudzpusēju sadarbību, nosacījumus cīņai pret organizēto noziedzību, [masu iznīcināšanas līdzekļiem], migrāciju, patvēruma meklētājiem un terorisma apkarošanu"⁶¹. Divi jautājumi, ko īpaši uzsver ES ārējo attiecību un kaimiņu politikas komisāre Benita Ferrero-Valdnerē un Komisija, ir šādi:

- ES–Krievijas attiecību konsolidācija enerģētikas jautājumā, kam jābalstās uz savstarpīgumu, godīgu un vienlīdzīgu piekļuvi avotiem un vienādiem konkurences nosacījumiem;
- tālāka ES–Krievijas tirdzniecības attiecību attīstība.⁶²

Pašreizējo un turpmāko ES–Krievijas attiecību pamatelementi: tirdzniecība un enerģētika

To, cik nozīmīgi Eiropas Savienības attiecībās ar Krieviju ir savstarpēji saistītie elementi – enerģētika un tirdzniecība, labi parāda ne tikai statistiskie dati un šo elementu uzsvēršana jauna līguma izstrādes kontekstā par divpusējām attiecībām, bet arī tās iniciatīvas, ko 2006. gada vasarā izteica ES. Tās

⁵⁷ Kempe and Smith, turpat.

⁵⁸ Sk. Komisijas informāciju presēi <http://europa.eu.int/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/06/910&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>

⁵⁹ Tā kā Polija ir atteikusies apstiprināt šīs diskusijas sakarā ar Krievijas tirdzniecības politiku pret Poliju, iepriekšējā grafikā noteikti būs jāizdara izmaiņas.

⁶⁰ Sk. *EU Observer*, 2006. gada 4. septembris, <http://euobserver.com/9/22325>

⁶¹ Sk. Komisijas informāciju presēi <http://europa.eu.int/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/06/910&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>

⁶² Turpat.

parāda, ka Brisele vēlas rast risinājumu šiem svarīgajiem jautājumiem, cik ātri vien iespējams, un ka tā negrib gaidīt, līdz tos noskaidro un zināmā mērā arī atrisina ar citu līgumu palīdzību, kādi sagaidāmi, Krieviju uzņemot Pasaules Tirdzniecības organizācijā, vai ar jauno ES–Krievijas pamata līgumu.

Patlaban ES koncentrējas uz diviem konkrētiem mērķiem: tā vēlētos pārliecināt Krieviju, lai pēdējā ratificē Enerģētikas hartas līgumu, kas stājās spēkā 1998. gadā un kuru, ieskaitot Krieviju, ir parakstījuši 51 valsts un ir ratificējušas 46 valstis. Tas ir mērķis, ko jau ilgstoši cenšas sasniegt Eiropas Savienība, jo, kā Krievijas žurnālistam 2006. gada maijā notiekošās ES–Krievijas galotņu apspriedes priekšvakarā ir teicis Solana, Enerģētikas hartas līgums

iedibina principus un mehānismus, kas nodrošina to, ka starptautiskā sadarbība enerģētikā ir godīga, efektīva, caurskatāma un paredzama. Ja Krievija jau būtu ratificējusi šo līgumu, esmu pārliecināts, ka būtu vieglāk atrast labu un godīgu risinājumu strīdam ar Ukrainu šā gada sākumā. Krievija no šī līguma ratifikācijas būs tikai ieguvēja.⁶³

Komisijas vēlme būtu runāt par šo jautājumu ES–Krievijas enerģētikas konferencē oktobrī un pēc tam ziņot par patiešām panāktu progresu. Viens no kļūšanas akmeņiem ir līgumam pievienotais Tranzīta protokols, ko Krievija uzskata sev par neizdevīgu. Saskaņā ar līgumu Krievijai būtu jāatver savs naftas un gāzes vadi trešajām pusēm un jāatļauj lielāka konkurence enerģētikā, un to Krievija nevēlas darīt. Līdz ar to prezidenta Putina nostāja ir skarba: "Jautājums ir par to, ko mēs saņemsim pretī. Mēs gribam zināt, kur ir jūsu atradnes un cauruļvadi. Ja [Eiropai] tādu nav, mums ir jāmeklē sadarbības vietas citur."⁶⁴

ES ir atbildējusi tieši, risinot sarunas par strīdīgajiem jautājumiem un netieši piedāvājot Krievijai ko tādu, kas tai patiktu: iespēju noslēgt vienošanos par muitas atvieglojumiem un iespēju vieglāk iekļūt izdevīgajā Eiropas iekšējā tirgū, ja Maskava piekrīt mazināt ES augošās bažas par drošību enerģētikā.⁶⁵

Lai gan Brīvās tirdzniecības līgums ar Krieviju bija jau minēts PSL, un ES atzīst, ka arī tā iegūtu no šādas vienošanās, Krievijai jāizpilda daži priekšnosacījumi, kas ir arī priekšnoteikumi iestājamai Pasaules Tirdzniecības organizācijā. Protams, ir skaidrs, ka ES piedāvā Krievijai Brīvās tirdzniecības līgumu ar nosacījumu, ka Krievija kļuvusi par PTO locekli. Krievija cenšas iestāties PTO jau kopš 1994. gada. Eiropas Savienība ir atbalstījusi Krievijas centienus, taču nevēlas, lai tiktu mainītas prasības dalībai PTO. Turklāt Krievijas dalībai PTO būtu pozitīva ietekme uz jauno ES–Krievijas pamata līgumu, jo daudzi jautājumi attiecībā uz ekonomisko sadarbību, ko aizstāv ES un kas ir jāiekļauj divpusējā līgumā, kļūtu lieki pēc Krievijas iestāšanās PTO. Tomēr piedāvājums nav atkarīgs no jaunā ES–Krievijas līguma un tāpēc var stāties spēkā, kad Krieviju uzņem PTO. Iespējams, ka tas notiks, pirms tiek ratificēts ES–Krievijas divpusējais līgums.

No visa tā izriet jautājums par brīvās tirdzniecības līguma nepieciešamību ar PTO sastāvā ietilpstošu valsti. Tiešu atbildi sniedz ES tirdzniecības komisārs Pīters Mandelsons (*Peter Mandelson*). Komisārs ir pārliecināts, ka, kamēr ES pilnībā paļausies uz PTO kā globālās ekonomikas "mašīntelpu", divpusējas un reģionālas vienošanās var būt noderīgas daudzpusējai pieejai, kādu pašreiz izvērs ES.⁶⁶ Turklāt, rīkojoties saskaņā ar *Lisabonas stratēģiju 2000*, pēdējā laikā ES centusies uzlabot savu ekonomisko konkurētspēju pasaulē. Uzskatot, ka viens no veidiem konkurētspējas veicināšanai ir

63 *Interfax*, 2004. gada 24. maijā.

64 *IETA*, 2006. gada 26. maijā; sk. arī <http://www.euractiv.com/en/energy/eu-russia-energy-charter-deal-autumn/article-156253>

65 Papildu informācijai lasīt George Parker un Andrew Bounds, "Europe Tries to Persuade Russia to Open Energy Market with Trade Deal", *The Financial Times*, 2006. gada 4. jūlijs, sk. <https://registration.ft.com/registration/barrier?referer=&location=http%3A//www.ft.com/cms/s/ce64182-0af8-11d1b-b595-0000779e2340.html>. Izlasīt arī Andrew E. Kramer, "For energy, EU offers Russia a 'carrot'", *The International Herald Tribune*, 2006. gada 3. jūlijs, sk. <http://www.iht.com/articles/2006/07/03/business/trade.php>.

66 Sk. <http://www.euractiv.com/en/trade/eu-boost-competitiveness-bilateral-trade-agreements/article-157120>. Sk. arī Mandelsona runu par ārējo tirdzniecību un konkurētspēju, http://ec.europa.eu/comm/commission_barroso/mandelson/speeches_articles/mandelson_sptemplate.cfm?langId=EN&temp=sppm015_en

divpusējie tirdzniecības līgumi, Komisija plāno 2006. gada septembrī vai oktobrī publicēt divus paziņojumus, kuros izklāstītu "stratēģiju konkurētspējas veicināšanai ar tirdzniecības un tirdzniecības politikas palīdzību un atjauninātu Eiropas stratēģiju, uzlabojot iespējas iekļūšanai tirgū."⁶⁷

Noslēguma vārdi: secinājumi, izaicinājumi un iespējas Latvijai

Tā kā gan ES, gan Krievija paziņojušas, ka tās vēlas veidot savu nākotni ar jaunu pamatlīgumu, par kuru būtu jārisina sarunas pārredzamā nākotnē, Latvijai jācenšas dot savu ieguldījumu projekta sagatavošanas procesā, piedāvājot Komisijai labi apsvērtus un praktiskus ieteikumus. Šie ieteikumi jāformulē un jāpiedāvā vispārējā labuma garā, nevis tikai kā Latvijas nacionālo interešu atspoguļojums.

Latvijai un Krievijai ir kopēja robeža, abu valstu mijiedarbība pastāv vairākus gadsimtus, un tāpēc Latvijai ir būtiski svarīgi nākotnē veidot labas attiecības sadarbības garā ar tās lielāko kaimiņvalsti. Labi izstrādāts, vispusīgs, daudzus sektorus aptverošs līgums starp Eiropas Savienību un Krievijas Federāciju atbilst Latvijas interesēm, jo daudzus Latvijas un Krievijas attiecību divpusējos aspektus var labāk risināt ES un Krievijas attiecību ietvaros. Turklāt labs ES un Krievijas līgums veicinātu kopīgas ES politikas noformulēšanu attiecībā ar Krieviju, par ko Latvija ir pārliecināta. Tas arī noskaidrotu un labāk definētu tos sadarbības jautājumus, kuri pieder pie divpusējo attiecību sfēras, un tos, kuri ietilpst visas Savienības kompetencē; tas ir ļoti svarīgs aspekts arī Latvijai.

Ir skaidrs, ka Latvijai rūpīgi jāseko šim procesam un jācenšas dot maksimālu ieguldījumu ES un Krievijas nolīgumu formulēšanā enerģētiskā un tirdzniecībā, jo tās Latvijai ir skaidri izteiktas prioritāras jomas. Diskusijās ar citām ES dalībvalstīm Latvijai bezkaislīgi un objektīvi jāstāsta par savu pieredzi sadarbībā ar Krieviju kā gāzes un naftas piegādātāju un partneri preču un dabas resursu tranzītā. Latvijai jāinformē ES partnervalstis ne vien par Ventspils ostas stāvokli, diskriminējošajiem tranzīta tarifiem un citām problēmām, bet arī jāatspoguļo pozitīvā pieredze darbā ar Krieviju un jāskaidro, kā tā gatavojas atbildēt uz pašreizējiem izaicinājumiem.

Kā Latvija var efektīvi dot savu ieguldījumu? Kā tā varētu sekmīgāk veicināt savas intereses? Tam nav burvju receptes, taču ir kaut kas tāds, kam Latvijai jāpievēršas iespējami drīzāk. Lai tiktu sadzirdēta un netiktu saprasta pareizi, Latvijai jālabo daudzās Eiropas valstīs dominējošais priekšstats par sevi kā nelokāmu stingrā kursa piekritēju visos jautājumos, kas skar Krievijas Federāciju, un valsti, kas labprātāk vēlētos pagriezt muguru Krievijai. Tā, protams, nav taisnība, taču pārāk daudz eiropiešu to nesaprot. Spilgts piemērs ir Kempes un Smitas novērojumi:

Baltijas valstis gandrīz īsi ignorē attiecības [ar Krieviju], jo Krievijas kā ienaidnieces koncepcija ir saistīta ar pagātnes padomju okupācijas mantojumu. Šis nacionālās atšķirības ir izaicinājums Eiropas Savienībai ar tās 25 dalībvalstīm rast vienprātību jautājumā par attiecībām ar Krieviju, apvienojot valstis, kuras izvirza Krieviju pirmajā vietā, ar citām valstīm, kuras vēlētos ieturēt maksimālu stratēģisko atstatumu.

Šāds publisks tēls ir kaitīgs, ja Latvija vēlas uzlabot savu stāvokli Eiropas Savienībā un konstruktīvi attīstīt attiecības ar Krieviju, un tas ir jālabo. **Latvijai jāmēģina ieņemt vietu kaut kur ES dalībvalstu spektra centrā.** Tāpēc tai jācenšas pārliecināt pārējās ES dalībvalstis, ka tā, tāpat kā Somija, vēlas veidot attiecības ar Krieviju sadarbības un pragmatisma garā. Latvijas viesmīlību un atvērtību normālām, labām kaimiņattiecībām ar Krieviju labi ilustrē Krievijas Pareizticīgo baznīcas patriarha Aleksija II un bijušā prezidenta Borisa Jeļcina nesenas vizītes Latvijā.

67 Sk. <http://www.euractiv.com/en/trade/eu-boost-competitiveness-bilateral-trade-agreements/article-157120>

Latvija varētu arī apsvērt iespēju **iniciēt kustību, lai pieņemtu jaunu ES stratēģiju attiecībā ar Krieviju**, kas būtu kompakta un mērķtiecīga, it īpaši demokrātisko reformu un likuma varas jomā, kurās ceļu kartes nav īpaši spēcīgas. Zinot, ka daudzi ES līderi nelabprāt vēlētos uzņemties vēl viena līguma sagatavošanu un riskēt ar neveiksmi, ja projekts negūs pilnu atbalstu ratifikācijas ceļā, stratēģijas dokumenta priekšrocība ir vienkāršākā pieņemšanas procedūra un tam nav vajadzīga Krievijas piekrišana laikā, kad tā 2008. gadā vēlētu jaunu prezidentu. Šī stratēģija varētu pielāgot daudzus punktus tajā stratēģijā, ko 1999. gadā formulēja un apstiprināja 15 – tagad vecās – ES dalībvalstis un kas funkcionēja līdz 2004. gadam. Tajā varētu arī minēt punktus, kas saskan ar Krievijas stratēģiju, kas ir spēkā līdz 2010. gadam.

Raugoties no tālākas perspektīvas uz šiem apsvērumiem, kas saistīti ar jauno ES un Krievijas pamatlīgumu un, iespējams, arī ar jauniem līgumiem tirdzniecības un enerģētikas jomā, kļūst skaidrs, ka tie met lielu izaicinājumu Latvijai. Tajā pašā laikā Latvijai ir pilnīgs pamats veiksmīgi stāties pretī šiem izaicinājumiem un pārvērst tos **iespējās paaugstināt savu stāvokli Eiropas Savienībā un uzlabot attiecības ar Krieviju**.

PIELIKUMS

Salīdzinot tādus līgumus kā PSL ar tādiem kā Konceptija par četrām kopējām darbības telpām, rīcības plāni un stratēģijas, jārunā par to juridisko formu. Tādam līgumam kā PSL ir visaugstākais starptautisko tiesību aktu statuss, un tā saturs ir saistošs. Tādi dokumenti kā Konceptija par četrām kopējām darbības telpām un rīcības plāni ir līgumi, ko parakstījušas divas puses, tie neiegūst šo visaugstāko statusu, jo tos abas puses neuzskata par tādiem, kas jāratificē.

Lielisks pārskats par juridiskajiem aspektiem ir dots kopīgā Maikla Emersona, Fabricio Tasinari un Mariusa Vāla pētījumā, un tas tiek piedāvāts turpinājumā:

Eiropas Savienībai ir īpaši sarežģīti juridiskie jautājumi, kas attiecas uz visaptverošiem līgumiem, kuros ietvertas gan jomas, kurās Eiropas Kopienai ir ekskluzīvas pilnvaras – kā tirdzniecības politika, gan jomas, kurā Eiropas Kopiena daļa pilnvaras ar dalībvalstīm – kā enerģētika, gan arī tādi jautājumi kā ārpolitika un drošības politika, kuru formālā piekrišana ir galvenokārt Savienībai kā tādai un dalībvalstīm.

Ja ES un Krievija sāktu sarunas par visaptverošu līgumu, kurā iekļautas aptuveni tās pašas jomas, kas Konceptijā par četrām kopējām darbības telpām, tas ES būtu pirmais "daudzpilāru" līguma piemērs. Kopienas un Savienības līgumu noslēgšanas procedūras ir atšķirīgas, kā tas attiecīgi norādīts EK līguma 300. pantā un ES līguma 24. pantā. Šie līgumi nesatur skaidras norādes, kā būtu slēdzami "šķērspilāru" līgumi. Šajos līgumos nav nosacījumu, kā būtu jārisina sarunas. Lai atbilstu līgumiem, sarunām jābūt gan ar Komisiju (parastā procedūra jauktiem asociācijas līgumiem), gan ar prezidentūru (kas slēdz Savienības KĀDP un tieslietu un iekšlietu līgumus).

2. ielikums. ES un Krievijas uzlabotā līguma juridiskie aspekti

Eiropas Kopienas līgums?

Līguma pārskatīšanas gaitā pēdējos gados radušies vairāki papildu nosacījumi attiecībā uz starptautiskiem līgumiem, taču divi sākotnējie nosacījumi – par **tirdzniecības un tarifu līgumiem** (EK līguma 133. pants) un **asociācijas līgumiem** (EK līguma 310. pants) – paliek kā dominējošais Kopienas līgumu veids, ko noslēgusi ES, un daudzi specifiski nozaru līgumi ir noslēgti uz šī pamata (t.i. pamatojoties uz EK līguma 133. pantu).

Vispārējie līgumi ar trešajām valstīm aizvien vairāk tiek noslēgti kā asociācijas līgumi. Tā notiek ne tikai ar kandidātvalstīm, bet arī ar Vidusjūras dienvidu partneriem, un ne tikai ar kaimiņos esošajām valstīm, bet arī ar tādām, kas atrodas tālu projām, kā, piemēram, Čīle. Tā pamatā ir divi iemesli. Pirmkārt, asociācijas līgumus neierobežo kāda noteikta joma, kā tas ir ar tirdzniecības un tarifu līgumiem un citiem specifiskiem nozaru līgumiem, ko nosaka augšminētie līgumi. Otrkārt, dalībvalstis tiem dod priekšroku, jo tiem ir nepieciešams vienprātīgs Padomes atbalsts. Turpretī tirdzniecības un tarifu līgumi (kā arī daži specifiski nozaru līgumi) tiek Padomē pieņemti ar kvalificēto balsu vairākumu.

Asociācijas līgumiem ir nepieciešama Eiropas Parlamenta piekrišana, taču ne tiem līgumiem, kas noslēgti, pamatojoties uz EK līguma 133. pantu. Šāds akcepts tiek prasīts arī tad, ja līgums iedibina "īpašu institucionālu ietvaru sadarbības procedūrām" un/vai kaut kādā veidā varētu attiekties uz Kopienas budžetu.

Jaukts līgums?

Lielākā daļa līgumu starp ES un trešajām valstīm, iekaitot PSL, tiek noslēgti gan ar Kopienu, gan dalībvalstīm kopīgi sadarbojoties, pat ja augstāk minētajos līgumos nav īpašu nosacījumu šādiem "jauktiem līgumiem". Tā galvenais iemesls ir nodrošināt ES politiskā dialoga iespējas (tas neietilpst Kopienas pilnvaru robežās) attiecīgā līguma ietvaros. Par jauktiem līgumiem sarunas lielākoties notiek saskaņā ar Kopienā pieņemto praksi, lai gan tāda nav formāli noteikta sarunām par jauktiem līgumiem, un īstenībā tos ratificē visu dalībvalstu parlamentī. PSL ir jaukts līgums, un jaunais, domājams, uzlabotais līgums, noteikti arī būs jaukts līgums.

Eiropas Savienības līgums?

Eiropas Savienības līguma 24. pants nosaka, ka Savienība slēdz starptautiskus līgumus jomās, ko aptver **kopējā ārpolitika un drošības politika** un **policijas un tiesu sadarbība kriminālnoziedzumu jautājumos** (ES trešā pīlāra ietvertie tieslietu un iekšlietu jautājumi). Divas no četrām ceļa kartēm attiecas uz šo divu politiku jomu, un šīs tēmas droši vien būs iekļautas arī jaunajā līgumā. Šādu līgumu, iespējams, noslēgs starp Krieviju un Eiropas Savienību, balstoties uz ES līguma 24. pantu. Tomēr alternatīva varētu būt tāda, ka šīs jomas neietver jaunajā "visaptverošā" līgumā un paralēli slēdz atsevišķus līgumus.

Tas ietekmē arī ratifikācijas procesu, jo "jaukti" līgumi jāratificē visām 25 dalībvalstīm, Padomē pārstāvētajām valdībām, nacionālajiem un dažos gadījumos autonomo apgabalu parlamentiem, kā arī jāsāņem Eiropas Parlamenta akcepts. Jebkurā gadījumā šī smagnējā ratifikācijas procedūra nozīmē ievērojamo aizkavēšanos, un tāpēc zināmu nelokāmību. Tagad, kad ES ietilpst 25 dalībvalstīs, un drīz tās būs 27, ir paaugstināts risks, ka kāds no nacionālajiem vai citiem parlamentiem to neratificē, un tādējādi tiek noliegta gadiem ilgušās sarunas. Sevišķi šāds risks pastāv attiecībā uz nākamo līgumu ar Krieviju, ņemot vērā, cik daudzveidīgs ir politisko izjūtu spektrs pret Krieviju paplašinātajā ES.

Avots: Michael Emerson, Fabrizio Tassinari, and Marius Vahl, *A New Agreement between the EU and Russia: Why, what and when?*, publicējis Eiropas politikas studiju centrs Briselē 2006. gada maijā (http://shop.ceps.be/BookDetail.php?item_id=1331)

Sarunas par jauno ES un Krievijas līgumu

Asoc. prof. Andrejs Zagorskis, Maskavas Valsts starptautisko attiecību institūts

Kopsavilkums

ES un Krievijas Partnerības un sadarbības līgums (PSL) tika parakstīts 1994. gada 24. jūnijā un stājās spēkā 1997. gada 1. decembrī. Tā darbība beigsies 2007. gada 1. decembrī, kaut gan to var pagarināt ik gadu, ja neviena puse neizstājas no līguma. Tuvojoties šim datumam, jautājums par līgumu ir izvirzījies Komisijas un Krievijas valdības politiskajās konsultācijās. Galotņu apspriedē Sočos 2006. gada maijā Krievija un ES atkārtoti apstiprināja, ka tās nolēmušas risināt sarunas par jaunu līgumu, kuram jānodrošina visaptveroši un ilgstoši ES un Krievijas stratēģisko partnerattiecību ietvari, un vienojās atstāt PSL spēkā tikmēr, kamēr nebūs stājies spēkā jaunais līgums.

2006. gada 3. jūlijā Komisija vienojās par sarunu direktīvu projektu, kurā paredzēts panākt jaunu, juridiski saistošu līgumu ar Krieviju, kas balstītos uz apņemšanos atzīt kopīgās vērtības, nospraust plašus mērķus sadarbībai politikas un ārējās drošības jomā, nodrošināt efektīvu daudzpusējību, noteikumus attiecībā uz organizētās noziedzības apkarošanu, masu iznīcināšanas ieročiem, migrāciju un patvēruma piešķiršanu un cīņu pret terorismu. Komisija īpaši cenšas nostiprināt ES un Krievijas attiecības enerģētikas jomā un veicināt tirdznieciskās attiecības ar Krieviju. Sagaidāms, ka Eiropas Padome vienosies par sarunu direktīvām 2006. gada beigās, un sarunas sāksies tūlīt pēc tam.

Aizvadītajos gados PSL bija ļoti noderīgs, lai paceltu ES un Krievijas sadarbību jaunā līmenī. Puses lielākoties piešķīra viena otrai vislielākās labvēlības režīmu, negaidot Krievijas pievienošanos PTO. Tās iedibināja arī politiskā dialoga mehānismu, lai izskatītu visas puses interesējošos jautājumus. 2005. gadā Krievija kļuva par Eiropas Savienības trešo lielāko tirdzniecības partneri. Partneru sadarbība ir paplašinājusies arī citās jomās, piemēram, ārējā drošībā, tieslietās un iekšlietās, izglītībā un kultūrā.

Vienlaikus partnerattiecības tiek pārdefinētas, un šis process joprojām turpinās. Regress likuma varas iedibināšanā prezidenta Putina valdīšanas laikā Eiropā ir izraisījis bažas par to, vai partnerattiecības ar Krieviju vairs var balstīt uz kopīgām vērtībām. Relatīvi labie panākumi ekonomikā un centieni atkal kļūt par lielvaru Krievijā mazinājuši izpratni par nosacītību starp ekonomisko progresu un politiskajām reformām un PSL iedibināto partnerattiecību attīstību. Kopš 1999. gada abas puses definēja savas attiecības kā "stratēģisko partnerību", bet pēdējā laikā tās sākušas definēt tās kā savstarpējo atkarību.

Jauna līguma loģisko pamatu apstiprina vairāki argumenti. Gan Krievijā, gan Eiropas Savienībā aizvadītajos gados ir notikušas dziļas pārmaiņas, un daudzi PSL noteikumi ir novecojuši. ES un Krievijas sadarbība ir paplašinājusies jaunās jomās, kuras PSL neaptvēra. Lielākā daļa ar tirdzniecību saistīto noteikumu zaudēs spēku pēc Krievijas iestāšanās PTO. Politiskā dialoga mehānisms ir pārdzīvojis dziļas pārmaiņas un jaunajam līgumam jāmodernizē un jāuzlabo attiecīgie noteikumi.

Kaut arī šie argumenti runā par pielāgotu, modernizētu ES un Krievijas līgumu, 2007. gada pēdējais termiņš tām nešķiet kritisks. No ekonomikas viedokļa risināt sarunas par jaunu līgumu pirms Krievijas pievienošanās PTO ir priekšlaicīgi. Slēgt pilnīgi jaunu līgumu drīz pēc tam ir šķietami nevajadzīgi un nereāli. PSL vēl nav pārdzīvojis savu mērķi. Tas nav bijis un acīmredzot tik drīz arī nebūs šķērslis progresam un ES un Krievijas sadarbības paplašināšanai. Tā termiņa beigšanās 2007. gadā drīzāk devusi ērtu attaisnojumu lielākoties politiski motivētai vēlmei atkārtoti risināt sarunas par šīs sadarbības juridiskajiem pamatiem.

Krievijā notiekošajās debatēs par šo pēdējo termiņu tika izvirzītas vairākas **izvēles iespējas** rīcībai 2007. gadā. To vidū tika ierosināts: pagarināt līgumu; aizstāt juridiski saistošo līgumu ar politisku deklarāciju, ko papildina virkne līgumu pa sektoriem; risināt sarunas par jaunu juridiski saistošu instrumentu; modernizēt PSL, izdarot tajā labojumus. Jau debašu agrīnā stadijā vairākuma Krievijas ekspertu un valdības atbalstu saņēma modernizācijas priekšlikums. Tas izvērties par savstarpēji pieņemamu pamatu abām pusēm. Šī raksta tapšanas brīdī ir panākta vienprātība, ka PSL ir jāadaptē (jāmodernizē); jaunajam līgumam jābūt juridiski saistošam; puses nesteigsies un pamatīgi apspriedīs to, un PSL tiks pagarināts ik gadu, kamēr nebūs gatavs jaunais līgums.

2006. gada aprīlī Krievijas valdība formulēja savu sākotnējo pieeju **jaunā līguma saturam**. Tajā ietilps preambula, četras sadaļas par attiecīgajām ES un Krievijas sadarbības jomām (kopējā ekonomiskā telpa; ārējā drošība; drošība un tieslietas; zinātniskie pētījumi, izglītība un kultūra) un uzlabots politiskā dialoga un lēmumu pieņemšanas mehānisms. Maskavai ir elastīga attieksme pret lielāko daļu paredzētā līguma pantu, taču īpaši svarīgu nozīmi tā piešķir saistošai kopīgai lēmumu pieņemšanas procedūrai – līdzīgi tai, kas noteikta NATO un Krievijas padomei, un uzsver ES un Krievijas kā globālo procesu dalībnieču lomu.

Eiropas Komisijas direktīvu projektos arī norādīts, ka tā vēlas vairāk, nekā tikai precizēt PSL, cenšoties konsolidēt ES un Krievijas attiecības enerģētikas jomā. Kaut arī šī iniciatīva tiek vērtēta pretrunīgi, tā var palīdzēt sakārtot strupceļā nonākušo diskusiju par nepieciešamību Krievijai ratificēt Eiropas Enerģētikas hartas līgumu, risinot sarunas par jaunu, kompleksu interešu līdzsvaru.

Debates par jauno līgumu ar Eiropas Savienību ļoti palīdzējušas atdzīvināt debates par Krievijas politikas mērķiem un nodomiem, arī tiem, kas saistīti ar asociatīvā līguma slēgšanu ar ES vai pat ES dalībvalsts statusa iegūšanu. Tās bija ļoti vērtīgas, ņemot vērā Krievijas politisko aprindu koncentrēšanos uz attiecībām ar Āziju, it īpaši ar Ķīnu, un ņemot vērā aizvien pieaugošo nacionālismu. Atgriešanās pie jautājuma, kur Krievija pieder, ļoti palīdzēja līdzsvarot Krievijā aizvien plašāk izvērstās debates par ārpolitiku.

ES un Krievijas sarunās par jauno līgumu acīmredzot tiks mēģināts panākt tā dziļu modernizāciju, kas pārsniegs vienkāršas PSL precizēšanas ietvarus. Daļēju attiecību pārkārtošanu veidos Maskavas vēlme ievērojami precizēt politiskā dialoga statusu un kopīgās lēmumu pieņemšanas procedūras un Eiropas Komisijas pasludinātais nodoms sakārtot atvērtos jautājumus par sadarbību enerģētikas jomā.

Ieteikumi politikā

1. Izvēlieties sarunas par jauno līgumu, veicot labojumus pašreizējā PSL.
2. Esiet ambiciozi, bet ne pārāk. Pilnīgākas sarunas var plānot tikai pēc Krievijas iestāšanās PTO.
3. Sākiēt rūpīgi un kopīgi pārskatīt PSL noteikumus, lai konstatētu, kuros no tiem jāveic labojumi un kuri ir novecojuši. Nosakiet PSL dokumentu kopumu, kas jātur kārtībā, lai nepieļautu regresu ES un Krievijas attiecībās.
4. Nepieļaujiet kompromisu PSL noteikumos attiecībā uz vērtībām. Novērtējiet instrumentus, kas pieejami, lai nostiprinātu savstarpējo uzticību vispārpieņemtajām vērtībām.
5. Eiropas Savienībai jāśāk rūpīgi pārskatīt mācību, ko tā guvusi divpadsmit gados, kas pagājuši kopš PSL galīgās noformēšanas, aktīvi iesaistot pētniecības institūcijas, pilsonisko sabiedrību un Eiropas Parlamentu.
6. Centieties izstrādāt Eiropas Savienības un Krievijas vienošanos enerģētikas sektorā. Tomēr necentieties izmantot sarunas kā instrumentu Maskavas pārliecināšanai ratificēt Eiropas Enerģētikas hartas līgumu un tai pievienoto Tranzīta protokolu, bet mēģiniet sarunu ceļā atrisināt strīdīgos jautājumus.

Saturs

Ievads: 2007. gada pēdējais termiņš

PSL un Krievijas un ES attiecības

PSL svarīgā nozīme

PSL papildinājumi

Stratēģiskās partnerattiecības bez stratēģiskā redzējuma

Jaunā līguma loģiskais pamatojums

1994. gada PSL vairs neatbilst jaunās situācijas prasībām

1994. gada PSL vairs neatspoguļo ES un Krievijas sadarbības vērienu

Krievijas iestāšanās PTO padarīs lieku lielāko daļu ar tirdzniecību saistīto PSL noteikumu

1994. gada PSL noteikumi par politiskā dialoga mehānismu vairs neatspoguļo realitāti un ir nopietni jāpārskata

Secinājumi

Izskatītās iespējas

Jaunā līguma saturs

Seši bloki

Eiropas Savienības mērķi

Krievijas diskusijā ierosinātā priekšlikumu pakete

Secinājumi: turpmākais ceļš

levads: 2007. gada pēdējais termiņš

Eiropas Kopienu un tās dalībvalstu un Krievijas Federācijas Partnerības un sadarbības līgums (PSL) tika parakstīts 1994. gada 24. jūnijā un stājās spēkā 1997. gada 1. decembrī, kad to bija ratificējušas visas puses. Tas nomainīja Eiropas Kopienu un bijušās Padomju Savienības 1989. gada vienošanos par tirdzniecību un ekonomisko un komerciālo sadarbību, kas regulēja attiecības starp ES un valstīm, kuras izveidojās pēc Padomju Savienības sabrukuma, laikā, kad ritēja sarunas par individuāliem PSL.

Līgums tika noslēgts "sākotnēji uz desmit gadiem" (106. pants). Šis periods beidzas 2007. gada 1. decembrī. Tomēr tajā pašā pantā paredzēts, ka līgums "tiks automātiski pagarināts ik gadu, ja neviena Puse rakstiski nepaziņos otrai Pusei par līguma denonsēšanu vismaz sešus mēnešus pirms tā darbības termiņa beigām".

Tuvojoties PSL darbības termiņa beigām, Krievijas Federācijas varas iestādes 2003. gadā sāka diskusijas par nepieciešamību noslēgt citu līgumu, kas stātos PSL vietā. Kopš 2005. gada Maskava šī jautājuma izskatīšanu steidzina aizvien enerģiskāk.

Eiropas Komisija un vairākums dalībvalstu sākumā izturējās pret šo priekšlikumu diezgan skeptiski. Tās nesaskatīja akūtu nepieciešamību nomainīt PSL un deva priekšroku alternatīvai vienkārši atjaunot to. Tomēr kopš 2005. gada Komisija aizvien vairāk nosliecas par labu idejai risināt sarunas par jaunu līgumu ar Krieviju līdz 2007. gada beigām vai tūlīt pēc tam.

Pirmā domu apmaiņa šajā jautājumā starp Eiropas Komisijas prezidentu Žozē Manuelu Barrozu un Krievijas prezidentu Valdimiru Putinu notika 2005. gada aprīlī, kad Barrozu ieradās darba vizītē Maskavā. Jautājums konsultācijās tika izskatīts visu 2005. gada vasaru. Par to tika runāts Krievijas un Eiropas Savienības ik pusgadu notiekošajā galotņu apspriedē Londonā 2005. gada 4. oktobrī. 2005. gada 2. decembrī tas tika iekļauts darba kārtībā Austrijas (kā nākamās ES prezidējošās valsts) kanclera Volfganga Šisela sarunās ar prezidentu Putinu un Krievijas premjerministru Mihailu Fradkovu.

Kopš 2005. gada beigām šis temats tiek izskatīts neformālās konsultācijās, kā arī daudzās ekspertu sarunās. Pirmās ekspertu sarunas notika Maskavas apkaimē 22. un 23. oktobrī, un tās organizēja komiteja "Krievija apvienotā Eiropā" (RUE), kura vēlāk izplatīja visplašāko priekšlikumu PSL modernizēšanai¹. Citā tikšanās reizē Maskavā 2005. gada 14. decembrī notika neformāla diskusija par rīcības iespējām, tuvojoties 2007. gada pēdējam termiņam. Tā bija pirmā apspriede par šo tematu, kuru organizēja Lielbritānija kā ES prezidējošā valsts. Abas apspriedes deva nozīmīgu ieguldījumu diskusijā par pieejamo izvēlu loka sašaurināšanu.

Kopš 2005. gada beigām šis jautājums tika izskatīts arī intensīvā politiskajā dialogā, kurā galvenokārt piedalījās Komisija un tās delegācija Maskavā, kā arī to kolēģi Maskavā un Krievijas misijā Briselē. Šo procesu vadīt tika uzticēts Komisijai un tās delegācijai, kā arī Eiropas Padomes prezidentūrai.

Šo konsultāciju starprezultāti tika rezumēti Krievijas un ES galotņu apspriedē Sočos (Krievijas Federācijā) 2006. gada 25. maijā. Kaut arī šajā jautājumā netika sniegts nekāds kopīgs paziņojums, panāktā vienošanās tika atspoguļota Austrijas kā ES prezidējošās valsts paziņojumā: Krievija un ES "cer sākt sarunas par jaunu līgumu, kam jānodrošina visaptveroši un ilgstoši ietvari ES un Krievijas stratēģiskajām partnerattiecībām, un vienojās atļaut atstāt spēkā PSL, kamēr nebūs stājies spēkā jaunais līgums"².

1 Sk.: Krievijas un ES Partnerības un sadarbības līguma modernizācijas koncepcija un salīdzinātā partnerattiecību līguma noslēgšana, izveidojot asociāciju. Pieejams krievu valodā interneta adresē <http://www.rue.ru/main.shtml>

2 Austrijas prezidentūras paziņojums: ES un Krievijas 17. galotņu apspriede Sočos, http://www.delrus.ec.europa.eu/en/news_802.htm

2006. gada 3. jūlijā Komisija vienojās par direktīvu projektu sarunām par jauno līgumu. Tā mērķis ir nodrošināt precizētus un plašākus ietvarus ES un Krievijas attiecībām. Tas būs juridiski saistošs un stāsies PSL vietā. Komisija vēlas, lai jaunais līgums balstītos uz tādu kopīgo vērtību kā demokrātijas, cilvēktiesību un likuma varas atzīšanu. Tā cer, ka līgums izvirzīs vērienīgus mērķus sadarbībai politikas un ārējās drošības jomā, nodrošinās efektīvu daudzpusējību, noteikumus attiecībā uz cīņu pret organizēto noziedzību, masu iznīcināšanas ieročiem, migrāciju un patvēruma piešķiršanu un terorisma apkarošanu. Komisija īpaši cenšas nostiprināt ES un Krievijas attiecības enerģētikas jomā, kas balstītos uz savstarpējību, godīgu un vienlīdzīgu piekļuvi un vienādotām darbības iespējām, un veicināt ES un Krievijas tirdzniecisko attiecību turpmāku attīstību³. Sagaidāms, ka Eiropas Padome vienosies par sarunu direktīvām Somijas prezidentūras laikā līdz 2006. gada beigām, un sarunas sāksies 2007. gada sākumā.

Šajā rakstā, pirmkārt, apkopota Krievijas un Eiropas Savienības sadarbības pieredze deviņos gados, kas pagājuši kopš PSL stāšanās spēkā. Otrkārt, tajā pārbaudīts jauna līguma loģiskais pamatojums, kā par to tiek diskutēts Krievijā. Treškārt, rakstā sniegts pārskats par šajās debatēs izvirzītajām iespējamām alternatīvām līdz pēdējam termiņam 2007. gadā. Ceturtkārt, raksta secinājumos tiek apkopotas diskusijas par jauno līgumu un sniegta virkne ieteikumu politikas jomā.

PSL un Krievijas un ES attiecības

PSL svarīgā nozīme

Neraugoties uz kritiskajiem izteikumiem, kas pēdējā laikā atskanējuši debatēs par jauna līguma nepieciešamību, PSL ir labi kalpojies Eiropas Savienības un Krievijas attiecībām. Tas ir centies sasniegt mērķi – pacelt ES un Krievijas sadarbību jaunā līmenī, proti:

- radīt pienācīgus ietvarus pušu dialogam, dodot iespēju attīstīties ciešām attiecībām starp tām šajā jomā;
- veicināt pušu tirdzniecību, investīcijas un harmoniskas ekonomiskās attiecības, balstoties uz tirgus ekonomikas principiem, tādējādi sekmējot to noturīgu attīstību;
- nostiprināt politiskās un ekonomiskās brīvības;
- atbalstīt Krievijas centienus konsolidēt demokrātiju, attīstīt savu ekonomiku un pabeigt pāreju uz tirgus ekonomiku;
- nodrošināt bāzi sadarbībai ekonomikas, sociālajā, finanšu un kultūras jomā, balstoties uz savstarpēja izdevīguma, savstarpējas atbildības un savstarpēja atbalsta principiem;
- veicināt aktivitātes, kas interesē abas puses;
- nodrošināt pienācīgus ietvarus Krievijas pakāpeniskai integrācijai plašākā sadarbības jomā Eiropā;
- radīt nepieciešamos apstākļus, lai nākotnē iedibinātu ES un Krievijas brīvās tirdzniecības zonu, kas aptvertu faktiski visu preču tirdzniecību to starpā, kā arī apstākļus, kas ļautu brīvi dibināt kompānijas, realizēt pārrobežu tirdzniecību un kapitāla kustību.

Diez vai var apgalvot, ka visi šie mērķi aizvadītajos divpadsmit gados būtu sasniegti. Tomēr PSL ir bijis ļoti noderīgs, lai izvērstu ES un Krievijas sadarbību daudz plašāk, nekā paredzēja 1989. gada tirdzniecības un sadarbības līgums. Šis sasniegums ir pienācīgi jānovērtē un to nevar ignorēt, diskutējot par nākamo līgumu. PSL ir kļuvis par **ļoti svarīgu juridisko instrumentu pušu tirdzniecības, komercdarbības, ekonomiskās sadarbības un politiskā dialoga attīstībai**. Tas

3 <http://europa.eu.int/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/06/910&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>

iedibināja jaunu tirdzniecības un sadarbības režīmu un politiskā dialoga mehānismu kā elastīgu instrumentu abas puses interesējošo jautājumu izskatīšanai.

ES un Krievija piešķīra viena otrai, ar nedaudziem izņēmumiem, vislielākās labvēlības režīmu. Tās lielā mērā, kaut arī ne pilnīgi, piemērojušas viena otrai PTO tirdzniecības noteikumus, negaidot, kamēr Krievija pievienosies Pasaules Tirdzniecības organizācijai. Vairākos sektoros PSL režīms neatbilst PTO noteikumiem, bet dažos citos iet tālāk par tiem. Līgums satur specifiskus noteikumus attiecībā uz uzņēmējdarbību un investīcijām, maksājumiem un kapitālu, konkurenci, intelektuālā, industriālā un komerciālā īpašuma aizsardzību, sadarbību likumdošanas jomā. 55. pantā tas uzsvēr likumdošanas saskaņošanu kā svarīgu noteikumu Krievijas un ES ekonomisko sakaru nostiprināšanai. Tas nosaka, ka "Krievija centīsies nodrošināt, lai tās likumdošana pakāpeniski kļūtu savietojama ar Kopienas likumdošanu".

PSL ir iedibinājis ietvaru sadarbības paplašināšanai tādās jomās kā sadarbība rūpniecībā, investīciju veicināšana un aizsardzība, valsts pasūtījums, standarti un atbilstības novērtēšana, patērētāju aizsardzība, kalnrūpniecība un izejvielas, zinātne un tehnoloģija, izglītība un apmācība, lauksaimniecība un agrorūpniecības sektors, enerģētika, kodolenerģijas sektors, visuma izpēte, celtniecība, transports, pasta dienests un telekomunikācijas, finanšu pakalpojumi, reģionālā attīstība, sociālā sadarbība, tūrisms, mazie un vidējie uzņēmumi, sakari, informātika un informācijas infrastruktūra, muiža, statistika, ekonomika, naudas atmazgāšana, narkotikas, kapitāla kustības un maksājumu regulēšana Krievijā, nelikumīgu darbību novēršana, sadarbība kultūras un finanšu jomā.

Kā vērtē attiecīgas Krievijas varas iestādes, **PSL bija izšķiroša loma Krievijas Federācijas un Eiropas Savienības ekonomiskās sadarbības atvieglošanā**.⁴ No 1995. līdz 2005. gadam tirdzniecības apgrozījums starp Krieviju un no 25 valstīm sastāvošo Eiropas Savienību pieauga trīs reizes⁵. Šie dati noteikti atspoguļo Krievijas eksporta preču, pirmkārt enerģijas, cenu ievērojamo pieaugumu. Šī iemesla dēļ Krievijas eksports pieaug straujāk (3,6 reizes). Taču arī ES eksports uz Krieviju aizvadītajos desmit gados ir divkārtšojies. **2005. gadā Krievija kļuva par Eiropas Savienības trešo lielāko tirdzniecības partneri**⁶ aiz ASV un Ķīnas, apsteidzot Šveici, Japānu un Norvēģiju. 1999. gadā Krievija bija sestā lielākā ES tirdzniecības partnere.

PSL arī devis Krievijas Federācijai un Eiropas Savienībai iespēju aktīvi iesaistīt vienu otru politiskā dialogā par plašu jautājumu loku, kas tālu pārsniedz tirdzniecību un ekonomisko sadarbību. Šī dialoga pamatelements bija ik pusgadam notiekošās galotņu apspriedes, kurās piedalījās Krievijas prezidents un Padomes Eiropas Komisijas prezidenti. Kopš 2001. gada šajās apspriedēs piedalās arī Padomes ģenerālsekretārs un KĀDP augstākais pārstāvis. Šis dialogs kļūst aizvien blīvāks, it īpaši pēdējos septiņos gados, un notiek dažādos līmeņos.

Svarīgi ir arī tas, ka, balstoties uz PSL noteikumiem, Krievijas un Eiropas Savienības likumdošanas tuvināšanās ir strauji progresējusi, it īpaši šajā desmitgadē, kaut gan tajā pašā laikā pieņemtā likumdošana joprojām tiek realizēta diezgan vāji.

Vienlaikus jāatzīst, ka nav izdevies izvirzīt ekonomisko un politisko reformu progresu Krievijā kā nosacījumu ES un Krievijas attiecību turpmākai attīstībai. PSL nav nodrošinājis Eiropas Savienību ar

4 Sk. konkrēti Ekonomiskās attīstības un tirdzniecības ministrijas tirdzniecības sarunu nodaļas vadītāja vietnieka Viktora Kalmikova paziņojumu 2006. gada marta diskusiju kārtā, ko organizēja Krievijas Valsts domes Ārlietu komitejas Eiropas sadarbības apakškomiteja, Diplomātiskā akadēmija, Politisko iniciatīvu un tehnoloģiju starpreģionālais fonds (PIT-Foundation) un atvērtais klubs "Starptautiskais dialogs". Sk.: Rossiya-Evrosoyuz: Perspektivy Soglasheniya o partnerstve i sotrudnichestve. Mezhdunarodnaya konferentsia (Starptautiskā konference "Krievija un Eiropas Savienība: Partnerības un sadarbības līguma perspektīvas"), Maskava, 2006. g. 16. marts. – Maskava, 2006, 35. lpp.

5 Saskaņā ar Krievijas muižas statistikas datiem. Dati no Krievijas Statistikas pārvaldes (Rosstat) pieejami internetā: http://www.gks.ru/free_doc/2006/b06_11/25-05.htm

6 http://www.epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page?_pageid=1996,39140985&dad=portal&_s...

līdzekli, kuram būtu nozīmīga sistēmiska ietekme uz notikumiem Krievijas iekšpolitikā. ES nav demonstrējusi nedz spēju, nedz pietiekamu gribu reaģēt uz demokrātisko institūciju degradāciju Krievijā šīs desmitgades laikā.

PSL bija paredzēts kā līgums, kas **atvērts turpmākiem uzlabojumiem**. 4. pants nosaka, ka līgumslēdzējas puses **izskatīs "labojumus**, kurus vajadzētu veikt jebkurā līguma daļā, ņemot vērā izmaiņas apstākļos, un it īpaši situāciju, **kas izveidotos pēc Krievijas iestāšanās GATT/PTO"**. 5. pants mudina puses izskatīt savstarpējās tirdzniecības noteikumu turpmāko attīstību, "kā to atļaus apstākļi, **ar mērķi izveidot savstarpēju brīvās tirdzniecības telpu"**.

PSL papildinājumi

Partnerības un sadarbības līgumā ir vairākas **atrunas tirdzniecības režīmā**, ko iedibināja šis līgums. Tirdzniecību ar *tekstilprecēm* regulē speciāla 1998. gadā noslēgta vienošanās. Tirdzniecību ar *tēraudu* regulēja 1997. gadā noslēgta vienošanās, ko 2002. gadā aizstāja cita. 2004. gadā tajā tika izdarīti labojumi, kuros atzīta Eiropas Savienības paplašināšanas ietekme uz Krievijas tērauda eksportu. PSL iekļautie vispārējie tirdzniecības noteikumi neattiecas arī uz tirdzniecību ar *kodalmateriāliem*. Krievijas Federācija no līguma lielā mērā izslēgusi arī *finansu sektoru* (banku darbību un apdrošināšanu). Vairāki citi pakalpojumu sektori, piemēram, *transports, kosmosa kuģu starti un mobilie sakari*, ir lielā mērā vai pilnīgi izslēgti no PSL noteiktā režīma, un tie jāregulē, noslēdzot speciālas vienošanās.

Vairākās jomās ES un Krievija noslēdza divpusējas **vienošanās, kas tālāk paplašinājušas abu pušu sadarbības normatīvo bāzi**. Kā piemēru var minēt 1999. gadā noslēgto vienošanos par sadarbību zinātnes un tehnoloģijas jomā, kas tika atjaunota 2003. gadā, un 2003. gada vienošanos par Krievijas Federācijas un Eiropas policijas dienestu sadarbību, vai 2006. gada vienošanos par readmisiju un vīzu izsniegšanas atvieglojumiem (pēdējās divas vēl jāratificē).

ES un Krievijas sadarbības juridiskos ietvarus papildina politiskās saistības, kuras iekļautas **kopīgajās deklarācijās**, kas tika pieņemtas galotņu apspriedēs vai ministru līmenī. Konkrēti, 2000. gada 30. oktobra galotņu apspriedē Parīzē Krievija un ES pieņēma Kopīgo deklarāciju par *dialoga un sadarbības nostiprināšanu politiskajos un drošības jautājumos Eiropā* ar mērķi iedibināt speciālas konsultācijas drošības un aizsardzības jautājumos, izvērst stratēģisku dialogu par drošību un veicināt sadarbību operatīvā krīžu pārvaldīšanā. Tajā pašā apspriedē tās nolēma uzsākt *dialogu par enerģētiskās jautājumiem*.

2002. gada 11. aprīlī Briselē tika pieņemts ES un Krievijas kopīgais paziņojums par tranzītu starp *Kalņiningradas* apgabalu un pārējo Krievijas teritoriju. 2004. gada 27. aprīlī Krievijas un 25 ES dalībvalstu ārlietu ministri Luksemburgā parakstīja Kopīgo paziņojumu par ES paplašināšanu un ES un Krievijas attiecībām, apkopojot rezultātus, ko deva sarunas par dažādu paplašināšanas aspektu ietekmi uz Krievijas Federāciju. Kopīgā paziņojuma pieņemšana ļāva Krievijai ratificēt PSL 2004. gada protokolu, kurš attiecinā līgumu uz Eiropas Savienības jaunajām dalībvalstīm.

Ļoti svarīgi ir tas, ka pēc 2003. gada 31. maija Sanktpēterburgas galotņu apspriedes, kurā tālākā perspektīvā nolēma PSL ietvaros izveidot kopīgu ekonomiskās darbības telpu, kopīgu brīvības, drošības un tieslietu telpu, kopīgu ārējās drošības telpu un kopīgu pētījumu, izglītības un kultūras telpu, 2005. gada galotņu apspriedē Maskavā pieņēma **"ceļu karšu" paketi šo četru kopīgo darbības telpu izveidei**. Šīs ceļu kartes nosprauda ES un Krievijas attiecību kopīgos mērķus, kā arī iezīmēja nepieciešamās darbības šo mērķu īstenošanai, un noteica vidēji ilga perioda sadarbības darba kārtību. 2005. gada beigās un 2006. gada sākumā tika sākti īpaši dialogi, lai pārvērstu šos deklarāciju nodomus realitātē.

Eiropas Savienības un Krievijas attiecības ietekmē arī abu pušu **vienpusēji lēmumi, instrumenti un rīcība**. Viens no vissvarīgākajiem šādiem koordinētiem vienpusējiem lēmumiem, kas mainīja PSL noteikumus, bija Eiropas Savienības 1998. gada regula, ar kuru Krievijai tika piešķirts tirgus ekonomikas statuss, jo Partnerības un sadarbības līgums atzīst Krieviju par valsti ar pārejas perioda ekonomiku.

Stratēģiskās partnerattiecības bez stratēģiskā redzējuma

Paralēli PSL īstenošanai ES un Krievijas partnerattiecībās ritēja **pārdefinēšanas** process. Deviņdesmito gadu sākumā sarunas par PSL balstījās uz tipisko *pārejas paradigmu*, kas veidoja partnerības un sadarbības līgumus, ko Eiropas Savienība slēdza ar lielāko daļu pēcpadomju valstu. Tas paredzēja, ka Eiropas Savienība sniegs Krievijai palīdzību ceļā uz demokrātiju un tirgus ekonomiku, kas būs turpmāko partnerattiecību vissīngrākais pamats un svarīgs priekšnoteikums partnerattiecību atīstībai.

PSL balstās uz ES, tās dalībvalstu un Krievijas savstarpēju apņemšanos *“nostiprināt politiskās un ekonomiskās brīvības, kas veido partnerattiecību pamatu”*, un uzsver *“ārkārtīgi svarīgo nozīmi, kāda ir likuma varai, cieņai pret cilvēktiesībām, it īpaši minoritāšu tiesībām, daudzpartiju sistēmas izveidei ar brīvām un demokrātiskām vēlēšanām un ekonomikas liberalizēšanai ar mērķi iedibināt tirgus ekonomiku”*. Citā vietā līgumā atkārtoti norādīts, ka *“cieņa pret demokrātiskajiem principiem un cilvēktiesībām, kā tas definēts Helsinku Nobeiguma aktā un Jaunās Eiropas Parīzes hartā, liek pamatus pušu iekšējai un ārējai politikai un veido Joti svarīgu partnerattiecību un šī līguma elementu”*. PSL iekļautais **nosacītības princips** izpaužas noteikumā, ka *“priekšnosacījums partnerattiecību īstenošanai pilnā apmērā ir Krievijas politisko un ekonomisko reformu turpināšana un pabeigšana”* (aut. izcēlums).

Kopš līguma parakstīšanas un stāšanās spēkā **abas puses ir pārskatījušas savas sadarbības bāzi**. Netiešā nosacītība nekad nav labi darbojusies ES un Krievijas attiecībās. Jau kopš šās desmitgades sākuma notiekošā demokrātisko institūciju degradācija, aizvien pieaugošā autoritārā vara un regress likuma varas iedibināšanās ir izraisījušas aizvien lielākas bažas Eiropas Savienībā. Kaut arī notikumus Krievijā dažādas valstis vērtē atšķirīgi, tuvojoties 2007. gada pēdējam termiņam, **Eiropas Savienībā risinās debates, vai partnerattiecības un sadarbību ar Maskavu turpmāk vairs var balstīt uz kopīgām vērtībām**.

Krievijas ekonomikas relatīvi sekmīgā attīstība pēc 1998. gada finansiālā sabrukuma, *“suverēnās demokrātijas”* lozunga izgudrošana, atdzimusi tieksme pēc lielvaras statusa un aizvien uzstājīgākā politika veicinājusi to, ka Krievijas politiskās aprindas nelabprāt pieņem jebkādu nosacījumu, ko noteikusi Eiropas Savienība vai kāda cita vara. No Maskavas viedokļa jebkādam partnerattiecībām ar Eiropas Savienību ir jēga tikai tad, ja tās atzīst pilnīgu vienlīdzību un izslēdz jebkādas nosacījumu. **Maskavas aizvien lielāko neapmierinātību ar PSL pamatos iekļauto filozofiju izraisīja tieši politiskie, nevis ekonomiskie notikumi**.

Kopš 1999. gada abas puses sāka dēvēt savas attiecības par **“stratēģisko partnerību”**, un šās desmitgades sākumā tika sākti vairāki dialogi, kas izraisītu interesi tālākā perspektīvā, piemēram, par enerģiju, drošību un aizsardzību, tieslietām un iekšlietām. Šī pasākuma rezultāti ir dažādi, taču tie nepiepilda partneru cerības.

Enerģētikas dialogā rastajiem izkārtojumiem bija jāpalielina Krievijas enerģijas (pirmām kārtām gāzes) piegāde Eiropai. Taču to aptumšoja strīds par Krievijas pievienošanos 1991. gadā noslēgtajai Enerģētikas hartai. Partnerības un sadarbības līgumā abas puses apstiprinājušas savu *“piesaisti”* mērķiem un principiem, kas iekļauti Eiropas Enerģētikas hartā un 1993. gada aprīļa Lucernas konferences deklarācijā, un ir vienojušās (65. pants), ka to sadarbība *“notiks saskaņā ar Eiropas*

Enerģētikas hartas principiem. Tomēr Maskava nav ratificējusi Enerģētikas hartas līgumu un tai pievienoto Tranzīta protokolu, un maz ticams, ka tā to drīzākā laikā izdarīs.⁷

Pavisam neseno enerģijas dialogu aptumšoja bažas par Eiropas Savienības pārāk lielo atkarību no Krievijas piegādēm un par risku, ko rada Maskavas izteiktā apņēmība uzskatīt enerģijas piegādi par līdzekli politisku mērķu sasniegšanai. Savukārt Krievija uzskata, ka ir iesaistījies tās enerģijas resursu pašreizējo (Eiropas) un potenciālo (Āzijas, it īpaši Ķīnas) saņēmēju konkurencē, un cer gūt labumu no abām gan ekonomiski (mazinot savu atkarību no Eiropas tirgiem), gan ģeopolitiski (aizvien vairāk pārorientējot savas politiskās saistības no Eiroatlantiskā reģiona uz "augošajām" globālajām lielvalstīm – Ķīnu un Indiju). Tādējādi ES un Krievijas attiecībās ir sācies periods, kurā tās pārskata savu enerģētikas politiku un arī savstarpējās attiecības.

KĀDP/EDAP dialogs netika tālāk par politiskām konsultācijām un diskusiju par Eiropas Savienības izredzēm izmantot, piemēram, Krievijas transporta aviāciju. Tas neizraisīja Krievijas aktīvāku līdzdalību KĀDP/EDAP operācijās, izņemot gadījumu, kad daži virsnieki īsu laiku simboliski piedalījās ES policijas misijā Bosnijā. Maskava bija vilusies Eiropas Savienības pieejā partnervalstu līdzdalībai ES vadītajās operācijās un nebija apmierināta, ka netiek atzīts tās kā vienlīdzīgas partneres statuss, kam vajadzēja atspoguļoties attiecīgajās lēmumu pieņemšanas, pārraudzības, komandēšanas un operāciju kontroles procedūrās.

Nesen abas puses vēlreiz mēģināja identificēt savas attiecības **savstarpējās atkarības** ziņā. Pagaidām vēl nav zināms, vai šī pieeja dos praktiskus rezultātus un vai tai būs nozīme, veidojot ES un Krievijas sadarbības jauno pamatu.

Šis pārskats norāda, ka **debates par jauna līguma nepieciešamību izraisīja pārvērtēšanas process, nevis PSL mērķu sasniegšana. Visu diskusiju stimulēja galvenokārt politiskie, nevis ekonomiskie apsvērumi.**

Jaunā līguma loģiskais pamatojums

Sākot diskusiju par jaunu līgumu, kas stātos PSL vietā, Krievijas varas iestādes minēja virkni izmaiņu, kurām jānotiek līdz 2007. gada pēdējam termiņam un kuras attaisnotu nepieciešamību koriģēt ES un Krievijas partnerattiecību un sadarbības juridisko pamatu. Šajā kontekstā minētas šādas pārmaiņas⁸:

- beigsies pašreizējā PSL darbības termiņš;
- sagaidāma Bulgārijas un Rumānijas un, iespējams, arī Horvātijas pievienošanās Eiropas Savienībai;
- sagaidāma Krievijas Federācijas iestāšanās PTO, un
- Eiropas Savienībā tiks īstenotas strukturālas reformas, kas izrietēs no Konstitucionālā akta.

Kaut arī vismaz pusi no paredzētajām izmaiņām nevar uzvert kā pašas par sevi saprotamas, debatēs par 2007. gada pēdējo termiņu tika izvirzīti vairāki argumenti, kurus ir vērts aplūkot. To vidū ir:

- gados, kas pagājuši pēc PSL noslēgšanas, gan Krievijā, gan Eiropas Savienībā ir notikušas nopietnas pārmaiņas, tāpēc PSL vairs neatbilst laika garam un daudzi tā noteikumi ir novecojuši;
- ES un Krievijas sadarbība izvēršusies jaunās jomās, ko neapver PSL, un jaunajā līgumā tās jāņem vērā;

7 Krievijas viedokli šajā jautājumā sk. arī: *Economic Review*, Moscow: The Institute of Energy and Finance, July 2006, No 4, pp. 14–24.

8 Pārskats par Krievijas un ES attiecībām, ko sagatavoja Krievijas Ārlietu ministrija (2006. g. 17. maijs), pieejams internetā <http://www.mid.ru/nsdos.nsf/162979df2beb9880432569e70041fd1e/15640df6878bd7ea43256d96003340a64?OpenDocument>

- lielākā daļa PSL noteikumu, kas attiecas uz tirdzniecību, pēc Krievijas iestāšanās PTO būs novecojuši;
- ES un Krievijas politiskā dialoga mehānisms pārdzīvojis dziļu evolūciju, tāpēc attiecīgie PSL noteikumi vairs neatpoguļo tā reālo stāvokli, un jaunajam līgumam jāuzlabo arī šis mehānisms.

1994. gada PSL vairs neatbilst jaunās situācijas prasībām

Lielākā daļa debašu dalībnieku gan Krievijā, gan Eiropas Savienībā gandrīz vienbalsīgi norāda uz nopietnajām pārmaiņām, kas notikušas abās pusēs. **Eiropas Savienība** ir paplašinājusies no 12 līdz 25 dalībvalstīm. Lielā dalībvalstu grupā ir ieviests eiro kā vienotā valūta. Ļoti svarīgi ir tas, ka arī dalībvalstu kopīgās rīcības jomas ir ievērojami paplašinājušās. Laikā, kad ritēja sarunas par PSL, Eiropas Savienībai nebija nekādu instrumentu tieslietu un iekšlietu jomā. Nebija ne KĀDP, ne EDAP. Tāpēc PSL gandrīz nekas nav teikts par sadarbību šajās jomās, kuras kļūst aizvien svarīgākas ES un Krievijas sadarbībā.

Kaut arī **notikumi Krievijā**, it īpaši politiskās tendences, saņēmuši pretrunīgus vērtējumus, pamatvilcienos tiek atzīts, ka ir panākts progress tirgus ekonomikas ieviešanā, un tas devis iespēju Krievijas ekonomikai dziļāk integrēties globālajā ekonomikā. Salīdzinājumā ar 1994. gadu ir panākts progress ekonomisko reformu īstenošanā. Makroekonomiskā situācija ir stabilizējusies. Krievijas ekonomikā ir sākusies augšupeja. Ir palielinājušās ārvalstu investīcijas. Šo izmaiņu dēļ daudzi PSL noteikumi ir novecojuši.⁹

Pēdējos 15 gados Krievijā un Eiropas Savienībā pastāvīgi notikušas pārmaiņas. 2007. gadā šīs pārmaiņas nebeigsies, bet gan turpināsies. Tāpēc tās pašas par sevi vēl nav loģisks pamatojums nepieciešamībai risināt jaunas sarunas par PSL. Šīs pārmaiņas dotu pārliecinošu iemeslu sarunām vienīgi tad, ja tās būtu sasniegušas mērķi, kuram PSL vajadzēja kalpot.

Visam iepriekšminētajam daudzi cilvēki Krievijā piekrīt. Eiropas Likumdošanas institūta direktors Marks Entins norāda, ka laikā, kad ritēja sarunas par PSL, Eiropas Savienība bija agrīnā savas veidošanās stadijā, bet Krievija spēra pirmos soļus kā neatkarīga valsts. Abas sastapās ar problēmām, kas atšķiras no pašreizējām. Tāpēc Partnerības un sadarbības līgumam ir nepieciešama dziļa modernizācija, un puses sāka koriģēt ar politiskām deklarācijām, kopīgiem un vienpusējiem lēmumiem¹⁰.

Ir tiesa, ka daudzi PSL noteikumi ir novecojuši un tos vajadzētu precizēt. **Līguma projekts tika izstrādāts, balstoties uz pieņēmumu, ka gaidāmie notikumi koriģēs un labos tā noteikumus ilgi pirms līguma termiņa beigām.** Tomēr šīs korekcijas neprasītu obligāti slēgt jaunu līgumu pirms PSL mērķu sasniegšanas.

Piemēram, 4. pantā "Puses arņemas kopīgi pēc savstarpējas piekrišanas izskatīt labojumus, kas būtu izdarāmi jebkurā līguma daļā, ņemot vērā mainījušos apstākļus, it īpaši situāciju, kas radīsies pēc Krievijas iestāšanās GATT/PTO" (aut. izcēlums). Pirmajai izskatīšanai bija jānotiek "trīs gadus pēc līguma stāšanās spēkā vai tad, kad Krievija iestāsies GATT/PTO, atkarībā no tā, kas notiks agrāk". Tas nozīmē, ka nepieciešamie labojumi bija nopietni jāizskata ne vēlāk kā 2000. gadā, ilgi pirms PSL derīguma termiņa beigām.

9 Sk. arī: Starptautiskā konference "Krievija un Eiropas Savienība: Partnerības un sadarbības līguma perspektīvas" Maskava, 2006. g. 16. marts, 13. lpp.

10 Mark Entin, *V poiskakh partnerskikh otnosheniy: Rossiya I Evropeyskii Soyuz v 2004 – 2005 godah* [Partnerattiecību meklējums: Krievija un Eiropas Savienība 2004.-2005. gadā]. – Sanktpēterburga: Rossiya-Neva, 2006. g., 351. lpp.

3. pantā "Puses apņemas izskatīt šī līguma attiecīgo sadaļu turpmāku izstrādi, it īpaši III sadaļu [preču tirdzniecība] un 53. pantu [konkurence], atkarībā no apstākļiem ar mērķi *iedibināt savstarpēju brīvās tirdzniecības zonu*" (aut. izcēlums). PSL paredzēja, ka ES un Krievija jau 1998. gadā varēja izskatīt jautājumu par to, vai apstākļi atļauj sākt sarunas par brīvās tirdzniecības zonas izveidi. Tā kā Eiropas Savienība noteica, ka izskatīšana ir atkarīga no Krievijas iestāšanās PTO, šādas konsultācijas vēl nav notikušas. Arī attiecīgajās Krievijas iestādēs nav vienprātības par to, vai brīvā tirdzniecība ar ES vispār dos kādu labumu Maskavai, kaut gan šis mērķis nekad nav ticis svītrots no Krievijas Federācijas vidēji ilgā termiņa politiskās darba kārtības.

5. pantā teikts, ka vislielākās labvēlības režīms, kuru Krievija piešķirusi saskaņā ar PSL, pārejas periodā, kas beidzas piecus gadus pēc šī līguma stāšanās spēkā (2002. gads), netiks piemērots attiecībā uz *priekšrocībām, ko Krievija piešķirusi citām bijušās PSRS valstīm*. Šo periodu pēc savstarpējās vienošanās var pagarināt konkrētiem sektoriem, kaut gan, ja vislielākās labvēlības režīms piešķirts saskaņā ar III sadaļu (preču tirdzniecība), pārejas periods beigsies trīs gadus pēc PSL stāšanās spēkā (2000. gads) vai arī brīdī, kad Krievija pievienosies GATT/PTO – atkarībā no tā, kas notiks agrāk. 1994. gada janvārī sagatavotais saraksts (PSL 1. pielikums¹¹), kurā norādītas priekšrocības, kuras Krievija piešķirusi jaunajām neatkarīgajām valstīm jomās, kuras aptver PSL, noteikti arī ir jāprecizē. Tomēr šis jautājums nekad nav ticis pienācīgi izskatīts, kaut gan tas saglabā savu svarīgo nozīmi, it īpaši sakarā ar Krievijas gaidāmo pievienošanos PTO.

PSL noteikumi pilnībā neaptver *tirdzniecību ar kodolmateriāliem* (22. pants), un šis jautājums bija jānoregulē līdz 1997. gada 1. janvārim. Puses vienojās arī (41. pants) veicināt sarunas par daudzpusējiem noteikumiem un to izpildi attiecībā uz *starpautisko tirdzniecību ar starta un pārvadājumu pakalpojumiem kosmosā*. Bija vajadzīgs laiks līdz 2000. gadam, lai vienotos par kosmosa raķešu starta pakalpojumu noteikumiem. Puses arī aicināja Sadarbības padomi izstrādāt ieteikumus *pakalpojumu tirdzniecības turpmākai liberalizācijai*, ņemot vērā pakalpojumu sektoru attīstību dalībvalstīs un citas starptautiskās saistības, it īpaši ievērojot galīgos rezultātus, kas gūti sarunās par Vispārējo nolīgumu par tirdzniecību ar pakalpojumiem (GATS). Pusei, kura bija uzņēmusies saistības saskaņā ar GATS, bija jāinformē (51. pants) otra puse par no tā izrietošajiem noteikumiem un korekcijām Partnerības un sadarbības līgumā. Otra puse pēc tam var koriģēt savas saistības un tādējādi atjaunot savstarpējo saistību līdzsvaru.

Šis PSL tekstā iekļautais nepilnīgais korekciju un labojumu saraksts liecina, ka abas puses apzinājās to, ka turpmākie notikumi radīs nepieciešamību koriģēt attiecīgos līguma noteikumus. Tās arī sagaidīja, ka koriģēšana notiks, veicot labojumus attiecīgajās PSL sadaļās un/vai noslēdzot īpašas vienošanās. Šis korekcijas neprasītu obligāti risināt sarunas par pilnīgi jaunu līgumu. Turklāt visām paredzētajām izmaiņām bija jānotiek laikā no 1998. līdz 2003. gadam, t.i., ilgi pirms PSL darbības

11 Priekšrocības tika piešķirtas divpusēji ar attiecīgajiem nolīgumiem vai iedibināto praksi. Cita starp tājās bija paredzēts:

1. *Importa/eksporta aplikšana ar nodokļi*: nekādas ievēdmuitas netika piemērotas; nekādas izvedmuitas netika piemērotas precēm, kuras tika piegādātas saskaņā ar ikgadējiem divpusējiem starptautiskās tirdzniecības un sadarbības nolīgumiem noteiktajā nomenklatūrā un apjomos, kas tika uzskaitīti par "eksportu federālās valsts vajadzībām, kā to nosaka attiecīgie Krievijas likumi; imports netika aplūkots ar PVN; imports netika aplūkots ar akcīzes nodokļiem.
2. *Kvotu piešķiršana un licencēšanas procedūras*: eksporta kvotas Krievijas produkcijas piegādēm saskaņā ar ikgadējiem divpusējiem starptautiskās tirdzniecības un sadarbības nolīgumiem tika atvērtas tāpat kā "piegādēm valsts vajadzībām".
3. *Īpaši noteikumi visu veidu darbībām banku un finanšu sektorā* (arī dibināšanai, darbībai), kapitāla kustībai un kārtējiem maksājumiem, pieejai vērtspapīriem, utt.
4. *Cenu sistēma dažu veidu Krievijas izejvielu un pusfabrikātu eksportam* (ogles, jēlnafta, dabasgāze, naftas pārstrādes produkti). Cenas nosaka, balstoties uz attiecīgajām vidējām pasaules cenām, kas konvertētas rubļos vai attiecīgajā nacionālajā valūtā pēc Krievijas Centrālās bankas noteiktā kursa mēneša 15. dienā pirms mēneša, kad tiek realizēts eksports.
5. *Transportēšanas un tranzīta noteikumi*. Neatkarīgo Valstu Sadraudzības valstīm, kuras noslēgušas Daudzpusējo vienošanos "par attiecību principiem un noteikumiem transporta jomā", un/vai balstoties uz divpusējiem nolīgumiem par transportu un tranzītu, uz savstarpējiem pamatiem netiek piemēroti nekādi nodokļi vai nodevas par preču (arī tranzītpreču) transportēšanu un muitas pārbaudi un transportlīdzekļu tranzītu.
6. *Sakarā pakalpojumi*, tai skaitā pasta, kurjera, telekomunikāciju, audiovizuālie un citi pakalpojumi.
7. *Pieluvs informācijas sistēmām un datu bāzēm*.

termiņa beigām. Vēl svarīgāk ir atzīt faktu, ka gandrīz neviena no izmaiņām, kas būtu prasījusi dziļāku PSL noteikumu koriģēšanu, patiesībā nav notikusi. Krievija vēl nav uzņēma PTO. Nedzird arī runājam par brīvās tirdzniecības zonas izveidi ar Eiropas Savienību. Pirms nav izpildīti šie divi galvenie uzdevumi, **nav iemesla uzskatīt, ka PSL misija būtu pabeigta.**

Tas liek izdarīt secinājumu, ka **atsauksanos uz izmaiņām, kas prasītu risināt sarunas par jaunu līgumu, lai aizstātu PSL, kura darbības termiņš beidzas, izraisa politiski, nevis ekonomiski apsvērumi.** To noteikti var sacīt par debatēm Krievijā, un par to liecina krievu kritiķu argumenti, kritizējot līgumu¹². PSL projekta sagatavošanas laikā Krievija bija vāja un tai trūka gribas. Tā bija nonākusi dziļā sistēmiskā krīzē. Rūpnieciskā ražošana saruka. Ekonomika bruka. Krasi palielinājās ārējais parāds. Valsts tikko sāka garo un sāpīgo ceļu, lai veidotu noturīgas valsts institūcijas, tirgus ekonomiku un funkcionējošu tiesu sistēmu. Daudzos ārējās un iekšējās politikas jautājumos tā rīkojās tā, it kā to "vadītu" no ārienes. Tagad stāvoklis gan politikā, gan ekonomikā ir krasi mainījies. "Vairs nav vietas uzsvaram uz palīdzību Krievijas reformām vai demokratizācijas politikai, kā to paredz PSL. Tagad ir vajadzīgs tieši pretējais – juridiskais pamats gan vienlīdzīgām partnerattiecībām, gan sadarbībai visa abām pusēm svarīgo starptautisko un iekšējo problēmu spektra risināšanas procesā".

Šī analīze liek domāt, ka **arguments par izmaiņām, kas prasa risināt sarunas par jaunu līgumu, kad to min Krievijas amatpersonas, nozīmē, ka Maskava vairs nav apmierināta ar pārejas filozofiju, uz kuru balstās PSL, un vēlas citu līgumu, kas politiski apstiprinātu Krievijas kā Eiropas Savienības līdztiesīgas (stratēģiskās) partneres statusu.** Šo secinājumu apstiprina arī citu argumentu analīze.

1994. gada PSL vairs neatspoguļo ES un Krievijas sadarbības vērienu

Šis arguments liek domāt, ka 1994. gadā PSL nevarēja paredzēt Eiropas Savienības un Krievijas ciešāku sadarbību, it īpaši tādās jomās kā tieslietas un iekšlietas vai ārējā drošība, jo tās neietilpa Eiropas Savienības kompetencē.

Eventuālā sadarbība ar *iekšlietām un tieslietām* saistītajās jomās īsi pieminēta 84. pantā, kas aicina puses sadarboties, lai novērstu tādas nelegālas darbības kā

- nelegālo imigrāciju un šo valstu fizisko personu nelikumīgu atrašanos pušu attiecīgajās teritorijās, ņemot vērā readmisijas principu un praksi;
- nelikumīgas darbības ekonomikas jomā, tai skaitā korupciju;
- nelikumīgus darījumus ar dažādām precēm, tai skaitā ar rūpnieciskajiem atkritumiem;
- viltošanu;
- nelikumīgu tirdzniecību ar narkotiskām un psihotropām vielām.

Sadarbība šajās jomās balstītos uz savstarpējām konsultācijām un ciešu mijiedarbību un nodrošinātu tehnisko un administratīvo palīdzību, tai skaitā: nacionālās likumdošanas izstrādi nelegālo darbību novēršanas jomā; informācijas centru dibināšanu; efektivitātes palielināšanu institūcijās, kas nodarbojas ar nelikumīgo darbību novēršanu; personāla apmācību un pētniecības infrastruktūru attīstīšanu; savstarpēji pieņemamu pasākumu izstrādi, lai kavētu nelikumīgas darbības.

PSL 6. pants attiecas uz regulāra politiskā dialoga mērķiem. Tā pamatā ir pieņēmums, ka ar līguma palīdzību panāktā ekonomiskā konverģence intensificēs pušu politiskās attiecības un radīs lielāku nostāju saskaņā abas puses interesējošajos starptautiskajos jautājumos, tādējādi palielinot *drošību un stabilitāti.*

12 Mark Entin, *In search of a Partnership: Russia and the European Union in 2004–2005*, pp. 365–366.

Šīs ieceres ne tuvu netika realizētas, neskatoties uz ES un Krievijas konsultāciju un sadarbības pasāreizejo intensitāti abās jomās, tāpēc vēl ir garš ceļš ejams, lai to panāktu. Šī sadarbība lielā mērā attīstījās, balstoties uz kopīgiem politiskajiem lēmumiem, kas tika pieņemti galotņu apspriedēs kopš 2000. gada, un/vai uz īpašiem nolīgumiem. Tā minēta divās 2005. gadā pieņemtajās "ceļu kartēs" – par brīvības, drošības un tieslietu kopīgo telpu un par ārējās drošības kopīgo telpu. Dialogs par tieslietu un iekšlietu jautājumiem ieguva īpaši svarīgu nozīmi savstarpējās attiecībās pēc Eiropas Savienības paplašināšanas. Īpaši daudzsološā bija dialoga sākšana 2006. gada pavasarī par attiecīgās kopīgās telpas jautājumiem.

Viens no Krievijas puses nodomiem ir iekļaut jaunajā līgumā attiecīgās sadaļas, lai nodrošinātu juridisku pamatinstrumentu, kas regulē sadarbību abās jomās. Šis arguments ir pelnījis, lai to nopietni apsvērtu. Tomēr vairāku iemeslu dēļ diez vai ar šo divu jauno sadarbības jomu iekļaušanu vien pietiktu, lai sāktu jaunas sarunas par PSL.

Pirmkārt, 1994. gada Partnerības un sadarbības līgums nekavēja un nekavē progresu nevienā no minētajām jomām. Gluži pretēji, viens no PSL mērķiem ir panākt, lai politiskais dialogs veicinātu šādas sadarbības paplašināšanos ar kopīgu politisko lēmumu vai īpašu nolīgumu palīdzību. Četras "ceļa kartes" patiesībā tika izstrādātas un pieņemtas "uz PSL bāzes".

Otrkārt, Eiropas Savienība un Krievija vēl tikai sāk izvērst sadarbību šajās jomās. Sagaidāms, ka šī sadarbība ne vien progresēs, bet arī paplašināsies un aptvers jaunas jomas. Tāpēc ikvienam instrumentam, uz kuru balstās ES un Krievijas sadarbība, jābūt pietiekami elastīgam, lai pieļautu tās turpmāku vērsanos plašumā. Šim progresam nevajadzētu kļūt par iemeslu, lai risinātu sarunas par jaunu līgumu vai pat tikai par tā precizēšanu. Tas arī nedod spēcīgu loģisko pamatojumu risināt jaunas sarunas vai precizēt PSL, kas ir pietiekami elastīgs un atļauj attīstīt tālāko sadarbību.

Treškārt, ja būs nepieciešams veikt attiecīgās izmaiņas PSL, lai nodrošinātu pienācīgu juridisko bāzi ciešākai sadarbībai attiecīgajās jomās, nekā nekavēs puses veikt labojumus līgumā ar papildprotokolu palīdzību, nerisīnot jaunas sarunas par visu līgumu. Tas pilnībā atbilst PSL loģikai.

Apkopojot: ***Rūpīgāk izstrādātu un atbilstošāku noteikumu iekļaušana jaunā Eiropas Savienības un Krievijas līgumā attiecībā uz sadarbību tieslietās un iekšlietās, kā arī ārējās drošības jomā, ir vērtīga iniciatīva. Tomēr šo jautājumu var risināt citādi, proti, veicot labojumus Partnerības un sadarbības līgumā.***

Krievijas iestāšanās PTO padarīs lieku lielāko daļu ar tirdzniecību saistīto PSL noteikumu

Krievijas eventuālā iestāšanās PTO ir visspēcīgākais, bet vienlaikus arī visvājākais arguments par labu jauna līguma slēgšanai.

Iestāšanās PTO padarīs lieku lielāko daļu ar tirdzniecību saistīto noteikumu, kas pamatā veido PSL. To skaidri saprata arī PSL autori, atspoguļojot to 4. pantā. Tomēr Krievija vēl nav pievienojusies PTO, un nav pamata uzskatīt, ka tā to izdarīs līdz 2007. gada beigām. 1992. gadā Krievijas Federācija pārņēma no Padomju Savienības tai 1990. gadā piešķirto novērotāja statusu GATT. 1993. gada jūnijā Maskava iesniedza oficiālu uzņemšanas pieteikumu. 1993. gada 16. jūnijā tika izveidota darba grupa sarunu risināšanai par uzņemšanas noteikumiem. 1995. gadā attiecīgās sarunu struktūras tika iekļautas PTO ietvaros.

Pirmo reizi darba grupa pulcējās sēdē 1995. gada jūlijā. Kopš tā laika ir notikušas aptuveni 30 sēdes, sarunas ir ievērojami progresējušas, un tikai ierobežots skaits pozīciju (visgrūtāk risināmās) joprojām ir atvērtas. Paralēli sarunām darba grupā 1998. gadā sākās divpusējas sarunas, kurās tika izskatīti konkrēti sektori, piemēram, tirdzniecības tarifi (svarīgs pavērsiens šajā jautājumā tika panākts 2004. gadā, kad tika noslēgtas attiecīgās vienošanās ar Eiropas Savienību un Ķīnu), piekļuve tirgum, tirdzniecība ar pakalpojumiem, lauksaimniecības politika, strukturālie jautājumi (Krievijas likumdošanas pielāgošana, "PTO-plus" noteikumi).

Neraugoties uz nozīmīgo progresu lielākajā daļā jomu, kompleksās sarunas par Krievijas pievienošanos PTO vēl nav pabeigtas. Maskava īsteno stingru stratēģiju un nesteidzas, lai nebūtu jāpiekāpjas tur, kur tā neuzskata par nepieciešamu. Vairāki publiski paziņoti pievienošanās pēdējie termiņi jau ir pagājuši. Pieaugoša optimisma periodiem sekojuši skepses periodi. 2006. gadā, it īpaši pēc neizdošanās jūlijā panākt vienošanos ar ASV, Maskava atkal, šķiet, vilcinās jautājumā par pievienošanās grafiku. Tāpēc nav nekādu garantiju, ka Krievijas iestāšanās PTO notiks līdz 2007. gada beigām.

Šī neskaidrība padara ar iestāšanos PTO saistīto argumentu vēl mazāk pārliecinošu. Jebkurā gadījumā šim argumentam nav nekāda sakara ar 2007. gada pēdējo termiņu. PSL autori patiesībā gaidīja, ka tas notiks daudz agrāk. Pēc Krievijas iestāšanās PTO noteikti būs jāmaina PSL režīms, bet puses varēs risināt sarunas par izmaiņām tikai tad, kad iestāšanās process būs pabeigts. Maz ticams, ka tas notiks līdz 2007. gada beigām.

Tā kā lielākā daļa iestāšanās noteikumu, izņemot dažas atvērtas pozīcijas, jau ir zināma, Krievijas tirdzniecības eksperti norāda, ka Maskava un Eiropas Savienība varētu sākt diskutēt par nepieciešamajiem labojumiem attiecīgajās PSL sadaļās, negaidot oficiālo uzņemšanu. Tomēr oficiālās sarunas varētu sākties vienīgi pēc tam, kad būs noformēts iestāšanās protokols.

Turklāt nākamais loģiskais solis Krievijas un ES tirdznieciskās, ekonomiskās un komerciālās sadarbības juridiskās bāzes uzlabošanā, ko paredzēja Krievijas eksperti, būtu mēģinājumi vienoties par priekšrocībām tirdzniecībā¹³. Neatkarīgi no tā, vai un kad Krievija un ES sāks sarunas šajā jautājumā, tās būs laikietilpīgas un noteikti neieklausies laikposmā līdz 2007. gada beigām vai drīz pēc tam. Pagaidām tirdzniecības eksperti uzskata, ka PSL iedibinātais režīms, kas tiks atbilstoši pielāgots (labots) pēc Krievijas pievienošanās PTO, pietiekami labi kalpo Krievijas interesēm. Attiecībā uz nākamajiem posmiem Maskavā vēl nav skaidra priekšstata, vai brīvā tirdzniecība vispār būs mērķis un vai Krievija centīsies risināt sarunas par priekšrocībām sektoros vai par visaptverošu līgumu.

Vārdu sakot, Krievijas tirdzniecības eksperti nesakata nekādu steidzamu ekonomisko nepieciešamību slēgt jaunu līgumu ar Eiropas Savienību. Tādējādi **no ekonomiskās perspektīvas viedokļa nav pārāk lielas nozīmes risināt sarunas par jaunu līgumu pirms Krievijas pievienošanās PTO un pat uzreiz pēc tās**. Gluži pretēji, eksperti pauž bažas, ka sarunu risināšana par jaunu līgumu ar ES, ievērojami neuzlabojot pašreizējo tirdzniecības režīmu, var kaitēt dažiem PSL noteikumiem, kurus viņi vēlētos saglabāt. Tāpēc viņi pat izvirza ideju neizstāt PSL, bet paplašināt tā noteikumus tā, lai tie nebūtu pretrunā ar jaunā līguma noteikumiem.

13 Sk., piemēram: Starptautiskā konference "Krievija un Eiropas Savienība: Partnerības un sadarbības līguma perspektīvas", Maskava, 2006. g. 16. marts, 37. lpp.

1994. gada PSL noteikumi par politiskā dialoga mehānismu vairs neatspoguļo realitāti un ir nopietni jāpārskata

Partnerības un sadarbības līgumā ietvertais politiskā dialoga mehānisms paredzēja *katru pusgadu rīkot galotņu apspriedes*, kurās tiktos Eiropas Savienības Padomes prezidents un Eiropas Komisijas prezidents no vienas puses un Krievijas prezidents no otras puses. *Sadarbības padomei* ministru līmenī bija jāpūlējās reizi gadā un tad, kad to prasa apstākļi. Sadarbības padomei var palīdzēt *Sadarbības komiteja*, kurā ietilpst augsta ranga amatpersonas, un padome var deleģēt tai savas pilnvaras. Sadarbības padome var arī nolemt izveidot *speciālas komitejas vai struktūras*, kas tai palīdzēs pildīt pienākumus. Politiskajam dialogam parlamentu līmenī bija jānotiek *Parlamentārās sadarbības komitejas* ietvaros.

Kā vērtē Krievijas eksperti un valdības amatpersonas, šis mehānisms darbojās relatīvi labi deviņdesmitajos gados, kamēr Eiropas Savienības kompetence aprobežojās ar PSL norādītajām jomām un Krievija izgāja cauri juku laikiem. Viņi arī apgalvo, ka kopš 2000. gada ar šo mehānismu vairs nepietiek, lai izskatītu jaunus jautājumus, kas parādās ES un Krievijas darba kārtībā. Drīz pēc tam partneri sāka koriģēt dialoga mehānismu, lai stātos pretī jaunažiem izaicinājumiem. Koriģēšanas rezultāts bija divas svarīgas izmaiņas:

Pirmkārt, **PSL iedibinātajā mehānismā sākās modificēšanas process**. Galotņu apspriedē 2003. gada 31. maijā Sanktpēterburgā puses nolēma paaugstināt PSL efektivitāti, izveidojot spēcīgas un iedarbīgas struktūras, kas nodarbošies ar visām partnerattiecību jomām. Šajā nolūkā tās nolēma aizstāt Sadarbības padomi ar *Pastāvīgo partnerattiecību padomi* (PPC), kuras uzdevums bija darboties kā informācijas apstrādes centram. Atšķirībā no Sadarbības padomes, kurai bija jāriko sēdes reizi gadā, PPC locekļiem bija jātiekas biežāk un dažādos formātos, rūpīgi sagatavojoties un koordinējot savu politiku. Bija jāpilnveido politiskā dialoga struktūras.

Taču PPC veidojas par standarta forumu, kurā tiek apspriesti ES un Krievijas attiecību jautājumi. Tajā ietilpst Krievijas ministri, ES tā brīža prezidentūras un nākamās prezidentūras pārstāvji un viens Eiropas komisārs. Tas ir neliels forums, kas atvieglo lēmumu pieņemšanu, un to var sasaukt gan ES, gan Krievija. No 2004. līdz 2006. gadam PPC sēdēs galvenā uzmanība tika veltīta ārlietām, tieslietām un iekšlietām, kā arī enerģētikas jautājumiem.

Otrkārt, Krievijas amatpersonas vērs uzmanību uz to, ka **kopīgas lēmumu pieņemšanas un konsultāciju process aizvadītajos gados ir apgājis saskaņā ar PSL iedibinātās politiskā dialoga struktūras**, pat tās, kas bija modificētas. Konkrēti tas attiecas uz dialogu par KĀDP/EDAP jautājumiem, enerģētikas dialogu un jauno dialoga mehānismu četrās kopīgajās darbības telpās (ceļu kartēs). Sarunas par tranzītu starp Kaļiņingradu un pārējo Krievijas teritoriju, par Krievijas pievienošanos PTO un vīzu atvieglojumiem tika risinātas darba grupās ārpus PSL mehānisma ietvariem¹⁴.

Tādējādi tiek atbalstīts ierosinājums vēl vairāk racionalizēt Eiropas Savienības un Krievijas Federācijas dialogu, lai paaugstinātu tā efektivitāti. Konkrēti, **Maskava vēlas izveidot tādu ES un Krievijas struktūru, kas, līdzīgi NATO un Krievijas padomei, būtu pilnvarota pieņemt galīgus saistošus lēmumus**. Īpaši tas vēlas KĀDP/EDAP jomā. Turklāt Maskava vēlētos, lai šādā struktūrā kopīgus lēmumus pieņemtu Krievija un Eiropas Savienības dalībvalstis individuāli. Kā šāda formāta piemērs (vienīgais) parasti tiek minēta 2004. gada 27. aprīļa PPC sēde, kurā piedalījās 26 ārlietu ministri. Tomēr tas nav vienīgais iespējamais ceļš. Maskava uzsver, ka nepieciešama tāda kopīgo lēmumu pieņemšanas struktūra, kas skaidri apliecinātu ES un Krievijas partnerattiecību vienlīdzīgo raksturu. Tā

14 Sk., piemēram: Starptautiskā konference "Krievija un Eiropas Savienība: Partnerības un sadarbības līguma perspektīvas", Maskava, 2006. g. 16. marts, 17.-18. lpp.

elastīgi pieiet jautājumam par formātu – tas var būt “27 plus”¹⁵ vai tikšanās ar ES “trijnieku”, vai kāds cits formāts.

Atkal PSL nebija un nav kavēklis pušu kopīgu lēmumu pieņemšanai nevienā jautājumā, ja tas tiks modernizēts, bet **politiskā dialoga mehānisma noteikumi jaunajā līgumā atšķirsies no tiem, kas tika izstrādāti 1994. gadā.** Tomēr, ja tas ir vienīgais iemesls, kāpēc jāizvirza jautājums par jaunu līgumu, šis arguments nebūs pietiekami spēcīgs, jo ikvienā stadijā pusēm bija iespēja pielāgot politiskā dialoga mehānismu, neizejot no PSL. Ir skaidrs, ka nākotnē būs nepieciešamas jaunas modifikācijas, taču tas nenozīmē, ka katru reizi ir jārisina sarunas par jaunu līgumu. Līgums un puses būs tikpat elastīgas kā pats PSL.

Tomēr ar politisko dialogu saistītā tāsā problēma, šķiet, atšķiras no institucionālām debatēm. **Abas puses pozitīvi vērtē notiekošā dialoga blīvumu un kompleksumu, taču vienlaikus tās sūdzas par kopīgās lēmumu pieņemšanas zemo efektivitāti.** Daži pat apgalvo, ka **daudzu šajā dialogā izskatāmo jautājumu augstais politizēšanas līmenis** – it īpaši tādu jautājumu kā Kariņingradas tranzīts vai enerģija, vai pat 1994. gada PSL liktenis – ārkārtīgi negatīvi ietekmē attiecīgo institūciju darbu un mazina to efektivitāti vairāk nekā trūkumi pašā mehānismā. Šādos apstākļos ļoti svarīgs ekspertu veikums darba līmeni tiek atdalīts no augstākā valdības līmeņa, tādējādi apturot daudzas lietderīgas iniciatīvas, izņemot politisko lēmumu pieņemšanu. Visiem turpmākajiem lēmumiem par šī mehānisma efektivitātes paaugstināšanu **jāpievēršas šai problēmai, lai atkal savienotu ES un Krievijas dialoga darba un politisko līmeni.**

Secinājumi

Mērķis pabeigt sarunas par jauno līgumu līdz 2007. gada decembrim vai drīz pēc tam šķiet lielākoties radīts mākslīgi. **2007. gads nav kritisks brīdis ES un Krievijas attiecībās**¹⁶. Nenotiks nekas dramatisks, ja līdz tam laikam jaunais līgums nebūs noslēgts. Ja vien kāda puse nedenonsēs PSL līdz 2007. gada maijam, tā mehānisms, kas automātiski to atjauno gadu no gada, nepieļaus juridiska vakuuma izveidošanos.

Sākt sarunas, pirms Krievija nav iestājusies PTO, no ekonomiskā viedokļa šķiet pārāgri. Risināt sarunas par līgumu drīz pēc tam šķiet nevajadzīgi un nereāli. Būs nepieciešams laiks, lai noteiktu abu pušu interešu kompleksu līdzsvaru.

Arguments, kas norāda, ka par jauno līgumu sarunas jārisina, ņemot vērā evolūciju, ko pārdzīvojušas Krievija un Eiropas Savienība, to paplašinātā sadarbība un politiskā dialoga mehānisms, nav pārliecināšs. Attiecīgie PSL noteikumi, protams, ir jāprecizē, taču šī evolūcija nav gājusi tik tālu, lai radītu PSL pamatjēgu. Tā misija vēl nav pabeigta, un pats līgums nav šķērslis turpmākam progresam ES un Krievijas sadarbībā. Tas ir pietiekami elastīgs, lai to varētu koriģēt ar kopīgu politisku lēmumu un/vai labojumu palīdzību.

Neviens no iepriekš minētajiem iemesliem nav pietiekams, lai attaisnotu sarunas par jaunu līgumu, kuram būtu jāizstrādā PSL. Tomēr PSL darbības izbeigšanās 2007. gadā ir derusi ērtu attaisnojumu galvenokārt politiski motivētajam lēmumam to darīt.

15 Krievija, 25 ES dalībvalstis un Eiropas Komisija. “Plus” nozīmē nākamās jaunās ES dalībvalstis.

16 Šim secinājumam pamatā piekrit abas puses – gan ES, gan Krievija. Sk., piemēram: Starptautiskā konference “Krievija un Eiropas Savienība: Partnerības un sadarbības līguma perspektīvas”, Maskava, 2006. g. 16. marts, 12. un 17. lpp.

Izskatītās iespējas

Neviena puse nekad nav publiski apsvērusi iespēju denonsēt PSL, kaut gan šāda ideja ir izskanējusi ekspertu debatēs Krievijā. Neviena puse nevēlējās, lai rastos juridisks vakuums. Oficiālajā valodā abas puses ir apspriedušas tikai divas alternatīvas: atjaunot pašreizējo līgumu vai slēgt jaunu. Otrā alternatīva varētu nozīmēt dažādus turpmākos ceļus. Par šīm iespējām tika plaši diskutēti debatēs Krievijā no 2005. gada rudens līdz 2006. gada pavasarim. Jauna līguma slēgšana varētu nozīmēt sarunu risināšanu par pilnīgi jaunu instrumentu vai iepriekšējā instrumenta modernizēšanu. Arī modernizācijas iespējas varētu būt dažādas. Galu galā līgumu varētu vienkārši precizēt (pielāgot). Par to varētu risināt nopietnākas sarunas, un šajā ziņā tas varētu tikt "dziļi un pamatīgi" modernizēti. Debatēs izskanēja arī doma par PSL "uzlabošanu".

Diskusijās Krievijā galvenā uzmanība tika veltīta četrām iespējām, kaut gan debatēs piedāvāto iespēju skaits faktiski bija lielāks. Šīs iespējas ir:

- pagarināt līgumu saskaņā ar 106. pantu; šajā gadījumā būtu nepieciešams vienīgi tas, lai neviena puse to nedenonsētu;
- aizstāt juridiski saistošu līgumu ar politisku deklarāciju, ko papildina virkne vienošanos pa sektoriem, proti, četrām ceļu kartēm;
- risināt sarunas par jaunu juridiski saistošu instrumentu;
- būtiski labot pašreizējo PSL, nemot vērā evolūciju kopš 1994./1997. gada un atspoguļojot ES un Krievijas sadarbības turpmākās attīstības perspektīvas; šī iespēja nozīmētu "modernizēt" PSL vai izstrādāt "precizētu" vai "uzlabotu" PSL-2;
- neatjaunot PSL, bet arī neslēgt jaunu līgumu, kamēr turpinās sadarbība, balstoties uz četrām ceļu kartēm;
- slēgt jaunu līgumu, nedenonsējot PSL, un pusēm paziņojot, ka PSL noteikumi ir spēkā tiktāl, kamēr tie nav pretrunā ar jauno līgumu.

Iespēja vienkārši atjaunot PSL netika nopietni izskatīta galvenokārt tāpēc, ka šo debašu laikā diskusija bija nonākusi tik tālu, ka šī iespēja netika uzskatīta par vēlamu. Eksperti izvīrēja savus priekšlikumus pēc 2005. gada Londonas galotņu apspriedes, kuras darba kārtībā jau bija iekļauts jaunais līgums. No politikas viedokļa, pēc tam, kad Maskava bija publiski nākusi klajā ar šo ideju, vienkārši pagarināt līgumu, kura termiņš tuvojas beigām, tika uzskatīts par politiski nepieņemamu, jo to varētu interpretēt kā Eiropas Savienības un Krievijas nespēju rast ceļu uz jaunu līgumu. Turklāt šo risinājumu lielā mērā uzskatīja par īslaicīgu alternatīvu, kurai trūkst stratēģiskā redzējuma.

Iespēju aizstāt PSL ar politisku deklarāciju, ko papildina virkne vienošanos pa sektoriem un ceļu kartes, ierosināja Krievijas Zinātņu Akadēmijas Eiropas pētījumu institūta Krievijas un ES pielietojamo pētījumu centrs, Ārpolitikas un aizsardzības politikas padome un žurnāls "Russia in Global Affairs". Šis priekšlikums nerada atbalstu diskusijā, kaut arī par tā priekšrocību uzskatīja elastību, ko tas nodrošinātu. Turklāt par to būtu bijis vieglāk risināt sarunas.

Galvenais iemesls atteikties no šīs alternatīvas bija tās iespējamā ietekme uz ES un Krievijas attiecībām, jo tas ievērojami "dejuridizētu" šīs attiecības. To uzskatīja par soli atpakaļ ES un Krievijas sadarbībā. Krievijas ekspertu juristi apgalvoja, ka jaunajam līgumam jābūt ne vien juridiski saistošam, bet arī jāsaturs iespējami daudz tiešu normu, lai to padarītu par instrumentu ne vien birokrātiskajam aparātam, bet arī abu pušu pilsoņiem un biznesa struktūrām. Uz politisku deklarāciju balstīta sadarbība padarītu to par politisku ķilnieci un tādējādi dotu rezultātu, kas būtu pretējs vēlamajam.

Sarunu risināšanu par jaunu juridiski saistošu līgumu daži uzskatīja par daudzsoļu alternatīvu, kas dotu iespēju pusēm iekļaut tajā ES un Krievijas attiecību ilgtermiņa stratēģisko redzējumu. Tajā pašā

laikā daudzi to uzskatīja par diezgan nereālu, ja ne par "neiespējamo misiju". Jebkurā gadījumā tā aizņemt daudz laika. Tas vairāk atbilstu priekšlikumam risināt sarunas ar Eiropas Savienību par atvieglotiem tirdzniecības noteikumiem, kas sāktos pēc Krievijas iestāšanās PTO. Šī alternatīva noteikti neatbilda politiskajai prasībai iespējami ciešāk saistīt jauno līgumu ar 2007. gada pēdējo termiņu. Arī tā neguva plašāku atbalstu.

Iespēju būtiski modernizēt PSL, veicot tajā kompleksus labojumus, izvirzīja un ļoti pamatīgi izstrādāja komiteja "Krievija vienotā Eiropā" (RUE)¹⁷. Šī priekšlikuma būtība bija tā, ka puses **nedemonētu un neizstrādātu PSL ar pilnīgi jaunu līgumu, bet gan veiktu tajā labojumus**, svītrotot vai pārskatot noteiktos 1994. gada noteikumus un iekļaujot tajā jaunas daļas par jautājumiem, kurus neapņēma pašreizējais līgums. Pirms šī darba 1994. gada PSL tiku rūpīgi izanalizēti, lai identificētu, kuri no tā noteikumiem ir pārskatāmi.

Šīs pieejas priekšrocības bija vieglāka un ātrāka šī uzdevuma izpilde. Puses neizstrādātu un nerisinātu sarunas par jaunu tekstu, bet gan apspriestu labojumus pašreizējā līgumā. Tas arī dotu iespēju saglabāt vērtīgākos PSL noteikumus, tādējādi neļaujot tiem zaudēt spēku. Šāda rīcība garantētu PSL iedibinātā režīma juridisko kontinuitāti, un tas bija vissvarīgākais. Galvenokārt šī iemesla dēļ tika izvirzīts priekšlikums, ka Eiropas Savienība un Krievija varētu atjaunot PSL, pat ja tā noslēgtu jaunu līgumu.

Atkarībā no tā, cik tālu ietu modernizācijas process, tajā būtu vieta dažādām pieejām. PSL varētu vienkārši **precizēt**, veicot labojumus attiecīgajos noteikumos, lai tie atbilstu ES un Krievijas sadarbības gaitai. To varētu dzīvē **modernizēt**, ja Eiropas Savienība un Krievija vienlaikus censtos vienoties joprojām strīdīgajos jautājumos, kurus nav noregulējis PSL vai īpašas vienošanās. Debates par jauno līgumu un nesenie notikumi liecina, ka abas puses izmanto izdevību, ko sniedz 2007. gada pēdējais termiņš, lai izvirzītu tās interesējošos jautājumus. Maskava acīmredzot ir ieinteresēta precizēt Krievijas un ES politiskā dialoga statusu un mehānismu, bet ES vēlas panākt skaidrību vēl nenoslēgtajā nolīgumā ar Krieviju par sadarbību enerģētikas jomā.

Jebkurā gadījumā pat "vieglākais" uzdevums – modernizēt PSL – nebūs nemaz tik viegls. Varētu būt diezgan vienkārši identificēt, kuri 1994. gada līguma noteikumi netiks skarti, taču noteikti radīsies domstarpības par daudziem noteikumiem, kurus viena vai otra puse centīsies svītrot vai labot. Te, kā vienmēr, grūtības slēpjas detaļās. Ejoj tālāk, puses saskartos ar grūto uzdevumu kaulēties par to, kādi jauni elementi būtu jāiekļauj līgumā. Tāpēc, **kaut arī modernizācijas iespēju daudzi uzskata par ātrāko ceļu, lai sagatavotu jaunu līgumu līdz 2007. gada beigām vai drīz pēc tam, pusēm gan drīz neatliks laika novest to līdz pilnīgas gatavības stadijai.**

Modernizācijas loģika liek domāt, ka ES un Krievija **necentīsies tagad noslēgt jaunu līgumu, kas aptvertu brīvo tirdzniecību un/vai kopīgas ekonomiskās telpas izveidošanu, balstoties uz četrām brīvībām** (abas puses to uzskata par pārgrūti), **bet tā vietā pievērsīsies savstarpējās sadarbības kārtējiem uzdevumiem.** Jautājumi, kuros tās nespēs vienoties, tiks atlikti uz vēlāku laiku.

Modernizācijas iespēju jau diskusiju agrīnā stadijā 2005. gada beigās enerģiski atbalstīja lielākā daļa Krievijas ekspertu (un ES pārstāvju, kuri piedalījās šajās debatēs), taču tajās tika ierosinātas dažādas modernizācijas koncepcijas, kas pārsniedza topošās parastās vienprātības robežas šajā jautājumā.

RUE priekšlikums, izvirzot PSL modernizācijas (labošanas) ideju, sniedza pat **Krievijas un Eiropas Savienības ciešākas asociācijas** ilgtermiņa stratēģisku redzējumu. Vairākos gadījumos RUE priekš-

17 Sk. 1. piezīmi.

likuma autori ierosināja, lai PSL modernizācija beigtos ar līgumu par "uzlabotām partnerattiecībām, kas iedibina asociāciju starp Krieviju un ES, kura izpaustos patlaban spēkā esošā PSL labošanā un papildināšanā"¹⁸. Atzīstot, ka terminam "asociācija" var būt dažādas nozīmes, viņi diskusijā paskaidroja, ka viņi nedomā ne Eiropas Ekonomiskās zonas (EEZ) veida asociāciju (Norvēģijas un Šveices modeļi), nedz arī asociācijas veida vienošanos, kas paver dalības perspektīvu, vai tādu asociāciju, kādu Vidusjūras valstis noslēgušas ar Eiropas Savienību un kura neparedz dalībvalsts statusa iegūšanu. Viņi labprātāk izskatītu ES Stabilizācijas un asociācijas tipa nolīgumus ar Dienvideiropas valstīm, kuros galvenā uzmanība veltīta ciešākai integrācijai Eiropas Ekonomiskajā telpā, vienlaikus neizslēdzot dalībvalsts statusa iegūšanas mērķi, nedz arī iekļaujot to tuvākajā perspektīvā. Viņi vēlētots, lai asociācijas pievienotā vērtība rastos drošības nevis ekonomikas jomā¹⁹.

Kaut arī daudzi eksperti Krievijā atbalsītu ideju iekļaut tālejošu stratēģisko redzējumu attiecībās ar Eiropas Savienību, ne dalībvalsts statuss, ne asociācijas iespēja netika nopietni izskatītas debatēs par PSL modernizēšanu. Ne reizi šīs iespējas nav izskatījusi ne Krievijas valdība, ne Eiropas Komisija.

Kaut arī Krievijas valdības pārstāvji aktīvi neiesaistījās diskusijā par atšķirīgām iespējām sarunu risināšanā par jaunu līgumu (dažādu organizāciju pieejas šajās debatēs atšķīrās), viņi ir bijuši atvērti modernizācijas iespējai. Viņi atzina, ka šī koncepcija plaši atspoguļoja to, ko viņi vēlētos no šīm sarunām, un saprata, ka gan jaunajam, gan labotajam līgumam būtu jāiziet cauri ratifikācijas procedūrai. Atšķirības būtu sarunu apmēros un projekta izstrādāšanas tehnikā.

2006. gada martā šī diskusija beidzās **ar Krievijas valdības neoficiālu lēmumu izraudzīties jaunu juridiski saistošu līgumu ar Eiropas Savienību, kurā būtu iekļauta kaut vārdos neizteikta PSL modernizācijas loģika.**

Ar Eiropas Komisijas un dalībvalstu pārstāvji tiecās iet šajā virzienā. Kā liecina Komisijas valoda, vienlaikus tajā joprojām tiek lietots "jauna līguma" jēdziens, nediferencējot to.

Secinājumi

Diskusija 2005. gada beigās un 2006. gada sākumā bija ļoti lietderīga, lai sāktu samazināt izskatāmo iespēju skaitu. Tā devusi iespēju formulēt vairākus turpmākajām sarunām svarīgus kritērijus. Tie ir:

- PSL jāpielāgo (jāmodernizē);
- jaunajam līgumam jābūt juridiski saistošam;
- ja puses nepabeigs darbu līdz 2007. gada beigām, tās nesteigsies;
- lai izvairītos no juridiskā vakuuma, sarunu laikā PSL tiks atjaunots ik gadu saskaņā ar 106. pantu;
- tagad uzdevums ir "aizpildīt tukšās vietas", rūpīgi pārskatīt PSL noteikumus, lai identificētu vietas, kurās nepieciešama koriģēšana.

Jaunā līguma saturs

Sākotnējais Krievijas valdības pieejas formulējums līdz galam tika izstrādāts 2005. gada pavasarī, nobriestot izpratnei par Krievijas un Eiropas Savienības jaunā līguma mērķi. 21. aprīlī starpresoru

18 Mark Entlin, *In search of a Partnership: Russia and the European Union in 2004–2005*, 349. lpp. Sk. arī 352. lpp.

19 It īpaši Nadežda Arbatova, Starptautiskās konferences "Krievija un Eiropas Savienība: Partnerības un sadarbības līguma perspektīvas" materiālos, Maskava, 2006. g. 16. marts, 20.-21. lpp.

komisija premjerministra Mihaila Fradkova vadībā apstiprināja savu jaunā līguma projekta struktūras redzējumu. Krievijas mērķis bija **iekļaut līgumā 6 blokus**:

- preambulu;
- četras daļas, kas tematiski atbilst četrām ceļa kartēm (kopējā ekonomiskā telpa, brīvība, drošība un tieslietas, ārējā drošība, pētījumi, izglītība un kultūra), un
- nodaļu par sadarbības un lēmumu pieņemšanas mehānismu.

Maskava domā par Eiropas Savienības un Krievijas **Stratēģisko partnerattiecību pamatlīgumu**²⁰ (pamatlīguma koncepcija tika bieži minēta Krievijas diskusijā par šo jautājumu kā vispiemērotākā, taču tai pretojās daudzi juristi, iebilstot, ka pamatlīgums neatbilst kritērijiem, kas prasa formulēt tiešas normas, un tādējādi tajā netiks iekļauti pat PSL noteikumi). Tomēr nostāja dokumenta nosaukuma jautājumā joprojām ir elastīga, jo komisija ir akceptējusi tikai darba nosaukumu.

Krievijas nostāja šķiet diezgan elastīga arī attiecībā uz galīgo bloku skaitu jaunajā līgumā, ja tiek pienācīgi atspoguļotas Krievijas galvenās intereses politikas jomās.

Seši bloki

Šo sešu bloku papildošana ar saturu vēl ir agrīnā stadijā. Darbs balstās uz izpratni, ka *preambulai* jāatspoguļo stāvoklis ES un Krievijas sadarbībā un jāformulē tās mērķi, taču vienprātīgs ir arī viedoklis, ka tajā detalizētāk jāiekļauj kopīgās vērtības, kas saista Krieviju un Eiropas Savienības dalībvalstis.

Attiecībā uz *ekonomikas sadaļām* dominējošā tendence ir iespējami vairāk balstīties uz PSL noteikumiem, vienlaikus iekļaujot tajās elementus no ceļa kartes par Kopējo ekonomiskās darbības telpu. Ekonomiskās attīstības un tirdzniecības ministrijas rīcībā, šķiet, ir detalizēts novērtējums, kurus PSL pantus tā vēlas saglabāt un kuros būtu veicami labojumi.

Sarunas par ekonomikas sadaļām tomēr ir visneskaidrākais elements Krievijas nostājā, jo pilnvērtīgas sarunas par to noteikumiem varētu sākties tikai pēc Krievijas iestāšanās PTO. Ekonomiskās attīstības un tirdzniecības ministrija balstās uz izpratni, ka diskusija var sākties jau tagad, jo par lielāko daļu noteikumu Krievijas uzņemšanai PTO sarunas jau ir pabeigtas, izņemot dažas atklātas pozīcijas. Tomēr Krievijas valdība saprot, ka īstās sarunas sāksies vienīgi tad, kad būs noformēts iestāšanās protokols. Tomēr šis datums joprojām nav zināms.

Šī iemesla dēļ sākotnējās diskusijas par ekonomikas sadaļu precizēšanu tiks reducētas uz PSL noteikumu kopīgu caurskatīšanu ar mērķi identificēt pušu nostāju attiecībā uz tiem noteikumiem, kurus tās uzskata par novecojušiem, kuros tās vēlētos veikt labojumus, un par tiem, kurus tās vēlētos pievienot. Galvenā doma ir ierobežot sarunas ar pragmatisko minimumu, proti, noturēt tās PSL pieejas konceptuālajās robežās un neneciest īstenot ambiciozu mērķi identificēt turpmāko soļu secību, kas būtu **brīvā tirdzniecība, kopējā ekonomiskās darbības telpa un visbeidzot četru ekonomisko brīvību ieviešana**. Šis uzdevums būs jāveic turpmākajās sarunās.

Krievijas valdība saprot arī to, ka jebkāda diskusija par dziļāku integrēšanos Eiropas Ekonomiskajā telpā radīs strīdus par Maskavas "integrācijas iniciatīvām" ar vairākām jaunajām neatkarīgajām valstīm (integrācija ar Baltkrieviju, Eirāzijas Ekonomiskā kopiena un vienotās ekonomiskās telpas projekts).

20 Aģentūras Interfax intervija ar Krievijas misijas Eiropas Komisijā vadītāju Vladimiru Čizovu 2006. gada 25. maijā. Sk. internetā: <http://www.mid.ru/ns-dos.nsf/162979df2beb9880432569e70041fd1e/432569d800223f34c3257179002c7881?OpenDocument>. Sk. arī viņa interviju Krievijas laikrakstam *Vremja novostej* tajā pašā dienā, kas pieejama internetā: <http://www.mid.ru/ns-dos.nsf/162979df2beb9880432569e70041fd1e/432569d800223f34c325717a0020855c?OpenDocument>.

Gan pievienošanās PTO, gan diskusijas par brīvo tirdzniecību ar Eiropas Savienību aktivizēs diskusiju par PSL "neiedarbinātajiem" noteikumiem, kas atļauj Krievijai pārejas periodā izslēgt šīm valstīm piešķirtos tirdzniecības atvieglojumus no savstarpējā vislielākās labvēlības režīma.

Pastāv vispārējs viedoklis, ka *trīs pārējie bloki* par brīvību, drošības jautājumiem un tieslietām, ārējo drošību, kā arī par pētījumiem, izglītību un kultūru lielākoties tiks formulēti, balstoties uz attiecīgajām ceļu kartēm. Tomēr pagaidām nav skaidrs, vai šīs ceļu kartes tiks pilnībā iekļautas līgumā vai atspoguļotas koncentrētā formā attiecīgu nodomu deklarāciju veidā. Tiek apsvērta arī iespēja kaut kādā veidā iekļaut izkārtojumus, kurus panākušas ES un Krievija attiecībā uz tranzītu uz Kaliningradu un no tāš, kā arī uz nodomu turpināt darbu pie vīzu režīma atvieglošanas.

Politiskā dialoga mehānisma bloks tiek uzskatīts par jaunā līguma vissvarīgāko daļu. Maskava meklē operatīvu mehānismu, kā "pieņemt galīgus un saistošus lēmumus" tādos jautājumos kā kopīgu miera uzturēšanas operāciju izvēršana. Kaut arī Partnerības un sadarbības padomes spēja pildīt šo funkciju tiek vērtēta diezgan kritiski, Maskava vēl nav atteikusi no idejas dibināt ES un Krievijas Drošības padomi ar "27 plus", raugās uz to elastīgi un neizslēdz citas iespējas, piemēram, risināt šo jautājumu apspriedēs ar ES "trijnieku" (t.i., Briselē), kas nodarbojas ar ārējās drošības jautājumiem.

Eiropas Savienības mērķi

Eiropas Savienības un Krievijas Federācijas konsultāciju sākotnējā fāze no 2005. gada beigām un visu 2006. gada vasaru noritēja relatīvi gludi. Diskusijās par jaunā līguma iespējām abas puses ieturēja vienu virzienu. Komisijas nodoms bija iegūt jaunu juridiski saistošu instrumentu, kā arī nesteigties ar sarunām, un tas nebija pretrunā arī ar Krievijas interesēm.

Kaut arī Maskava vēlējās sākt sarunas iespējami agrāk, lai līgums būtu gatavs līdz 2007. gada beigām, tā saprata, ka ekonomikas sadaļu izstrādi nebūs iespējams pabeigt vai pat pienācīgi sākt pirms Krievijas pievienošanās PTO. Jo neskaidrāks šis jautājums kļuva 2006. gada laikā, jo elastīgāka kļuva Maskavas nostāja attiecībā uz grafiku. Tā saprata, ka jebkurš mēģinājums paātrināt sarunas varētu nostādīt Maskavu prasītāja lomā, tādējādi piespiežot to nevajadzīgi piekāpties. Tā nebija ieinteresēta, lai pēc PSL termiņa beigām, pirms vēl nav stājies spēkā jaunais līgums, sadarbībā ar Eiropas Savienību izveidotos juridisks vakuums.

Tas deva iespēju 2006. gada maijā pusēm vienoties par juridiski saistoša līguma formulu, kas aizstātu PSL, un nesteigties ar sarunām, atjaunojot PSL pēc 2007. gada. Maskava gaidīja, ka Komisija pieprasīs mandātu sarunām drīz pēc galotņu apspriedes Sočos, lai šo mandātu varētu apstiprināt Padomes sēdē Helsinkos un sarunas varētu sākties drīz pēc tam. 2006. gada 3. jūlijā Komisija šo mērķi sasniedza vienoties par noteikumiem sarunās par jauno līgumu.

Tomēr līdz ar dalībvalstu apstiprinājumu mandātam un sarunu sākšanos tajās varētu iestāties sarežģītāka fāze. Komisija paziņoja, ka tā mēģinās panākt, lai jaunajā līgumā tiktu atzītas tādas kopīgās vērtības kā demokrātija, cilvēktiesības un likuma vara. Tā pauda cerību, ka līgumā tiks iekļauti plaši mērķi – sadarbība politikas un ārējās drošības jomā, efektīva daudzpusība, noteikumi, kas regulēs organizētās noziedzības apkarošanu, masu iznīcināšanas ieroču neizplatīšanu, migrāciju, patvēruma piešķiršanu un cīņu pret terorismu. Tomēr vissvarīgākais bija tas, ka **Komisija vēlas nostiprināt ES un Krievijas attiecības enerģētikas jomā, kas balstīts uz savstarpīgumu, taisnīgu un vienlīdzīgu piekļuvi un vienādotām darbības iespējām**²¹.

21 <http://europa.eu.int/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/06/910&format=HTML&aged=0&language=EN&guilanguage=en>

Kā norādīts iepriekš, Maskavas nevēlēšanās ratificēt Eiropas Enerģētikas hartas līgumu un tam pievienoto Tranzīta protokolu jau ilgāku laiku izraisa pastāvīgas domstarpības, kurām tik drīz nav paredzamas "laimīgas beigas". Daudzi Krievijas ārpolitiskajās aprindās raudzījās skeptiski uz Komisijas nodomu iekļaut enerģētikas jautājumu jaunajā līgumā (PSL tas minēts maz un galvenokārt saistībā ar Enerģētikas hartu, kad Krievija to būs ratificējusi), negaidot neko citu, kā vien debašu turpināšanos par Eiropas Enerģētikas hartu. Tomēr šis priekšlikums galu galā var izrādīties produktīvs, ja puses pārvarēs savas neelasīgās nostājas šajā jautājumā un centīsies vienoties par noteikumu kompleksu, kas regulēs to sadarbību enerģētikas sektorā, balstoties uz savstarpīgumu. Tas var palīdzēt rast izeju no strupceļa diskusijās par Eiropas Enerģētikas hartu.

Tomēr ir skaidri jāsaprot arī tas, ka it īpaši **Komisijas vēlme iekļaut sīki izstrādātus noteikumus enerģētikas sektorā nostiprina tendenci virzīt gaidāmo sarunu mērķi tālāk par vienkāršu PSL precizēšanu**. Tā ir lietderīga iniciatīva, kas var palīdzēt abām pusēm identificēt jaunu interešu līdzsvaru, taču tā neatvieglos sarunas.

Krievijas diskusijā izvirzīto priekšlikumu pakete

Debates par jauno līgumu ar Eiropas Savienību bija ļoti lietderīgas, lai atdzīvīnātu diskusiju par Krievijas politikas mērķiem attiecībā ar Eiropu. Nevar novērtēt par augstu provokatīvos jautājumus par to, kādām galu galā jābūt ES un Krievijas partnerattiecībām un kur Krievija redz sevi globālās vides attīstībā. Tas ir ārkārtīgi vērtīgi, ņemot vērā Krievijas politisko aprindu interešu koncentrēšanos uz Āziju, it īpaši uz Ķīnu un Indiju, kuras pārdzīvo augšupeju, un aizvien pieaugošo nevērību pret "dekadentisko" Eiropu. Šīs debates notika laikā, kad Krievijā vērsās plašumā nacionālists un ksenofobija²². Atkārtota pievēršanās jautājumam par Krievijas un Eiropas valstu kopīgajām demokrātiskajām vērtībām bija pretrunā ar galveno tendenci uzskatīt Krieviju par "suverēnu demokrātiju", kas meklē savu īpašu pārvaldes ceļu un nepievienojas ne Rietumiem, ne Austrumiem aizvien pieaugošajā starptautiskajā nekārtībā. Tādējādi **atgriešanās pie jautājuma par Krievijas piederību bija ļoti lietderīga, lai līdzsvarotu ārpolitiskās diskusijas Krievijā**.

Cerams, ka šīs debates Eiropas Savienībai un tās dalībvalstīm dos iespēju spert soli uz priekšu, ne vien diskutējot par to kopīgajām interesēm un mērķiem politikā attiecībā pret Krieviju, bet arī mācoties no pagātnes kļūdām, novērtējot ES un Krievijas sadarbības izaicinājumus, izredzes un robežas. Tā bija ļoti lietderīga, lai paturētu Krieviju ES redzeslokā, ņemot vērā iekšējos un ārējos izaicinājumus, kas mudina Eiropas Savienību velīt tiem aizvien vairāk uzmanības.

Debates veicinājušas daudzu ideju rašanos, bet ir maz izredžu, ka puses tās izskatīs gaidāmajās sarunās, jo tās ir vai nu ideālistiskas vai pārāgas. Pirmkārt tas sakāms par tādām idejām kā Krievijas Federācijas asociācija ar ES vai pat iespējamā dalība tajā. Tas attiecas arī uz vairākkārtējiem aicinājumiem abām pusēm formulēt skaidru ilgtermiņa redzējumu, arī redzējumu par Krievijas nākotni kopā ar Eiropu vai Eiropā. Šī prasība pārsniedz pat fundamentāli modernizēta PSL mērķi. Neviena puse nav gatava dot skaidru atbildi uz šo prasību. Abām pusēm ir gandrīz neiespējami nonākt pie kopīga stratēģiska redzējuma par ES un Krievijas attiecību galīgo formu, jo tās patlaban iet atšķirīgus politiskos ceļus. Maz ticams arī, ka tie, kuri aicina formulēt šo redzējumu, būs apmierināti ar rezultātu, kurš tajā brīdī rastu vienprātīgu atbalstu gan Krievijas politiskajās aprindās, gan Eiropas Savienībā, gan abu pušu sarunās.

²² Šis jautājums ir drosmīgi izstrādāts RUE ziņojumā: Krievijas un ES Partnerības un sadarbības līguma modernizācijas un saliedētākas partnerības līguma noslēgšanas koncepcija, iedibinot asociāciju.

Šajās debatēs formulēti arī daudzi tālredzīgi priekšlikumi, kas neiederas galvenajā domāšanas virzienā attiecībā uz jauno līgumu. Tos ir vērts atzīt un paturēt prātā turpmākām diskusijām par ES un Krievijas attiecību attīstību. Priekšlikumi ir šādi:²³

1. Juridiskajā instrumentā, kas nosaka ES un Krievijas attiecības, jāiekļauj **tiesas normas**, kas regulē personu, Krievijas Federācijas un Eiropas Savienības pilsoņu, juridisko statusu un definē viņu savstarpēji atzīto tiesību un brīvību diapazonu. Tās būtu pārvietošanās brīvība, tai skaitā brīvība izvēlēties dzīvesvietu; tiesības uz nodarbinātību, kas brīva no diskriminācijas; tiesības piedalīties vietējās vēlēšanās, iegūt izglītību, baudīt kultūras un valodu dažādību. Tiesās normas arī regulētu noteikumus, kas ietekmē kompāniju dibināšanu un to darbību; godīgu konkurenci uz komerciāliem pamatiem; kompāniju apvienošanos un pārņemšanu; valsts pasūtījumu, intelektuālā, industriālā un komerciālā īpašuma aizsardzību utt.

2. **Programmas normas** nosaka grafiku un ceļa kartes pakāpeniskai to ierobežojumu likvidēšanai, kuri kavē preču, darbaspēka, pakalpojumu un kapitāla brīvu pārvietošanos, arī izliegumus veikt ekvivalentus pasākumus, ierobežot tranzitsakarus, kā arī daļēji slēgt konkrētus tirgus. Šīs normas regulē pakāpenisku pāreju no vislielākā labvēlības režīma piemērošanas, piešķirot nacionālo režīmu viena otrai, uz galamērķi – vienotu juridisko telpu, kas aptver visus ekonomiskās darbības dalībniekus neatkarīgi no viņu valsts piederības. Pakāpeniska kopējās darbības telpu un kopējā tirgus veidošana atspoguļosies izņēmumu sistēmas pakāpeniskā atcelšanā vienotajā juridiskajā režīmā atkarībā no ES un Krievijas sadarbības progresa.

3. Politiskā dialoga mehānismu papildinās īpaši **likumdošanas un likumu ieviešanas mehānismi**. Šāda sistēma nodrošinās sistemātisku savstarpēju apmaiņu ar informāciju par izskatāmiem likumprojektiem, ekspertu secinājumu apmaiņu par likumprojektiem, kas izraisa abu pušu interesi, kā arī abu pušu ekspertu līdzdalību attiecīgo likumprojektu izstrādāšanā.

4. Attiecīgās Krievijas valdības institūcijas kā **Krievijas pārstāves plašākā nozīmē aktīvāk iesaistīsies ES starpvaldību sadarbības struktūrās kā novērotājas**. Līdzīgs statuss tiks piešķirts ES novērotājiem, kuri iesaistīsies attiecīgo Krievijas valdības institūciju darbā.

5. Krievijas Federācijai tiks piešķirtas tiesības panākt ES institūciju izdoto regulējošo dokumentu un izpildlēmumu **labošanu** Eiropas tiesā. Sadarbības mehānismu papildinās **starptautiska tiesu instance**, kas tiks nodibināta līdzīgi tai, kura tika izveidota saskaņā ar EET līgumu.

Šī ceļu karte, pat ja tā nav pilnīga, atspoguļo redzējumu par ciešākas integrācijas un asociācijas veidošanos starp Eiropas Savienību un Krievijas Federāciju – līdzīgu EET. Kaut arī asociācijas ideja no Krievijas valdības un Eiropas Komisijas viedokļa politiski skan priekšlaicīgi, šī koncepcija atspoguļo dziļākas tendences Krievijas domāšanas veidā par attiecībām ar ES nākotnē. Tā ir arī praktiska, jo to var īstenot kā konkrētas saistības, kuras var ieviest dažādās Krievijas un ES attīstības stadijās, un jaunais līgums, kurš aizstās PSL, nav galastacija šajā ceļā.

Kaut arī Eiropas Savienības un Krievijas Federācijas jaunajā līgumā tiks izvīrīti pieticīgāki mērķi, tādējādi atspoguļojot gan abu līgumslēdzēju pušu sadarbības objektīvo stadiju, gan galveno domāšanas veidu, tas joprojām būs elastīgs un atstās durvis atvērtas turpmākiem uzlabojumiem, kā tas tika darīts 1994. gadā noslēgtajā PSL.

²³ Sistemātisku diskusiju par šo jautājumu sk.: Mark Entin, *In search of a Partnership: Russia and the European Union in 2004–2005*, pp. 354–356.

Secinājumi: turpmākais ceļš

Eiropas Savienības un Krievijas Federācijas 1994. gada Partnerības un sadarbības līguma termiņa beigās 2007. gada 1. decembrī nebūs dramatisks brīdis šo attiecību attīstībā. Kaut arī līgumu var pielāgot jaunajām pārmaiņām, kas notikušas kopš tā parakstīšanas un stāšanās spēkā, tā mērķis vēl nav sasniegts. Krievija vēl nav pievienojusies PTO, un neviena puse vēl nav gatava spert Partnerības un sadarbības līgumā paredzēto nākamo soli – izskatīt iespēju risināt sarunas par brīvo tirdzniecību, nemaz nerunājot par gaidāmo un sarežģītāko jautājumu par kopējo ekonomiskās darbības telpu, kas izies ārpus PSL noteikumiem. Tā kā jaunais līgums acīmredzot nebūs gatavs līdz 2007. gada beigām, neviena puse nedomā izstāties no PSL, un tādējādi tas tiks atjaunots ik gadu.

Galvenokārt politisku apsvērumu dēļ izraisītā diskusija par 2007. gada pēdējo termiņu beigusies ar abu pušu lēmumu risināt sarunas par jaunu līgumu. Sagaidāms, ka Komisijas mandāts tiks apstiprināts Padomes sēdē Helsinkos 2006. gada novembra beigās, lai sarunas varētu sākties 2007. gada sākumā. Tikmēr ir radies neformāls izkārtojums, kas norāda, ka puses

- centīsies būtiski adaptēt (modernizēt) PSL, lai tas atspoguļotu progresu ES un Krievijas attiecībās;
- centīsies risināt sarunas par jaunu juridiski saistošu instrumentu, kas regulēs abu pušu sadarbību;
- nesteigsies ar sarunām, ja jaunais līgums nebūs gatavs līdz 2007. gada beigām.

Tomēr Krievijas un Eiropas Savienības politikas evolūcija attiecībā uz jauno līgumu liecina, ka abas puses vēlas kaut ko vairāk par vienkāršu PSL precizēšanu. Maskava, galvenokārt politisku iemeslu dēļ, cenšas novirzīties no idejas, kas paredz ES vadītu palīdzību sistēmiskos pārkārtojumos Krievijā gan politikas, gan ekonomikas jomā. Tā labprātāk vēlētos aizstāt to ar drosmīgāku apliecinājumu abu pasaules politisko procesus dalībnieču vienlīdzīgai partnerībai. Tam īpaši jāatspoguļojas jaunajos politiskā dialoga mehānisma izkārtojumos, kuram, pēc Maskavas ieceres, jānodrošina kopīgu un saistošu lēmumu pieņemšanas procedūra politikas jautājumos, kāda izveidota NATO un Krievijas padomē.

2006. gada 3. jūlijā iesniegtais sarunu noteikumu projekts, kas vēl jāapstiprina Padomei, liecina par Eiropas Savienības vēlmi saglabāt demokrātisko sarunu kā jaunā līguma pamatu un vienoties par noteikumiem, kas regulē sadarbību un uzņēmējdarbību enerģētikas sektorā.

Šīs abas vēlmes, kas pārsniedz vienkāršu PSL precizēšanu, acīmredzot veidos pamatu sarunām par ES un Krievijas partnerattiecību un sadarbības daļēju pārkārtošanu. Tās var radīt pamatu, kas dos iespēju panākt kompleksu vienošanos par PSL dziļāku modernizēšanu, nekā sākumā tika gaidīts, un tās var pacelt ES un Krievijas attiecības jaunā līmenī, kaut gan sagaidāms, ka šis process būs ierobežots, jo dziļāka šo attiecību pārkārtošana tiek uzskatīta par pārāgru.

ES un Krievijas partnerattiecību un sadarbības juridiskā pamata pārskatīšana aizņems vairāk laika nekā vienkārša PSL precizēšana. Kad puses vienosies nesteigties, izšķirošais jautājums būs – cik daudz laika tās ir gatavas tam veltīt. Jo augstāks uzdevums, jo sarunas par to varētu būt laikietilpīgākas.

Ieteikumi politikā

1. Izvēlieties sarunas par jauno līgumu, veicot labojumus pašreizējā PSL. Tas dos iespēju maksimāli saglabāt tā spēkā esošos noteikumus un vienlaikus nekavēs puses veikt dziļākas pārmaiņas, kuras tās uzskata par nepieciešamām. Šāda pieeja neizslēdz arī līguma nosaukuma maiņu.

2. Esiet ambiciozi, bet ne pārāk. Ne paredzētais grafiks, ne mērķis modernizēt PSL neatstāj daudz vietas ļoti ambiciozam projektam. Sarežģītākas sarunas var plānot vienīgi pēc Krievijas

pievienošanās PTO un tad, kad Maskava būs nolēmusi, ka tā vēlas izskatīt brīvās tirdzniecības iespēju.

3. Sākiat kopīgi rūpīgi pārskatīt PSL noteikumus, lai noteiktu, kuros no tiem jāveic labojumi un kuri ir novecojuši. Identificējiet minimālo PSL dokumentu kopumu, kas jātur kārtībā, lai nepieļautu regresu ES un Krievijas attiecībās, pat ja daži no šiem noteikumiem ietilptu tā dēvēto "neiedarbināto" noteikumu kategorijā.

4. Nepieļaujiet kompromisu tajos PSL noteikumos, kas attiecas uz vērtībām. Tomēr novērtējiet pieejamos instrumentus, lai nostiprinātu savstarpējo uzticību saglabājamām vērtībām. Abas puses apzinās, ka pašreizējais posms ES un Krievijas attiecībās neveicina nosacītības principa piemērošanu.

5. Eiropas Savienībai ieteicams labāk rūpīgi pārskatīt mācību, ko tā guvusi divpadsmit gados, kas pagājuši kopš PSL galīgās noformulēšanas. Šo pārskatu nevajadzētu aprobežot ar Komisijas iekšējām procedūram, bet iesaistīt pētniecības institūtus, pilsonisko sabiedrību un Eiropas Parlamentu.

6. Centieties izstrādāt tādu Eiropas Savienības un Krievijas līgumu, kas uz savstarpības pamatiem garantē godīgu un vienlīdzīgu piekļuvi enerģētikas sektoram un vienādotas darbības iespējas tajā. Tomēr iespēja, ka Krievija pieņems visus Eiropas Enerģētikas hartas un tai pievienotā Tranzīta protokola noteikumus, arī vispretrunīgāk vērtētos, uzskatāma par diezgan nereālu mērķi. Neizmantojiet sarunas, lai pārliecinātu Maskavu ratificēt šos dokumentus, bet centieties sarunu ceļā atrisināt strīdīgos jautājumus.

ES un Krievijas enerģētikas dialogs gaidāmā Partnerības un sadarbības līguma kontekstā

Dr. Andris Sprūds, Latvijas Ārpolitikas institūta pētnieks

Kopsavilkums

ES un Krievijas Partnerības un sadarbības līguma termiņš beidzas 2007. gadā, un ir jādefinē paredzamā līguma raksturs. Dialogs par enerģētikas jautājumiem kļūst par vienu no centrālajiem elementiem šajās debatēs.

Krievijas vadība aizvien biežāk uzskata Krieviju par "neizstājamu nāciju" globālajā ekonomikā, kā arī par "enerģētikas lielvaru". Tā apzināti piekopj iekšpolitiku, kas padara Krievijas valsti par vienu no svarīgākajiem enerģētikas sektora spēlētājiem. Tāpēc Krievijai ir aizvien lielākas iespējas padarīt "gāzes un naftas diplomātiju" par Krievijas ārpolitikas centrālo pīlāru un instrumentu, arī attiecībā ar Eiropas Savienību.

Eiropas Savienībai grūti nonākt pie kopējas un visaptverošas nostājas tādos enerģētikas jautājumos kā iekšējais enerģijas tirgus un piegādes drošums. Pēdējos divdesmit gados ES pieredzējusi "paradigmas maiņu" iekšējā enerģijas tirgus jautājumā. Pilnībā valsts kontrolētais sektors pakāpeniski pārtapa sektorā, kurā aizvien vairāk iesaistījās un dominēja tirgus spēki. Tomēr liberalizācijas un deregulācijas vēriens dažādās ES valstīs atšķiras. Atšķirīgās nostājas vēl skaidrāk izpaužas jautājumā par piegādes drošumu. Nacionālās valdības uzskata enerģijas piegādes drošuma garantēšanu par vienu no saviem nacionālās drošības apsvērumiem un tādēļ nelabprāt deleģē šīs funkcijas kādai pār nacionālai institūcijai. Tāpēc kopējā nostāja piegādes drošuma jautājumā vēl tikai top – arī attiecībā ar Krieviju.

Krievija ir galvenā enerģijas piegādātāja Eiropas Savienībai. ES un Krievija atzina savstarpējās atkarības nozīmi enerģētikas sektorā, sākot divpusēju dialogu par enerģētikas jautājumiem Parīzes galotņu apspriedē 2000. gada oktobrī. Šā dialoga pamatideja bija abpusējo interešu izpratne un realizēšana: Krievijai nepieciešams vairāk investīciju no Eiropas, lai attīstītu enerģijas resursus, bet Eiropai vajadzīga droša ilgtermiņa piekļuve Krievijas naftai un gāzei. ES un Krievijas dialogs par enerģētikas jautājumiem pēdējā laikā kļuvis intensīvāks sakarā ar enerģijas piegādes aizvien svarīgāko nozīmi, ES paplašināšanu, plašu kopīgu projektu perspektīvām un sarežģītajām attiecībām ar tranzitvalstīm. 2005. gada maijā pieņemtajā Kopējās ekonomiskās darbības telpas ceļa kartē bija uzsvērtā nepieciešamība ciešāk sadarboties enerģētikas sektorā un pievērsties jautājumiem, kas

soisīti ar enerģijas drošības, efektivitātes, infrastruktūras un tirdzniecības optimizāciju. Kaut gan zināms progress ES un Krievijas enerģētikas dialoga ietvaros bija gūts un perspektīvā tika prognozēta mijiedarbības intensificēšana enerģētikas līguma vai stratēģiskās partnerības veidā, panākumi svarīgāko jautājumu risināšanā bijuši diezgan ierobežoti. Visupirms tas attiecas uz vienotu darbības iespēju noteikšanu enerģētikas sektorā un visaptverošu ietvaru nodrošināšanu stabilām un drošām enerģijas piegādēm. Enerģētikas dialogs kļuva arī par vienu no centrālajiem jautājumiem ES un Krievijas diskusijās par PSL.

ES un Krievijas PSL ievērojama modificēšana pavērtu "izdevības logu", lai demonstrētu abpusēju ieinteresētību sadarbībā un uzlabotu sadarbības oficiālos ietvarus un mehānismus. Pārveidotā PSL "asociācijas" dimensijā varētu ietilpt gan iespējamā preču, pakalpojumu un kapitāla kustības liberalizācija (ko vēlas panākt Krievija), gan kopējas regulēšanas telpas iedibināšana, kas atbilstu parametriem, kurus vēlas ieviest Eiropas valstis. Enerģētikas sektorā pēdējais prasītu Krievijas gāzes sektora zināmu demonopolizāciju un Enerģētikas hartas līguma ratifikāciju. Iespējamais modificētais ES un Krievijas PSL radītu fonu plašākam diskusiju forumam un "vienas balss" noformulēšanai Eiropas Savienībā, arī enerģētikas sektorā. Eiropas Savienībai jādoma par visaptverošas nostājas izstrādāšanu visai pēcpadomju telpai. Vienlaikus Eiropas Savienībai jānostiprina pozīcijas sarunās un jāpalielina manevrēšanas spēja, optimizējot enerģijas izlietošanu un dažādojot tās piegādes ceļus un resursus.

Saturs

Ievads

Krievija: ceļā uz "enerģētikas lielvaru"

ES kopējas enerģētikas politikas meklējumos

Ceļā uz iekšējo enerģijas tirgu

Piegādes drošums

ES un Krievijas dialogs par enerģētikas jautājumiem

Vienādotas darbības iespējas: kopīgās deklarācijas un atšķirīgā politika

Enerģijas piegādes jautājums

Ieteikumi PSL diskusiju kontekstā: Latvijas perspektīva

Ievads

ES un Krievijas Partnerības un sadarbības līguma termiņš beidzas 2007. gadā, un aizvien biežāk tiek diskutēts par jaunā līguma raksturu. Līgums nosaka mijiedarbības virzienu daudzās jomās. Dažas no tām ir šķietami svarīgākas un ieņem centrālo vietu gaidāmajā Partnerības un sadarbības līgumā un ES un Krievijas attiecībās kopumā. Debates par PSL un ES un Krievijas pašreizējām attiecībām atklāj svarīgus saskaņas un nesaskaņas aspektus. Tās arī veido psiholoģisko un politisko vidi turpmākām diskusijām par PSL raksturu. Enerģētikas dialogs acīmredzami kļūst par debašu centrālo elementu. Ņemot vērā aizvien lielāko pieprasījumu pēc enerģijas visā pasaulē, Krievijas aktivitātes enerģētikas sektorā, Krievijas un tās Austrumeiropas kaimiņvalstu konflikti enerģētikas jautājumos un politiskie un ekonomiskie apstākļi Ziemeļeiropas gāzes projekta sākšanai guvuši spēcīgu atbalstu Eiropas politikas noteicēju un ekspertu vidū un izvirzījuši ES un Krievijas attiecības enerģētikas jomā par vienu no svarīgākajiem politiskās darba kārtības jautājumiem.

Šajā rakstā izvērtēti nesenie notikumi, pašreizējās svarīgākās tendences un ES un Krievijas mijiedarbība enerģētikas sektorā, it īpaši paredzamā ES un Krievijas Partnerības un sadarbības līguma kontekstā. Rakstā galvenā uzmanība pievērsta tendenču transformācijai Krievijas un ES enerģētikas sektoros un ES un Krievijas dialogam. Tajā arī mēģināts iezīmēt paredzamās alternatīvas ES un Krievijas attiecībās enerģētikas jomā PSL kontekstā un sniegt ieteikumus no Latvijas perspektīvas.

Krievija: ceļā uz “enerģētikas lielvaru”

Krievijas vadība aizvien biežāk uzskata Krieviju par “neaizstājamu nāciju” pasaules ekonomikā un par “enerģētikas lielvaru”¹. Kā izteicies Vladimirs Putins, nepieciešams efektīvi izmantot šīs Krievijas priekšrocības gan iekšzēmē, gan starptautiski: “Enerģija mūsdienās kļūvusi par galveno faktoru pasaules ekonomiskajā attīstībā. Krievijas pašreizējā un turpmākā labklājība ir tieši atkarīga no vietas, kādu mēs ieņemsim globālajā enerģētikas kontekstā. Centieni uzņemties vadošo lomu pasaules enerģētikas sektorā ir ambiciozs uzdevums.”² Šāda pieeja zināmā mērā ir attaisnojama, jo Krievijas rīcībā ir resursi, lai veicinātu pasaules enerģijas tirgu stabilizāciju. Krievija iegūst 12% pasaules primāro enerģijas resursu, tai pieder 13% zināmo pasaules naftas rezervju un, kas ir īpaši iespaidīgi, 34% zināmo gāzes rezervju.³ Neraugoties uz rezervju samazināšanos izstrādātajās ieguves vietās un ievērojamu finanšu investīciju un infrastruktūras modernizācijas nepieciešamību, dabas resursi nodrošina Krieviju ar salīdzinošām priekšrocībām pasaules ekonomikā un politikā. Vērojama pakāpeniska un skaidri redzama Krievijas starptautiskās orientācijas maiņa, lai kļūtu par svarīgu spēlētāju pasaules ekonomikas enerģētikas jomā. Aizvien redzamāki kļūst līdzekļi un stratēģija, kādus Krievijas vadība plāno izmantot, lai iegūtu Krievijai “enerģētikas lielvaras” statusu.

Krievijas valdība acīmredzami uzskata ekonomisko augšupeju un varenību par priekšnoteikumu, lai kļūtu par ietekmīgu starptautisko procesu dalībnieci. Enerģijas resursi un uzņēmumi kļuvuši par svarīgu instrumentu šā mērķa sasniegšanai. Tādēļ Kremlis apzināti īsteno iekšpolitiku, kas var padarīt Krieviju par svarīgu spēlētāju enerģētikas sektorā. Putina otrā prezidentūras termiņa laikā šis mērķis jau ir lielā mērā sasniegts. Valsts nostiprināja savu monopolu pār gāzes sektoru un iedibināja reālu klātbūtni naftas rūpniecībā. Hodorkovska lieta skaidri nodemonstrēja Kremļa apņemšanos dominēt enerģētikas sektorā.⁴ Otrkārt, Krievijas vadība sākusī atbalstīt sociāli un politiski “atbildīgas” Krievijas kompānijas

1 Dmitri Trenin, “Postimperskiy proyekt”, *Nezavisimaya Gazeta*, 2006. g. 30. janvāris.

2 Putina runa Krievijas Drošības padomē 2005. g. 22. decembrī; citāts ņemts no Vladimir Milova raksta “Mozhet li Rossiya stat nelyanym rayem?”, *Pro et Contra*, Vol. 10, No. 2-3 (2006), 13. lpp.

3 Alexander Arbatov, Maria Belova, Vladimir Feygin, “Russian Hydrocarbons and World Markets”, *Russia in Global Affairs*, No. 1 (January-March 2006). Krievija kontrolē aptuveni 47 triljonus kubikmetru apstiprināto dabasgāzes rezervju. Salīdzinājumam: Eiropas lielākajām gāzes ieguvējām Norvēģijai un Nīderlandei pieder attiecīgi 4 un 1,5 triljoni kubikmetru.

4 Marta Olkat, *Vladimir Putin i nelyanaya politika Rosii*, Carnegie Working Paper, No. 1 (2005), 4. lpp.

gan iekšzemē, gan it īpaši starptautiskajā arēnā. Tā rezultātā gāzes monopolfirma *Gazprom* tika acimredzami virzīta, lai kļūtu par pasaules mēroga spēlētāju enerģētikas jomā. Šajā ziņā atliek vienīgi pārfrāzēt populāro tēzi, lai saskaiftu stratēģisko aprēķinu kontūras un saprastu Krievijas gāzes monopola ietekmi: kas ir *Gazprom* interesēs, ir arī Krievijas interesēs, un otrādi. Tas arī norāda uz tendenci padarīt *Gazprom* biznesa darbību par svarīgu Krievijas ārējās enerģētikas politikas instrumentu. Vēl vairāk – Krievijas gāzes diplomātija tīši un aizvien intensīvāk tiek pārveidota par Krievijas ārpolitikas centrālo pīlāru.⁵

Mērķis dažādot stratēģiskos maršrūtus Krievijas enerģijas resursu piegādē patērētājiem Rietumos un nākotnē arī ārpus tiem acimredzami kļuvis par Krievijas “gāzes un naftas diplomātijas” svarīgu un neatņemamu sastāvdaļu. Šo mērķi propagandē politiķu, uzņēmēju un ekspertu kopienas.⁶ To vēl vairāk atviegloja pasaulē aizvien lielākais pieprasījums pēc enerģijas un tās pieaugošās cenas gad-simtu mijā, kas veicināja Krievijas motivāciju un finansiālā potenciāla palielināšanos.⁷ Piegādes ceļu dažādošana jeb diversificēšana neapšaubāmi nostiprinātu Krievijas kompāniju un pašas Krievijas manevrēšanas un kaulēšanas potenciālu. Tādējādi dažādošanas politikai starptautiskajā un iekšējā līmenī ir gan ekonomiska, gan politiska dimensija.

Krievija sāka īstenot dažādošanas stratēģiju naftas sektorā, ierīkojot Baltijas cauruļvadu sistēmu un veiksmīgi apejot Baltijas valstis, pirmām kārtām Ventspils ostu Latvijā, kurai deviņdesmitajos gados bija būtiski svarīga loma Krievijas naftas eksportā uz Rietumeiropas valstīm. Tas ievērojami samazināja tranzīta izmaksas. Vēl vairāk, šī dažādošana ļoti maina iepriekš pastāvējušās asimetriskās attiecības. Pirms Baltijas cauruļvadu sistēmas izbūves Baltijas valstis bija neaizstājams tranzītceļš Krievijas naftas eksportam. Tagad Krievijas enerģijas eksporta ceļu dažādošanas kontekstā šīs valstis vairs nenosaka tranzīta cenas, bet gan cenšas, lielākoties neveiksmīgi, nezaudēt savu iepriekšējo svarīgo lomu tranzīta sektorā.

Gāzes sektorā pēc projekta *Zilā straume (Blue Stream)* īstenošanas piegādēm uz Turciju Krievija sāka aktīvi īstenot apjomīgo Ziemeļeiropas gāzesvada projektu. Tas jāaplūko Krievijas iekšpolitikas un ārpolitikas prioritāšu maiņas kontekstā. Ziemeļeiropas gāzesvada būve acimredzami atbilst centieniem pārvērst Krieviju par potenciālu Eiropas un pasaules “enerģētisko superlielvalsti”. Patiesībā pats projekts gan vieš nopietnas šaubas par tā ekonomisko pamatotību. Neraugoties uz Rietumeiropā aizvien pieaugošo gāzes patēriņu, var diskutēt par Krievijas gāzes importa būtiska pieauguma nenovēršamību. Gāzes piegādē Rietumeiropas valstīm jau pastāv sīva konkurence, turklāt projekta īstenošana arī izmaksās dārgi. Milzīgi izdevumi jāparedz ieguves vietu izstrādei Barenca jūrā un nepieciešamās infrastruktūras veidošanai gāzes transportēšanai uz Viborgu. Dārgais Ziemeļeiropas gāzesvada projekts jau uzsākts, kaut gan *Gazprom* ir izjutusi negatīvās sekas, ko radījis ekonomiski apšaubāmais projekts *Zilā straume*, kas nogādā gāzi Turcijā.⁸

Krievijas vadība un *Gazprom* acimredzot vispirms rēķinājušies ar projekta potenciālo stratēģisko un politisko labumu, nevis ar gaidāmajām izmaksām un finansiāli ilgtspējīguma perspektīvu. Ieguvumi, ko dotu perspektīva nostiprināt savu klātūtni Rietumeiropas enerģētikas sektorā, kā arī palielinātās manevrēšanas iespējas Centrālās un Austrumeiropas valstīs guva pārsvaru pār apsvērumiem par paša projekta ekonomisko pamatotību. Krievijas gāzes monopolfirma jau kļuvusi par vienu no svarīgākajiem spēlētājiem enerģētikas jomā Centrālās un Austrumeiropas valstīs un daļēji monopolizējusi šo

5 Keith C. Smith, *Russian Energy Politics in the Baltics, Poland and Ukraine: A New Stealth Imperialism?* CSIS Report, December 2004.

6 Vladimir Milov, Ivan Selivahin, *Problemy energeticheskoy politiki*, Carnegie Moscow Center Working Paper, No. 4 (2005), pp. 6., 17-22.

7 Laikā starp 1992. un 1999. gadu barela jēlnaftas vidējā cena bija USD 17,6, turpretim 2000.-2005. gadā tā bija USD 35,4. Augstās naftas un gāzes cenas ievērojami palielināja Krievijas spēju nomaksāt ārējos parādus, palielināt savas bankas rezerves un pakāpeniski panākt simts miljonu dolāru uzkrājumu Stabilizācijas fondā.

8 Oleg Reut, «Severo-evropejskiy gazoprovod i ekonomika gosudarstv Baltijskogo regiona», publicēts Baltijas Pētījumu centra internetā lapā 2005. gada 14. septembrī, pieejams <http://www.brcinfo.ru/publics/public.php?id=2200>

valstu gāzes tirgu. *Gazprom* šajās valstīs aizvien vairāk dominē visā vertikālē no ieguves līdz sadalei individuālajiem patērētājiem. Kompānijai *Gazprom* pieder ievērojama daļa akciju Centrālās un Austrumeiropas valstu nacionālajās gāzes kompānijās. Kaut gan stabilo kompāniju klātbūtnes dēļ līdzīgu ietekmi Rietumeiropas valstīs nebūtu iespējams panākt, *Gazprom* cenšas intensificēt sakarus ar lielajām Eiropas enerģētikas kompānijām, parakstot ilgtermiņa piegādes vienošanās, dibinot ieguves un transportēšanas kopuzņēmumus un īstenojot kopīgus investīciju projektus citās valstīs. Centrālās un Austrumeiropas valstīs Krievijas mērķis ir palielināt to atkarību, turpretī Rietumeiropā – palielināt savstarpējo atkarību.

Vēl vairāk, Krievija acīmredzami centās mazināt savu atkarību no Ukrainas tranzīteljiem, jo Ukraina dominēja Krievijas gāzes eksportā uz Eiropu. Kaut Ukraina arī turpmāk būs dominējošais Krievijas gāzes eksporta koridors, kad sāks darboties jaunais cauruļvads, Krievijas atkarība no Ukrainas samazināsies no gandrīz 80% līdz aptuveni 65% no dabasgāzes eksporta.⁹ Arī politiskās dividendes ir acīmredzamas. Krievija veiksmīgi ieguvusi papildu instrumentus gan ekonomiskajā, gan politiskajā "pātagas un medusmaizes" politikā pret tranzīvalstīm, galvenokārt pret Ukrainu, un paplašinājusi savas politiskās un ekonomiskās manevrēšanas diapazonu.

Dažādošanas politikai piemīt arī vērā ņemama iekšpolitiskā dimensija. Sākot īstenot vispirms Baltijas cauruļvada projektu un nesen arī Ziemeļeiropas cauruļvada projektu, Kremlis un *Gazprom* demonstrē vietējai auditorijai savu politisko, ekonomisko un sociālo atbildību. Krievijas iedzīvotāji ar entuziasmu atbalsta lielāku ekonomisko un politisko drošību no valstīm, kuras Krievijā uzskata par "tādām, uz kurām nevar palauties". Ekonomiskā ziņā šis projekts radījis izdevību papildus piesaistīt iekšējās un ārvalstu investīcijas gan visā Krievijā, gan konkrēti dažos tās reģionos. Nav nekāds pārsteigums, ka Krievijas ziemeļu reģionu un it īpaši Ļeņingradas apgabala varas iestādes ir starp tām, kuras visnelokāmāk aizstāv dažādošanas politiku un infrastruktūras veidošanu savā teritorijā. Būvējot Ziemeļeiropas gāzesvadu, uzņēmējiem, kuri piedalīsies projektā, būs jādibina vietējās filiāles un jāmaksā nodokļi Ļeņingradas apgabala budžetā.¹⁰ Projekta attīstīšanā līdz ar reģionālajiem lobiņiem ir ieinteresētas arī konkrētas Krievijas ekonomisko interešu grupas.¹¹

Krievijas vadība neierobežo savas iespējas tikai ar dažādošanas politiku Eiropas virzienā. 2006. gadā Krievija parakstīja līgumu ar Ķīnu par gāzesvada būvi, kura pirmā kārtā tiks pabeigta līdz 2010. gadam. Pēc projekta īstenošanas Krievija varētu eksportēt 60–80 miljardus kubikmetru dabasgāzes uz Ķīnu, kas tiecas pēc papildu enerģijas resursiem. Paredzētais gāzesvads un līdzīgs jēlnaftas vads Āzijas virzienā, kā arī plāni izvērst šķidrinātās dabasgāzes ražošanu, protams, perspektīvā paplašinās Krievijas globālo ekonomisko klātbūtni un politisko ietekmi, kā arī nostiprinās tās pozīcijas sarunās ar Eiropu.

ES kopējas enerģētikas politikas meklējums

Kaut arī ES saknes meklējamas enerģētikas jomā noslēgtajos sadarbības līgumos pagājušā gadsimta piecdesmitajos gados, ceļš uz kopīgu nostāju enerģētikas jautājumos ir bijis gauss un sarežģīts. Komplicētajā savstarpēji savijušos stratēģisko, politisko, ekonomisko, sociālo un vides jautājumu tīmeklī dalībvalstu un Komisijas nostājas bieži atšķirušās. Iekšējās debatēs īpaši izejas divi svarīgi jautājumi: iekšējā enerģijas tirgus (IET) veidošana ar privatizācijas un deregulācijas palīdzību un

⁹ Pēc *Renaissance Capital Group* aplēsēm, eksporta cauruļvadu gada jauda 2010. gadā (kopumā 257 miljardi kubikmetru salīdzinājumā ar 190 miljardiem 2004. gadā) būs šāda: Ukrainas tranzīts – 170 (2004. gadā 145), Jamala-Eiropa (caur Balīkrieviju) 33 (23), Ziemeļeiropas gāzesvads – 30 (0), Zilā straume – 16 (16) un Ziemeļu (Somijas) virziens – 8 (6); sk. "Situacija na evropskoma gazovom rīnke", *Biuletēn instituta enerģētiki i finansov*, No. 2 (2006), 15. lpp.

¹⁰ Yekaterina Dranitsyna, "Gas Pipeline To Supply Oblast With Taxpayers", *The St. Petersburg Times*, 13 September 2006.

¹¹ Piemēram, projektā piedalīsies viena no lielākajām Krievijas cauruļu ražotājiem, kas ir *Gazprom* meitasuzņēmums.

nepieciešamība vienoties par piegādes drošumu kā vienu no centrālajiem elementiem kopējā enerģētiskā politikā (KEP). Šie jautājumi tieši saistīti ar ES un Krievijas enerģētiskā dialoga formālajiem ietvariem.

Ceļā uz iekšējo enerģijas tirgu

Pēdējos divdesmit gados ES pieredzējusi "paradigmas maiņu" attiecībā uz iekšējā enerģijas tirgus vadību. Pilnībā valsts kontrolētais sektors pakāpeniski pārtapa sektorā, kurā aizvien vairāk iesaistījās un dominēja tirgus spēki. Astoņdesmito gadu beigās un deviņdesmitajos gados lielākā daļa ES valstu liberalizēja un deregulēja savu enerģijas tirgu.¹² Deviņdesmitajos gados tika daļēji liberalizēts elektroenerģijas sektors un pakāpeniski ieviesta trešās puses iesaistīšanās. 2003. gada elektroenerģijas un gāzes direktīvas aicināja tālāk liberalizēt Eiropas elektroenerģijas un gāzes tirgu. Tas radīja nepieciešamību pēc apstākļiem, kuros gan rūpniecības uzņēmumi, gan privātie patērētāji varētu izvēlēties savu elektroenerģijas un gāzes piegādātāju. Saskaņā ar šīm direktīvām no 2007. gada jūlija ikvienam Eiropas patērētājam būs tiesības pirkt gāzi un elektroenerģiju no jebkura piegādātāja Eiropas Savienībā. Tomēr, tā kā joprojām saglabājas problēmas ar savietojamību, šo direktīvu īstenošana kļuvis par iekšējā enerģijas tirgus efektivitātes pārbaudījumu. Tādas valstis kā Īrija un Malta, kā arī Baltijas valstis kļuvušas par "enerģijas salām", kas lielākoties atdalītas no ES enerģijas tīkliem.¹³

Enerģētiskā politika Eiropas Savienībā veidojas kā daudzslāņaina politiskā procesa rezultāts. Eiropas Komisija pakāpeniski uzņēmusies vadošo lomu šajā procesā. Kaut arī nacionālās valdības var ievērojami ietekmēt sarunu par enerģētiskā politikas jautājumiem raksturu un gala sarunu virzienu, Komisija var palīdzēt un tai ir spēcīga ietekme darba kārtības izstrādes un "starpniekdarības" stadijā. Vēl vairāk, Komisija var izmantot tādas instrumentus kā konkurences politika, par ko vienojušās dalībvalstis, lai veicinātu liberalizāciju enerģētiskā sektorā. Tomēr joprojām saglabājas ievērojami šķēršļi. Neraugoties uz vispārējo vienošanos par nepieciešamību liberalizēt Eiropas enerģijas tirgu, ekletisms saglabājas, jo dažādām valdībām ir atšķirīgas intereses, un tās attiecīgi nereti piekopj pretēju politiku. Jāņem vērā, ka enerģētiskā politika pēc savas dabas ir ekonomiskās, sociālās, vides un, pats svarīgākais, drošības politikas neatņemama sastāvdaļa. Tādēļ progress bijis neviennozīmīgs. Liberalizācijas un deregulācijas vēriens dažādās valstīs atšķiras. Lielbritānijas valdība sekoja savai vispārējai liberālajai ekonomiskajai filozofijai un konsekventi liberalizēja arī enerģijas tirgu. Vācijā vērojama jaukta aina – valsts klātbūtne un regulēšana sociāli jutīgajā ogļrūpniecības, kā arī kodolenerģētiskā sektorā un liberāla tirgus pieeja citos enerģētiskā sektoros. Liberalizācija un deregulācija ir bijusi tikai daļēja Francijā un Itālijā, kuras tradicionāli atbalsta valsts iejaukšanos. Vēl vairāk, atšķirībā no Krievijas Eiropas lielās kompānijas veido spēcīgas interešu grupas ES iekšējo lēmumu pieņemšanas procesā un ietekmē kopienas enerģētiskā politiku. Tās izveidojušas nozaru asociācijas, piemēram, *Eurelectric* (elektroenerģija), *Eurogas* (gāze), *Euroipa* (nafta), *Foratom* (kodolenerģētika), *CEPCEO* (ogļrūpniecība) ar pastāvīgu klātbūtni Briselē. Tās savā pieejā, līdzīgi kā nacionālās valdības, ievēro pašas savas intereses.¹⁴

Piegādes drošums

Importētie enerģijas resursi veido 50% no Eiropas Savienībā nepieciešamā enerģijas apjoma, un turpmākajās dažās desmitgadēs tie palielināsies līdz 70%.¹⁵ Jautājums par dabasgāzes un naftas

12 Janne Haaland Matlary, *Energy Policy in the European Union*, London, 1997, pp. 6-7.

13 EC Green Paper "A European Strategy for Sustainable, Competitive and Secure Energy", 8 March 2006, p. 6; pieejama internetā http://europa.eu.int/comm/energy/green-paper-energy/doc/2006_03_08_gp_document_en.pdf

14 Matlary, *Energy Policy*.

15 Green Paper, 2006, p. 3.

piegādes nodrošināšanu kļūst aizvien steidzamāks un aktuālāks. Imports veido gandrīz 80% no ES naftas patēriņa. Tā kā dabasgāzi pamatā var transportēt pa caurulvadiem, pieeja tiem kļūst par aizvien svarīgāku risināmu jautājumu. Dabasgāzes īpatsvars ES enerģijas bilanci palielinājies no 2% 1960. gadā līdz 25% 2003. gadā. Eiropas gāzes tirgus nemiīgi aug. Pēc Starptautiskās enerģētikas aģentūras un citu organizāciju aplēsēm, 2005. gadā ES valstis patērēja gandrīz 500 miljardus kubikmetru dabasgāzes. Paredzams, ka līdz 2010. gadam patēriņš sasnies 610–640 miljardus kubikmetru. Tādējādi ES atkarība no dabasgāzes importa līdz 2020. gadam palielināsies no pašreizējiem vairāk nekā 50% līdz aptuveni 70–80%.¹⁶

Piegādes drošums figurē kopienas darba kārtībā jau sen. Pēc 1973. gada krīzes Komisija koordinēja 90 dienu ārkārtas naftas rezervju izveidi dalībvalstīs. Taču turpmākā darbība to veidošanā palēninājās, un to nepārprotami ietekmēja "zemākā kopsaucēja" princips. Nacionālās valdības uzskata enerģijas piegādes drošuma garantēšanu par vienu no saviem nacionālās drošības apsvērumiem un tādēļ nelabprāt deleģē šīs funkcijas kādai pārnacionālai institūcijai. Tas radījis zināmu spriedzi starp liberalizācijas un deregulācijas politiku no vienas puses, un piegādes drošuma garantēšanu no otras. Dažas valdības un interešu grupas apgalvo, ka deregulācija un konkurence enerģētikas jomā kaitēšot piegādes drošumam, un otrādi. Valstu vairākums labprāt pašas kontrolētu piegādes drošumu. Vēl vairāk, piegādes drošuma atšķirīgās interpretācijas ir strukturāli noteiktas, un tādas attiecīgi ir arī enerģijas ražotājvalstu un enerģijas importētājvalstu politiskās un ekonomiskās intereses. Pirmās, dabiski, šaubās par kopējas politikas izstrādi ES līmenī. Vienlaikus pieaug arī izpratne, ka nodrošināt nepieciešamos enerģijas resursus vienpusēji vai divpusēji kļūst aizvien grūtāk. Vairākums ES valstu ir tīrās importētājas. Tas nozīmē, ka sakarā ar aizvien pieaugošajām vajadzībām ekonomiskās izaugsmes un globālās politiskās un ekonomiskās vides pārveidošanas kontekstā nacionālajām valstīm radusies izdevība apliecināt politisko gribu un veidot kopīgu enerģētikas politiku. 2005. gada beigās ES valstu un valdību vadītāji aicināja izstrādāt kopīgu enerģētikas politiku un "integrētu pieeju" enerģijai. *Zaļajā grāmatā* jau bija norādīta nepieciešamība Eiropas Savienībai "runāt vienā balsī" un iedibināt koordinācijas mehānismus ārējos enerģētikas jautājumos: "Eiropas Savienībai nav oficiāla instrumenta enerģijas piegādes regulēšanai no ārienes. To varētu atrisināt, iedibinot jaunu oficiālu mērķinstrumentu, kas darbotos, ja enerģijas piegādē no ārienes rastos ārkārtas situācijas. Tas varētu būt, piemēram, pārraudzības mehānisms, kas savlaicīgi brīdinātu un palielinātu reaģēšanas spēju ārējo enerģijas krīžu gadījumos."¹⁷ To neapšaubāmi ietekmēja arī nesenie sarežģījumi ES un Krievijas attiecībās enerģētikas jomā.

ES un Krievijas dialogs par enerģētikas jautājumiem

1994. gada ES un Krievijas Partnerības un sadarbības līgums atzina enerģētikas sektoru par vienu no savstarpējās sadarbības jomām. Šis sadarbības svarīgo nozīmi tās saskatīja aizvien ciešākā mijiedarbībā, pirmām kārtām tirdzniecības apjomu ziņā. Krievija kļuva par galveno enerģijas piegādātāju Eiropas Savienībai, bet tā savukārt nodrošināja lielāko daļu Krievijas ieņēmumu ar valstu valūtu. ES un Krievija atzina savstarpējās atkarības nozīmīgumu enerģētikas sektorā, sākot divpusēju dialogu par enerģētikas jautājumiem Parīzes galotņu apspriedē 2000. gada oktobrī ar mērķi "izskatīt visus abas puses interesējošos jautājumus šajā [enerģētikas] sektorā, arī sākot sadarbību enerģijas taupīšanā, ieguves un transporta infrastruktūras racionalizēšanā, Eiropas investīciju iespējās un attiecībās starp ieguvējvalstīm un patērētājvalstīm."¹⁸ Šī dialoga pamatideja bija abpusējo interešu izpratne un realizēšana: Krievijai nepieciešams vairāk investīciju no Eiropas, lai attīstītu savus enerģijas resursus, bet Eiropai vajadzīga droša ilgtermiņa piekļuve Krievijas naftai un gāzei. ES un

16 Līdz ar piegādēm no Krievijas (aptuveni 150 miljardi m³) dabasgāze tiek importēta pa caurulvadiem no Norvēģijas un Alžīrijas (aptuveni 100 miljardi m³) un sasākirinātā veidā no Alžīrijas, Nigērijas un Kataras (40 miljardi m³).

17 Green Paper, 2006, p. 17.

18 ES un Krievijas Parīzes galotņu apspriedes komunikē, 2000. gada oktobris.

Krievijas dialogs par enerģētikas jautājumiem pēdējā laikā kļuvis intensīvāks sakarā ar enerģijas piegādes aizvien svarīgāko nozīmi, ES paplašināšanu, plašu kopīgu projektu perspektīvām un sarežģītajām attiecībām ar tranzīvalstīm. 2005. gada maijā pieņemtajā Kopējās ekonomiskās darbības telpas ceļa kartē bija uzsvērtā nepieciešamība ciešāk sadarboties enerģētikas sektorā un pievērsties jautājumiem, kas saistīti ar enerģijas drošības, efektivitātes, infrastruktūras un tirdzniecības optimizāciju.¹⁹ 2005. gada beigās ES un Krievijas Pastāvīgā padome enerģētikas partnerības jautājumos pulcējās savā pirmajā sēdē. Kaut gan ES un Krievijas enerģētikas dialoga ietvaros bija gūts zināms progress un perspektīva tika prognozēta mijiedarbības intensificēšanās enerģētikas līguma vai stratēģiskās partnerības veidā, panākumi svarīgākajos jautājumos bijuši diezgan ierobežoti, pirmām kārtām vienotas rīcības iespēju noteikšanā enerģētikas sektorā un visaptverošu ietvaru nodrošināšanā stabilām un drošām enerģijas piegādēm.

Vienotas rīcības iespējas: kopīgās deklarācijas un atšķirīgā politika

Saprašanās ir acīmredzami svarīga partneriem, kas pasludina savu gatavību intensificēt un formalizēt savas attiecības. Pašreizējā partnerības un sadarbības līgumā norādīts, ka "sadarbībā jāievēro tirgus ekonomikas un Eiropas Enerģētikas hartas principi uz Eiropas enerģijas tirgu progresējošas integrācijas fona."²⁰ PSL uzsver tirgus ekonomikas principu ievērošanu enerģētikas sektora pārvaldīšanā un regulēšanā, kā arī nepieciešamību radīt "virkni institucionālu, juridisku, fiskālu un citu apstākļu, kas nepieciešami, lai veicinātu apjomu pieaugumu tirdzniecībā ar enerģiju un investīcijas."²¹ ES un Krievijas enerģētikas dialoga ietvaros tika ierosināts izskatīt nepieciešamību pēc vienlīdzīgiem piekļuves noteikumiem, investīciju drošības un Krievijas enerģētikas sektora demonopolizācijas. Kā 2003. gada aprīlī ziņoja Eiropas Komisija, Krievijas puse "uzsver, ka tā ņem dažus ES modeļa elementus par paraugu sava enerģijas tirgus reformai, konkrēti, transporta funkcijas atdalīšanu no ieguves."²²

Neraugoties uz abu pušu labās gribas apliecinājumiem, ES un Krievija vairākos enerģētikas sektora aspektos acīmredzami dodas pilnīgi pretējos virzienos. ES pakāpeniski iet savu enerģijas tirgu liberalizēšanas un deregulēšanas virzienā, turpretim Krievijas enerģētikas sektorā aizvien vairāk dominē valsts. Krievijas valdība atteicās no savām sākotnējām saistībām demonopolizēt elektroenerģijas un it īpaši gāzes sektoru un nostiprināja savu klātbūtni naftas sektorā. Investīciju vidē pieejamība un aizsardzība ir šķaidrī izteikti asimetriska. Krievija mēģina iekļūt Rietumu tirgos, iegādājoties piegādes, transportēšanas un sadales objektus, bet Rietumu kompānijas saduras ar politiskiem, juridiskiem un birokrātiskiem šķēršļiem, lai investētu un izvērstu uzņēmējdarbību Krievijā.

Viens no lielākajiem pastāvīgajiem un sarežģītajiem jautājumiem ES un Krievijas enerģētikas dialogā ir bijusi Enerģētikas hartas principu ievērošana un Enerģētikas hartas līguma (EHL) ratificēšana Krievijā. Tas lielā mērā saskan ar mērķiem, kas izvirzīti ES un Krievijas Partnerības un sadarbības līgumā un enerģētikas dialoga dokumentos. Eiropas Komisijas atbalstītā līguma mērķis ir radīt juridisku pamatu, lai veicinātu ilglaicīgu sadarbību enerģētikas jomā, kas balstītos uz ES un kaimiņvalstu savstarpējiem papildinājumiem un labumu. Tas paredz investīciju veicināšanu un aizsardzību, nediskriminējošu režīmu starp ES dalībvalstīm un citām valstīm tirdzniecībā ar enerģiju atbilstoši PTO principiem. Ņemot vērā atšķirīgos viedokļus par nacionālajiem enerģētikas sektoriem, Enerģētikas hartas līgums vienlaikus apstiprina principu, kas nosaka nacionālo suverenitāti pār iekšējiem tirgiem, enerģētikas uzņēmumu juridisko struktūru un trešās puses piekļuvi.²³

19 Sestais progressa ziņojums par ES un Krievijas enerģētikas dialogu, 2005. g. oktobris, 2. lpp; pieejams interneta lapā http://ec.europa.eu/energy/russia/joint_progress/doc/progress6_en.pdf

20 ES un Krievijas Partnerības un sadarbības līgums, 1994. g., 65.1. pants.

21 ES un Krievijas PSL, 65.2. pants.

22 Citāts Charles Grant and Katinka Barysch, "The EU-Russia Energy Dialogue", *Centre for European Reform briefing note*, May 2003, p. 2.

23 Enerģētikas hartas līgums, 1994. g., 18. pants.

Kaut arī Krievijas valdība aktīvi iesaistījās konsultācijās EHL projekta sagatavošanas procesā un parakstīja šo līgumu, Krievijas parlaments nekad to nav ratificējis. Putina otrajā prezidentūras termiņā acīmredzami iezīmējusies Krievijas nostāja, kas aizvien vairāk neatbilst EHL principiem un Krievijas valdību iepriekšējai nostājai. Tas skaidri izpaužas Domes lēmumā pieņemt likumu, kurā *Gazprom* apstiprināta kā vienīgā kompānija, kas drīkst eksportēt Krievijas dabasgāzi. Tas padarījis EHL ratificēšanu politiski un juridiski gandrīz neiespējamu. ES diemžēl nav pilnībā izmantojusi savas iespējas šajā procesā un savu interešu aizstāvēšanā. EHL ratifikāciju varēja noteikt kā starpposmu ceļā uz dalību PTO, taču ES sarunu procesā to tā atteicās.

ES norādījusi uz abu pušu enerģētikas politiku pakāpenisku attālināšanos sakarā ar Krievijas iebildumiem un atšķirīgo redzējumu, taču pati ES ne vienmēr ir bijusi konsekventa un gatava enerģētikas jomā sadarboties ar Krieviju. To var sacīt par tādiem jautājumiem kā sadarbība kodoldegvielas un it īpaši elektroenerģijas piegādē. ES un Krievijas Partnerības un sadarbības līgumā kā mērķis norādīta elektrotīklu savstarpēja savienošana.²⁴ Krievija, kurai ir sinhrons savienojums ar Baltijas valstīm, tehniskā un politiskā līmenī enerģiski cenšas panākt sinhronu savienojumu ar visu ES. Taču ES dažādu tehnisku un komerciālu apsvērumu dēļ ir pieņēmusi "soli pa solim" pieeju.²⁵ Neraugoties uz šo apsvērumu svarīgo nozīmi, Eiropā acīmredzot ir spēcīgas interešu grupas, kuras nelabprāt intensificē sadarbību šajā jomā un nevēlas nākotnē sacensties ar Krievijas elektroenerģijas konkurētspējīgajām cenām.

Enerģijas piegādes jautājums

Krievija kļuvusi par galveno dabasgāzes un naftas piegādātāju Eiropas Savienībai. Krievija nodrošina aptuveni 50% ES gāzes importa jeb 25% no tās gāzes patēriņa, un vairāk nekā 30% jēlnaftas un naftas produktu importa jeb vairāk nekā 25% no ES naftas patēriņa kopapjoma.²⁶ ES un Krievijas enerģētikas dialogā jautājums par stabilu dabasgāzes piegādi, tranzīta ceļiem un infrastruktūras projektiem pēdējā laikā izvirzījies vadībā. Tagad Krievija ik gadu piegādā aptuveni 150 miljardus kubikmetru gāzes, un, kā jau minēts, šis apjoms veido vairāk nekā vienu ceturtdaļu no ES gāzes patēriņa.²⁷ Ņemot vērā gaidāmo enerģijas patēriņa pieaugumu, Krievija kļūst par aizvien svarīgāku Rietumeiropas valstu partneri. Objektīvi Krievija rada šīm valstīm iespēju dažādot enerģijas piegādi un mazināt atkarību no gāzes piegādēm no Norvēģijas un it īpaši Tuvo Austrumu reģiona. Vēl vairāk, Krievijas un Rietumeiropas savstarpējās atkarības nostiprināšanu Rietumeiropa sen uzskata par Krievijas "normalizēšanas" līdzekli.

Nesen sāktais Ziemeļeiropas gāzesvada projekts atklāj gan Krievijas apņemšanos nostiprināt savas pozīcijas attiecībā ar Eiropas valstīm, gan Eiropas diezgan pretrunīgo nostāju. Ņemot vērā Krievijas neseno gāzes konfliktu ar kaimiņvalstīm, Ziemeļeiropas gāzesvada projekts ir izgaismojis Eiropas politiskās un ekonomiskās dilemmas enerģētikas sektorā, it īpaši tā interpretāciju un intereses jaunajās un vecajās ES dalībvalstīs. Vācija kļuvusi par galveno dalībnieci Eiropas enerģētikas dialogā ar Krieviju. Runājot par lēmumu kopīgi būvēt Ziemeļeiropas gāzesvadu, Vācijas vēstnieks Krievijā Valters Šmits norādīja, ka projekts nodrošinās enerģijas piegādi Eiropas valstīm un neaizskars neviena intereses. Ziemeļeiropas gāzesvada projekts radīs atbalstu ne vien Vācijā, bet arī Eiropas Savienības struktūrās. ES ārlietu komisāre Benita Ferrero-Waldner norādīja, ka, "runājot par gāzesvada ierīkošanu Baltijas

24 ES un Krievijas PSL, 65.2. pants

25 The EU Commission's Communication "On the Development of Energy Policy for the Enlarged European Union, Its Neighbours and Partner Countries", 13 May 2003, p. 20.

26 EK preses relīze, 2005. g. 7. oktobrī, pieejama internetā <http://europa.eu.int/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/05/1238&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>

27 Starptautiskā Enerģētikas aģentūra (<http://www.iea.org>) un *Gazprom* (<http://www.gazprom.com>). Krievija ir lielākā piegādātāja Austrumu un Centrāleiropas valstīm, arī Vācijai, un nozīmīga piegādātāja Francijai un Itālijai (vairāk nekā 30%).

jūras dibenā, mums jāsaprot, ka projekts ievērojami veicinās drošu un videi nekaitīgu gāzes piegādi Eiropas Savienībai”.²⁸

Centrālās un Austrumeiropas valstīm ir atšķirīgs viedoklis par dažādošanu un Krievijas “normalizācijas” potenciālu, konkrēti – par Ziemeļeiropas gāzesvada projekta īstenošanu. Polija un Baltijas valstis uzver Krievijas un Vācijas vienošanos vispārējā Krievijas un Vācijas ekonomiskās sadarbības intensificēšanas kontekstā kā “Putina–Šrēdera paktu”, netieši velkot paralēles ar 1939. gada Molotova–Ribentropa paktu. Ziemeļeiropas gāzesvads šajās valstīs atsaucis atmiņā baismīgo priekšstatu par Vācijas un Krievijas “milas un naida” attiecībām uz šo valstu interešu rēķina.²⁹ Vēl vairāk, Centrālās un Austrumeiropas valstis uzskata, ka šis projekts palielinās nestabilitāti šo valstu enerģētikā, jo Polija, Latvija un Lietuva nespēs kompensēt lielo atkarību no gāzes piegādātāja ar kontroli pār tā gāzes tranzītu.³⁰

Bieži neievērots aspekts, kas sarežģī Eiropas kopīgās pieejas formulēšanu enerģētikas jautājumiem, ir tas, ka kompānijai *Gazprom* izdevies panākt vienošanās un nodibināt ciešas partnerattiecības ar daudzām Eiropas kompānijām gan Rietumeiropā, gan Centrāleiropā.³¹ Kaut arī būtu pārspīlēti uzskatīt visus *Gazprom* partnerus par biznesa un politiskajiem lobijiem, kas virza Krievijas šaurās intereses Eiropā, šīs kompānijas dabiski ir ieinteresētas saglabāt savas salīdzinošās ekonomiskās priekšrocības. Kā norādīja Vācijas vēstnieks, Ziemeļeiropas gāzesvads ir “projekts, ko īsteno privātais bizness, kas ir šī projekta iniciators, būvē to un nodrošina tā funkcionēšanu. Tāpēc šī projekta veicināšana ir uzņēmēju uzdevums, nevis valsts misija.”³² Tomēr, ja sadarbība ar Krieviju enerģētikas jomā Rietumeiropai galvenokārt ir ekonomikas jautājums, kompānija *Gazprom* un Kremļa kā tās īpašnieks acimredzot vairāk vadās pēc ģeoekonomiskiem un ģeopolitiskiem apsvērumiem. Taču pat eiropiešiem tā ir nepārprotama komerciālo attiecību izpausme ar augsta līmeņa divpusējas politiskās vienošanās palīdzību.

Pēc Krievijas un Ukrainas gāzes konflikta un Krievijas gāzes piegādes pārtraukuma Eiropai Eiropas politikas noteicēji sāka bažīties par savas enerģijas drošumu. Kā norādīja ES enerģētikas komisārs Andris Piebalgs, “ir skaidrs, ka Eiropai nepieciešama skaidrāka kolektīva un saliedēta politika enerģijas piegādes drošuma jautājumā”. Patlaban enerģijas piegādes drošuma jautājums tiek nopietni izskatīts tikai dalībvalstu līmenī, taču mums nepieciešama plašāka Eiropas mēroga pieeja šajā jautājumā.”³³ Polija nāca klajā ar ideju parakstīt Eiropas Enerģijas drošības līgumu, kurā būtu paredzēta dalībvalstu ciešāka sadarbība enerģētikas sektorā. Tomēr Eiropas valstīs šo priekšlikumu uzņēma atturīgi.³⁴ Ielgušo stāvokli Eiropas enerģētikas sektorā efektīvi atklāja Vācijas kancleres Angelas Merkeles aicinājums izstrādāt “nacionālo enerģētikas stratēģiju.”³⁵ Tas liecināja par kopīgas un visaptverošas pieejas trūkumu pat nacionālā līmenī un skaidri norādīja uz ievērojamiem šķēršļiem ceļā uz kopēju Eiropas enerģētikas politiku. Taču paradoksāli ir tas, ka šī skaidrā izpratne par strukturālajām atšķirībām un Eiropas enerģētikas politikā pastāvošo problēmu nepārprotamā demonstrēšana apstāpļos, kad aizvien pieaug pieprasījums pēc enerģijas piegādes, ir leģitimizējusi Eiropas Komisijas centienus koordinēt enerģētikas politiku un veicinājus attiecīgo politisko dokumentu izstrādi. Tādējādi ir sperti nozīmīgi soļi, lai virzītu tālāk Eiropas kopējo enerģētikas politiku, arī attiecībās

28 *Interfax News*, 3 October 2005.

29 Jerzy Marek Nowakowski, Piotr Wozniak, “Gazowe okrazenie Polski”, *Wprost*, 10 July 2005, pp. 84-91.

30 Agata Loskot, *Bezpieczestwo dostaw rosyjskiego gazu do UE – kwestia polaczen infrastrukturalnych*, Polish Centre for Eastern Studies paper, February 2005, p. 11.

31 Judy Dempsey, “For many countries, nowhere else to go”, *International Herald Tribune*, 5 January 2006; Roman Kupchinsky, “Russia: Does Gazprom Have A Master Pipeline Plan?”, *RFE/RL*, 30 January 2006.

32 *RosBusinessConsulting News*, 29 September 2005.

33 Andris Piebalgs, piezīmes runai, kurā viņš apsvēic *Gazprom* un *Naftogaz* panākto vienošanos, 2006. g. 4. janvāris, pieejamas internetā <http://europa.eu.int/rapid/pressReleasesAction.do?reference=SPEECH/06/1&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>

34 “Nie bedzie jednej polityki energetycznej”, *Rzeczpospolita*, 6 February 2006.

35 “Merkel to plot energy strategy for Germany”, *Financial Times*, 7-8 January 2006.

ar Krieviju, kaut gan šo centienu turpinājums vēl jāgaida.³⁶ Šajā dokumentā norādīts, ka "ES kā Krievijas enerģijas lielākā pircēja ir būtiski svarīga un vienlīdzīga partnere šajās attiecībās. [...] Ista partnerattiecības piedāvā drošību un prognozējamību abām pusēm, paverot ceļu nepieciešamajām ilgtermiņa investīcijām jaunā kapacitātē. Tas arī nozīmētu godīgu un savstarpēju piekļu tirgim un infrastruktūrai, it īpaši trešās puses piekļu cauruļvadiem. Darbs pie šīs iniciatīvas enerģētikas jomā jāsāk, balstoties uz šiem principiem. Pēc tam rezultātus varēs integrēt ES un Krievijas attiecību pamatlīgumā, kas 2007. gadā nomainīs pašreizējo ES un Krievijas Partnerības un sadarbības līgumu. Turklāt jāintensificē pūliņi G8 ietvaros, lai panāktu, ka Krievija nekavējoties ratificē Enerģētikas hartas līgumu un pabeidz sarunas par Transīta protokolu."³⁷

Krievijas faktoram noteikti ir sava loma, kad ES mēģina definēt visaptverošu pieeju un izstrādāt nostāju pret Eiropas Savienībā neietilpstošajām tranzīvalstīm. Situācijā, kad Eiropā bieži vien pastāv dažādi viedokļi par Savienības enerģētikas politiku attiecībā uz Krieviju, tas izrādījies grūts uzdevums. Tomēr Krievijas attiecības ar trešajām valstīm aizvien biežāk izraisa satraukumu, ko ietekmēja Krievijas un Ukrainas gāzes konflikts 2006. gada sākumā. Kā jau minēts, ES regulāri aicina Krieviju ratificēt Enerģētikas hartas līgumu un tā Transīta protokolu, lai iedibinātu caurskatāmu tranzīta režīmu.³⁸ Tikmēr ES virza uz priekšu ideju izveidot "paneiropas enerģētikas kopieni" kopā ar tuvējām kaimiņvalstīm, kā arī mēģina dažādot savus importa maršrūtus caur Krievijas kaimiņvalstīm. Panākumi ir dažādi. Gāzes sektorā paredzēts, ka projekts *Nabucco* tiks īstenots, lai transportētu dabasgāzi no Vidusāzijas un Tuvajiem Austrumiem caur Turciju uz Eiropu. ES ir veicinājusi Baku-Džeihanu jēlnaftas cauruļvada ierīkošanu, pa kuru Azerbaidžānas – un perspektīvā arī Kazahstānas – nafta caur Turciju tiks nogādāta Eiropā. Tomēr grūtības, ar kādām saskaras ES savā dažādošanas stratēģijā tradicionālajās Krievijas gāzes un naftas tranzīvalstīs, visskaidrāk redzamas naftas plūsmā pa Odesas-Brodu cauruļvadu. Jau 2003. gada paziņojumā par enerģētikas stratēģiju paplašinātā Eiropā Eiropas Komisija norādīja uz Odesas-Brodu cauruļvadu kā vienu no saviem dažādošanas mērķiem. Tomēr sakarā ar patlaban nepietiekamo naftas plūsmu no Kaspijas jūras baseina, kurā jāpiedalās ne vien Azerbaidžānai, bet arī Kazahstānai (ar vismaz četriem miljoniem tonnu gadā, lai nodrošinātu cauruļvada rentabilitāti), tika iesaisīta Polija, lai pagarinātu cauruļvadu no Brodīem līdz Plockai. Krievija aktīvi centās saglabāt savu ietekmi un divpusējās sarunās ar Kazahstānu un Ukrainu panāca, ka tika noslēgts līgums, ko parakstīja TNK-BP un kurš paredzēja izmantot Ukrainas cauruļvadu pretējā virzienā, lai nogādātu Krievijas naftu Krievijas ostās pie Melnās jūras.

Ieteikumi PSL diskusiju kontekstā: Latvijas perspektīva

Krievijas un Vācijas vienošanās par Ziemeļeiropas gāzesvada būvi līdz ar nesenojiem gāzes konfliktiem starp Krieviju un tās kaimiņvalstīm skaidri parādīja, ka attiecības enerģētikas sektorā aptver enerģiju, ekonomiku un politiku. Šie notikumi deva spēcīgu impulsu politikas noteicējiem un ekspertiem sākt diskusijas par nacionālajiem, reģionālajiem un Eiropas enerģētikas drošības jautājumiem un attiecīgo politiku. Paradoksāli, bet, neraugoties uz īslaicīgo negatīvo atbalsi, kas izpaudās kā politiskās spriedzes palielināšanās, domstarpības par cauruļvada būvi un strīdi par gāzi pēcpadomju telpā faktiski radīja priekšnosacījumu stabilākai enerģētikas dialoga videi ilgākā perspektīvā. Šajā ziņā izceļas divi svarīgi un saistīti jautājumi. Pirmkārt, vai Eiropas Savienības valstis spēs pārvarēt strukturālos ierobežojumus un motivāciju rīkoties vienpusēji, un galu galā noformulēt kopīgu politisko nostāju enerģētikas sektorā? Otrkārt, vai Krievija būtu gatava īstenot mērenāku gāzes un naftas diplomātiju un nodrošināt savu "nepieciešamo klātbūtni" enerģētikas sektorā ar partnerību un sadarbību, nevis ar manipulāciju? Atbilde uz otro jautājumu faktiski lielā mērā atkarīga no Eiropas spējas

36 2006. g. 8. martā Eiropas Komisija pieņēma dokumentu Green Paper "European Strategy for Sustainable, Competitive and Secure Energy".

37 Green Paper, 2006, p. 15.

38 Starpziņojums par ES un Krievijas enerģētikas dialogu, 2006. g. maijs, 2. lpp; pieejams internetā http://ec.europa.eu/energy/russia/joint_progress/doc/2006_05_25_interim_report_en.pdf

panākt kopēju izpratni par enerģētikas vajadzībām un risku, pieejamiem politikas variantiem, enerģētikas sektora noteikumiem ES dalībvalstīs un to partnervalstīs, kuras neietilpst Eiropas Savienībā, tai skaitā arī Krievijā. Tas arī tieši attiecas uz diskusijām par ES un Krievijas Partnerības un sadarbības līguma gaidāmo raksturu.

Runājot par gaidāmajiem oficiālajiem ietvariem, pirmām kārtām par Partnerības un sadarbības līgumu, kā arī enerģētikas jautājumu vietu, ES un Krievijas mijiedarbībai ir vairākas alternatīvas. Tās ir, pirmkārt, pašreizējā pamatlīguma pagarināšana; otrkārt, tā ievērojama modificēšana; vai, treškārt, tā nomaina ar pilnīgi pārveidotu līgumu. Pēdējā alternatīva jeb "pavērsiena pieeja" ir nereaļa un nav nepieciešama, jo ES un Krievijas attiecības, it īpaši pēc kopienas paplašināšanas, atklāj plašu atšķirīgu vērtību un interešu spektru, arī enerģētikas jomā. Tādēļ pilnīgi pārveidots un kvalitatīvi uzlabots PSL kļūtu vairāk par labas gribas demonstrāciju, nevis par efektīvu un reālu "ceļa karti" sadarbības intensificēšanai.

Pilnīgi pretēja alternatīva būtu pašreizējā PSL pagarināšana un sektoru mijiedarbības nostiprināšana ar attiecīgiem oficiāliem ietvariem. Kā uzskata daži eksperti, sektoru sadarbība ir ceļš uz priekšu, jo PSL "ir izrādījis dzirkakmens, kas karājas kaklā, nevis attiecību stūrkakmens."³⁹ Tomēr šī pieeja tieši norādītu uz neērto ES un Krievijas mijiedarbību un zināmu attiecību uzlabošanas mēģinājumu strupceļu. Dialogi dažādās jomās dažādos tempos vienlaikus nodrošina zināmu elastību attiecībās, un gūtos panākumus un cietstās neveiksmes varētu sadalīt atsevišķās sadaļās. Mijiedarbība vispirms notiktu iedibinātajos kopējo darbības telpu ietvaros. Enerģētikas dialogs kā daļa no kopējās ekonomiskās darbības telpas acīmredzot kļūtu par vienu no visintensīvākajiem un sarežģītākajiem.

Trešā alternatīva jeb ES un Krievijas PSL ievērojama modificēšana acīmredzami paver "izdevības logu", lai demonstrētu savstarpējo ieinteresētību sadarbībā un uzlabotu sadarbības oficiālos ietvarus un mehānismus. PSL diskutēšanas un formulēšanas process acīmredzot kļūst par zināmu indikatoru, kas norāda uz ES un Krievijas attiecībās paredzamo stāvokli. Krievija ir izteikusi interesi par modificētu un uzlabotu PSL, kurā būtu iekļautas atsaucis uz stratēģisku partnerību vai asociāciju.⁴⁰ Krievijas gatavība padziļināt oficiālo attiecību raksturu norāda uz diviem aspektiem. Pirmkārt, ES joprojām ir viens no vissvarīgākajiem Krievijas partneriem, neraugoties uz dažkārt pretrunīgiem paziņojumiem. Otrkārt, Krievijas centienos panākt "stratēģiskāku" dokumentu ir zināms "pašsasaitšanās" elements. Citiem vārdiem sakot, dialoga formu un dokumenta izstrādāšanas procesu Krievijā varētu uztvert kā izmēģinājuma poligonu un atspoguļojumu Eiropas apņēmībai padziļināt konstruktīvas attiecības ar Krieviju. Var apgalvot, ka Krievijas vilšanās Eiropas Savienībā varētu padziļināties, ja ES attieksme pret sarunu ceļā panāktu ievērojami modificētu dokumentu būs atturīga. Tomēr Eiropas Savienībai pašai jābūt ieinteresētai pārveidotā PSL. Tas atspoguļotu ES un Krievijas divpusējo attiecību realitāti un situāciju pēc paplašināšanas, un nodrošinātu impulsu un kanālus kopīgo interešu virzīšanai uz priekšu un domstarpību apspriešanai.

Modificēšanas alternatīva vienlaikus Eiropas Savienībai rada vairākus izaicinājumus. Neraugoties uz pašreizējām grūtībām, tiem visiem ir noteikti risinājumi.

- Pirmkārt, būtu sarežģīti definēt un vienoties par modifikāciju apmēru un raksturu, arī jautājumos, kas saistīti ar enerģētikas sektoru. Šajā jomā, tāpat kā visā oficiālajā ietvarā, ir strukturālas atšķirības (enerģētikas sektorā ES ir importējošā vienība, turpretī Krievija ir eksportētājvalsts), atšķirīgi politiskie un ekonomiskie noteikumi un galvenokārt valsts un tirgus attiecības (Eiropas Savienībā vērsās plašumā liberalizācija, bet Krievijā pieaug valsts iekļaušanās), bieži vien neatbilstīgi globālie un reģionālie stratēģiskie apsvērumi. Tomēr tam ir arī zināmas priekšrocības. Krievija acīmredzami pieņem kaulēšanās loģiku, un Eiropas

39 Hanna Smith "Introduction: Russia's Policy Towards the European Union" in Hanna Smith (ed.), *The Two Level Game: Russia's Relations with Great Britain, Finland and the European Union* (Helsinki, 2006), p. 14.

40 Nadezhda Arbatova, "Russia-EU Quandary 2007", *Russia in Global Affairs*, Vol. 4, No.2 (April-June 2006), pp. 100-110.

Savienībai tāpat nevajadzētu izvairīties no kaulēšanās, arī attiecībā uz paredzamo PSL Enerģētikas sektorā ES ir rīkojusies diezgan bikli, acīmredzot ekonomisko interešu dēļ un nevēloties iesaistīties konfliktos ar svarīgu enerģijas piegādātāju. Pārveidotā PSL "asociācijas" dimensijā varētu ietilpt gan iespējamā preču, pakalpojumu un kapitāla kustības liberalizācija (ko vēlas panākt Krievija), gan kopējas regulēšanas telpas iedibināšana, kas atbilstu parametriem, kurus vēlas Eiropas valstis. Enerģētikas sektorā pēdējais prasītu Krievijas gāzes sektora zināmu demonopolizāciju un Enerģētikas hartas līguma ratifikāciju.

- Otrkārt, ES un Krievijas attiecībām ir plašāks konteksts nekā tikai PSL vien. Taču tas savukārt dod zināmu iespēju noskaidrot citus sarežģītus jautājumus, kas skar gan ES, gan Krievijas intereses. Tādēļ, risinot sarunas par PSL, ES var aicināt Krieviju izvairīties no jebkādiem diskriminējošiem pasākumiem pret ES asociētajiem un kaimiņu partneriem. Enerģētikas sektorā Krieviju vispirms varētu aicināt parakstīt Enerģētikas hartas Tranzīta protokolu. Vienlaikus ES varētu saistīt diskusijas par PSL ar Krievijas centieniem pievienoties PTO. Vēl vairāk, tā kā dažas kaimiņvalstis, piemēram, Moldova un Ukraina, arī cer panākt ciešākas (asociētas) partnerattiecības ar ES, Savienībai būtu jāizstrādā vienota nostāja visā pēcpadomju telpā, arī attiecībā uz oficiālajiem divpusējiem līgumiem. Enerģētikas sektorā ES vienlaikus nostiprinātu savas pozīcijas sarunās un palielinātu manevrēšanas spēju, optimizējot enerģijas izlietošanu un dažādojot tās maršrūtus un resursus.
- Treškārt, ES pati savā teritorijā saskaras ar atšķirīgo interešu problēmu. Pastāv bažas, it īpaši mazāk ietekmīgajās jaunajās dalībvalstīs, ka Krievija var izmantot ES interešu un balsu dažādību. Tomēr iespējamais modificētais ES un Krievijas PSL rada fonu plašākam diskusiju forumam un "vienas balss" noformulēšanai, arī enerģētikas sektorā. Mēģinājums definēt saskaņotu pieeju pats par sevi ir svarīgs Eiropas Savienībai tās centienos iegūt lielāku lomu pasaulē un panākt prognozējamu mijiedarbību ar Krieviju. Ievērojami modificētajam līgumam arī varētu būt nepieciešama ratifikācija. Tas varētu izraisīt jautājumus par ES jauno dalībvalstu iespējamo nostāju. Piemēram, Baltijas valstis līdzās pastāv vairāki dažviet pretrunīgi apsvērumi. Tos radījusi gan pašreizējā interese izvērst ciešākas attiecības ar Krieviju ekonomikas jomā, gan Baltijas valstu un Krievijas politisko attiecību sarežģītais raksturs. Lai cik paradoksāli tas nebūtu, taču abi šie komponenti var radīt stimulu Baltijas valstīm aizstāvēt sīkāk izstrādātus un padziļinātus ES un Krievijas sadarbības oficiālos juridiskos ietvarus. Ekonomiskā ziņā Baltijas valstis noteikti atbalsētu tādu nosacījumu iekļaušanu, kuri veicinātu intensīvāku ekonomisko sadarbību un Jautu izvairīties no diskriminējošiem pasākumiem aplikšanā ar nodokļiem, transportā un sadarbībā enerģētikas sektorā. Baltijas valstis pozitīvi vērtētu Krievijas rīcību, ja tā ratificētu Enerģētikas hartas līgumu un ar to saistītos dokumentus tranzīta jautājumā. Ratifikācijas process tām dotu arī zināmas "maigās" sviras to divpusējās attiecībās ar Krieviju un, iespējams, varētu veicināt divpusējā līmenī jau izstrādāto vienošanos parakstīšanu un ratificēšanu, ko kavēja politisko attiecību sarežģītais raksturs. Tādējādi atkārtotās sarunās panākts PSL varētu stimulēt intensīvāku ES un Krievijas dialogu un veicināt attiecību "normalizēšanu" un "ekonomizēšanu" starp Krieviju un jaunajām dalībvalstīm, piemēram, Baltijas valstīm, arī enerģētikas sektorā.

Latvijas Ārpolitikas institūts
Lomonosova iela 1A, Rīga, LV 1019, Latvija
liai@lu.lv
<http://www.lai.lv>